

עין יצחק

הקורונה בהלכה

קובץ מאמרי הלכה פסוקה

כפי שנאמרו מידי יום שישי – ערב שבת קודש

במסגרת 'פינת ההלכה' השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

הרב הראשי לישראל ונשיא מועצת הרה"ר

בעל ה'לקוט יוסף'

בעריכת

יצחק קורלנסקי

שבט תשפ"א

כל הזכויות שמורות

לקבלת הגליון השבועי 'עין יצחק' בדוא"ל:
yk3121405@gmail.com

מפתח הענינים

מְבוֹדְדֵי הַקּוֹרֵנָה בְּמִצְוֹת הַפְּאִיִּים.....א

השתדלות בתפילה לעצירת המגיפה | החובה ההלכתית לשמור על הנחיות משרד הבריאות | חובת הזהירות מלהזיק אחרים | השווה בבידוד - כיצד יקרא פרשת 'זכור' | וכיצד יקיים את מצוות יום הפורים? | וגם: האם יש לחשוש לטבול במקוואות?

הַתְּפִילָה וְהַקּוֹרֵנָה.....ח

השווה בבידוד - האם רשאי לצאת לתפילה בציבור? וכיצד ינהג? | עד כמה חובת תפילה בציבור? | אלו תפילות יש להתפלל בתקופה זו? ומהן הסגולות לעצירת המגיפה? | האם חייבים בקריאת פרשת 'פּרָה' | המציידיים ביתם במאגרי מזון - האם מותר להשאיר חמץ גמור בפסח ולמכור לגוי?

הַקּוֹרֵנָה - בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשָׂה.....טו

כיצד לקיים את מניני התפילות? | האם ניתן להשלים מנין עשרה דרך מרפסות? | סגולת לימוד התורה והתפילה בציבור | האם לומר ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת? | אירועים שבוטלו - האם חייבים לשלם דמי ביטול? ולהשיב דמי-קדימה?

מְכִירַת-חֶמֶץ בְּמַגְבְּלוֹת הַקּוֹרֵנָה.....כב

האם ניתן למנות את הרבנות דרך הטלפון וכיו"ב, כשליח למכור את החמץ? | האם חתימת שטרות המכירה והקנין בידי ממנה השליח מעכבים? | מהי תוקפה של מכירת-חמץ השנתית לנכרי? | האם ניתן למכור חמץ של אדם המורדם ומונשם וכיו"ב?

מְנִיְנֵי הַמְּרַפְסוֹת.....כח

האם ניתן להשלים מנין עשרה אנשים דרך מרפסות הבתים? | מה עדיף, תפילה בשידור-חי דרך הטלפון, או בצירוף המרפסות? | האם ניתן להצטרף למנין בחדרי מדרגות בבניני קומות?

תּוֹכְנַת הַ'זּוּם' בְּיוֹם-טוֹב.....לה

מה היה טעם המתירים הדלקת חשמל ביו"ט? | כיצד דחו הפוסקים את טענתם? | האם אש מסתתרת בגפרית שבראש הגפרורים? | באילו מקרים ניתן להתיר השימוש בתוכנת ה'זום'? | וגם: כיצד נקבל חוסן נפשי לצלוח את משבר הנגיף?

שִׁירָה וְזִמְרָה בְּיַמֵּי הָעוֹמֵר.....מב

אלו שירים נאסרו לאחר חורבן בית-המקדש? | האם שירות ותשבחות להקב"ה בכלל גזירת האיסור? | האם מותר לשמוע שירים וואקאליים

ופרקי חזנות מוקלטים בימי ספירת העומר? | ולמי ניתן להקל קולות מיוחדות בתקופת נגיף ה'קורונה'?

הַתְּפִילָה וְהַקְרִיאָה בַּמְרָחֵב הַפְּתוּחַ.....מח

כיצד יש לנהוג בקריאת התורה בהתאם להנחיות הרשויות? | האם יש להשלים את כל הפרשיות שלא קראו? | האם לומר ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת? | מי שלא הסתפר לפני חג הפסח, האם מותר להסתפר בימי ספירת העומר?

בְּרִכּוֹת הַרְאָיָה כְּשׁוֹף הַמְּגַבְּלוֹת.....נח

האם בזמנינו שישנם אמצעי תקשורת, מברכים 'שהחיינו' בראיית חברו אחרי שלושים יום? | וברכת 'מחיה המתים' אחרי שנים-עשר חודש? | על מי מחכמי ישראל מברכים 'שחלק מחכמתו ליראיו'? | ועל איזה חכם בחכמות העולם מברכים 'שנתן מחכמתו לבשר ודם'?

זְהִירוֹת בְּקְדוּשַׁת בֵּית-הַכְּנֶסֶת.....סה

האם מותר לאברכי-כולל לסעוד ארוחתם בהיכל בית-הכנסת? | ומה הדין לענין סעודה-שלישית בשבת? | אלו דברים חמורים נאמרו על איסור שיחת דברים בטלים בבית-הכנסת? ועוד בשעת התפילה? | וגם: מעשה נורא, כיצד גילו את סיבת המגיפה?

בְּדִיקַת חוּם אוֹטוֹמָטִית בְּשַׁבָּת.....עב

האם מותר לבקר בשבת בבית-חולים שבפתחו מערכת אוטומטית לבדיקת חום האדם? | האם מותר להיכנס לבנין שהותקנו בו מצלמות אבטחה, וכמצוי גם ברובע היהודי בדרך לכותל המערבי? | וכן לחלוף סמוך לבית ונדלק אור? | וגם: מי היה הרב האשכנזי היחידי שהוכתר לתפקיד 'הראשון לציון'?

הַעֲשִׂיָרִי שֶׁבְּבֵית-הַכְּנֶסֶת.....עח

האם ניתן לצרף למנין עשרה את מי שעדיין באמצע תפילת שמונה-עשרה? | האם ניתן לצרף למנין אף את הַיָּשָׁן? | באלו אופנים נחשבת תפילת המתפלל שמו"ע בלחש לתפילה בציבור? | מהי עוצמת הכח של אמירת 'שמע ישראל' יחידו? | בית-כנסת המחולק ל'קפסולות' - האם נחשב לכולם תפילה בציבור?

חוֹלֵי הַקּוֹרוֹנָה בְּתַשְׁעָה-בְּאָב.....פה

מי הם החייבים ומי הם הפטורים מן התענית? | מי שהותר באכילה, האם צריך להקפיד לאכול פחות משיעור-כזית? | האם נכון לגזור תענית-ציבור בעת מגיפה? | כיצד ינהגו חולי ונשאי נגיף ה'קורונה'? | ומהו החילוק בין נשאים הסובלים מתסמינים לבין נשאים החשים בטוב?

מַעֲשֵׂר-כַּסְפִּים מִמַּעַנְקֵי הַקּוֹרָנָה.....צא

מהו חיוב נתינת מעשר כספים? | היכן המקום הראוי ליתן את כספי המעשר? | אימתי יש לערוך מאזן רווחים ולעשר? | אלו מצוות וחפציהם רשאי לרכוש מכספי-מעשר? | האם אברך-כולל צריך להפריש מעשר-כספים? | האם מותר לזון את בניו הקטנים ולהחזיקם בישיבות הקדושות ממעשר-כספים?

הַמְּבוּדָּדִים בְּאֵמִירַת הַסְּלִיחוֹת.....צח

האם היחיד רשאי לומר פסוקי שלש-עשרה-מידות של רחמים? | וכן האם רשאי לומר 'א-ל מלך' וכל הסליחות שנתקנו בלשון ארמית? | האם צריך לסיים כל הפסוק בו מוזכרים י"ג מידות? | האם נכון לומר י"ג מידות ביום-טוב? | וגם: בשל מצב המגיפה בהפצת וירוס הקורונה, לא להאריך מדי בתפילות

הַשׁוֹפֵר בְּעֵידֵן הַקּוֹרָנָה.....קד

האם פתרון כיסוי השופר במסיכה למניעת הפצת וירוס הקורונה, נותן מענה גם מבחינה הלכתית? | האם ישנו שינוי בקול השופר על ידי המסיכה? | האם הנחת מסיכה בפה השופר במקום הנחת הפה פוסל? | האם חסימת פה השופר בצד הרחב מהווה פסול בחציצתו בפני הקול? | על הזהירות שלא יכנס מהמסיכה לתוך השופר | 'שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים'

רֵאשֵׁי-הַשָּׁנָה בְּצֵל הַמְּגִיפָה.....קי

כיצד יש להנהיג את סדרי התפילה בימים-נוראים? | כיצד יקיימו החולים ויתר המבודדים מצוות תקיעת-שופר, והאיך יאמרו הסליחות בעשרת-ימי-תשובה? | חשיבות תפילות ודמעות נשות ישראל לפני הקב"ה | אלו קבלות טובות יש לקבל לקראת יום-הדין והשנה החדשה? ומהו הכח להגן על עם ישראל? | וגם: על חומרת ההסתה הנוראה נגד דת ישראל

הַקּוֹרָנָה בְּמַבֵּט יְהוּדִי.....קטז

מהו המקור ההלכתי לשמירה מפני הנגיף, ואיסור הדבקת הזולת? | האם מותר לחטא הידיים באלכוהול ביום הכיפורים? | אלו מתסמיני הנגיף פוטרים מלהתענות ביום הכיפורים? וכיצד ינהגו אותם חולים, כמו גם השהים בבדיוד? | מי מגדולי ישראל זי"ע בדורות עברו נפטרו ממגיפה? | מה הסיבות שגרמו לגזירות ת"ח ות"ט? | מהי חובת-השעה לתקן ולחזק?

אַלְכוֹהוֹל בְּשַׁבַּת.....קכה

האם יש בשימוש בסבון משום איסור מוליד בשבת? | באלו פירות ישנה גזירת איסור סחיטה בשבת? | מהו ההבדל בין שימוש בסבון לריסוק שלג

וברד? | האם יש איסור בעשיית קצף ובועות סבון בשבת? | האם יש איסור
'ממרח' בשימוש בסבון? | מהי ההלכה לאחר שנתגלה כתב-יד הרמב"ם?
| הצורך המיוחד בתקופה זו בנקיון וחיטוי הידיים בסבון ואלכוהול

נרות-חנוכה במניני החצרות.....קלא

מהו מקור הדלקת נרות-חנוכה בבית-הכנסת, ומה הטעמים לכך? | האם
מברכים על ההדלקה בבית-הכנסת ויוצאים בה ידי חובה? | במסיבות
ואירועים הנערכים בימי חנוכה, האם מדליקים נרות-חנוכה ומברכים? |
כיצד יש לנהוג בהדלקה שברחבת הכותל המערבי? | האם מדליקים
נרות-חנוכה במניני-החצרות, המתקיימים בתקופה זו בעקבות נגיף
הקורונה?

החסון נגד הקורונה.....קלז

האם התחסנות נגד נגיף הקורונה הוא רק בגדר 'רשות', או 'חובה'
הלכתית? | על מצוות השמירה והזהירות על הבריאות, וניצול החיים
לקיום התורה והמצוות | האם מותר לאדם להכניס עצמו לספק-סכנה
כדי להציל מסכנה ודאית? | האם מותר לחלל שבת-קודש ולערוך בו
חיסונים אלו? | וגם: אימתי נתגלה החיסון הראשון בעולם? ואיזה תואר
ושכר זכה ממציאו לקבל?

תפילה לרפואת גוי.....קמג

האם מותר לרפאות גויים, עובדי עבודה-זרה? | מהי הסיבה שהרמב"ם
תיר להיות רופא במצרים? | האם ישמעאלים נחשבים עובדי עבודה-
זרה? | והאם יש חילוק בין הנוצרים לבין המוסלמים? | אלו גויים נעשה
סתם ינם יין-נסך האסור בהנאה? | האם מותר לכתוב קמיע לרפואת גוי?
| התועלת בתפילה הגורמת קידוש ה' | מהו היחס והשייכות בין גר-צדק
לאביו הגוי?

להתחזק ולתקן.....קמט

דברי חיזוק ממרן הראשון לציון שליט"א, בעניני השעה, בעקבות המגיפה

יום ר' עש"ק פר' תצוה, י' אדר הש"פ

מְבוֹדָדֵי הַקּוֹרוֹנָה בְּמִצְוֹת הַפְּאִיִּים

השתדלות בתפילה לעצירת המגיפה | החובה ההלכתית
לשמור על הנחיות משרד הבריאות | חובת הזהירות
מלהזיק אחרים | השווה בבידוד - כיצד יקרא פרשת
'זכור' | וכיצד יקיים את מצוות יום הפורים? | וגם: האם יש
לחשוש לטבול במקוואות?

שאלה: מגיפת ה'קורונה' מתפשטת, ובעונות הרבים הגיעה במקצת
לארץ ישראל, אמנם מעטים נדבקו, אך מאות ואלפי אנשים נכנסו
לבידוד כדי למנוע את התפשטות המחלה. בהתאם לכך מתעוררות
שאלות הלכתיות, כיצד לנהוג לענין קריאת המגילה, תפילה בציבור
וכדו'?

השתדלות בתפילה לעצירת המגיפה

תשובה: ראשית כל, יש להעתיר בתפילה להקדוש ברוך הוא
שיעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים. להעתיר בעד החולים
שיתרפאו ובעד המגיפה שתיעצר. בעת פתיחת ההיכל רצוי לומר
פרק תהלים, ולהוסיף תפילה מיוחדת בענין עצירת המגיפה
ורפואת החולים.

התורה הקדושה - תורת חיים היא

חייבים להדגיש שיש לשמוע להוראות של רשויות הבריאות
המוסמכות, וכל אלו שהורו להם להיכנס לבידוד, אסור להם לצאת
מביתם, אף לא לדבר מצוה, ועל פי ההלכה חייבים לשמוע
להנחיותיהם, שעושים כן בכדי למנוע את התפשטות המחלה.
התורה שלנו היא תורת חיים, ומצווה אותנו (דברים ד טו):
"ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ועוד נאמר בתורה (ויקרא יח ה):
"ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם", ובגמרא (יומא פה ע"ב) דרשו חכמים: "וחי בהם - ולא שימות
בהם". ולכן ידוע שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, וחולה
שיש בו אפילו רק ספק סכנה, מחללים עליו את השבת ואוכל ביום

הכיפורים, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות שבת ה"ג) ש"אסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם".

החובה לשמוע בקול חכמים

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שמע פעם על תלמיד-חכם שחלה והתעקש להתענות ביום הכיפורים, בניגוד לדעת הרופאים. הגרשז"א נסע לבקרו ודיבר עמו על עניינים שונים, ובתוך דבריו אמר לו כי פשוט הדבר שחייב הוא לשמוע בקול הרופאים ואסור לו להתענות. החולה חזר ועמד על דעתו וטען שהוא מכיר בכוחותיו והוא יכול להתענות. משראה הגרש"ז אויערבאך שהוא עומד בעקשנותו, אמר לו: "יש כאן ריח אפיקורסות ח"ו", שכן מבואר בגמרא (סנהדרין צט ע"ב) שהאומר "מאי אהנו לך רבנן?" הרי זה אפיקורוס. דהיינו, שהוא שופט את ענייני העולם והטבע על פי מה ששכלו מבין, ואינו מתבטל ומשעבד את שכלו והבנתו לדעת חכמים. ואשר על כן כל שההלכה מורה בהחלט שאסור להתענות, שוב אין לערער על הדבר כלל, ועליו לקיים "לשמוע את דבר ה' (עמוס ח יא) - זו הלכה" (שבת קלח ע"ב), לשמוע לרופאים.

ולכן מי שעל פי ההנחיות עליו להיכנס לבידוד, ישהה בבידוד במשך שבועיים, עד שיתברר שאינו חולה כלל, ולא יצא אפילו כדי להתפלל בציבור, כי הוא פטור מכך, 'אנוס - רחמנא פטריה', ויתפלל ביחידות. ואפילו שלא ישמע קריאת התורה בימי שני וחמישי, וביום פורים, מכל מקום הרי חובת קריאת ספר תורה היא חובת ציבור והוא אנוס.

הזהירות מהזיק אחרים

כתבו התוספות (בבא קמא כג ע"א) שיותר יש לאדם ליזהר עצמו שלא יזיק אחרים משלא יזיק, ומבואר בתורה שהמזיק ממון חברו חייב לשלם, שנאמר (ויקרא כד כא): "מכה בהמה יְשַׁלְמָנָהּ, ומכה אדם ימות", וכפי שדרשו בגמרא (בבא קמא פג ע"ב), וכן פסק הטור

ג עין הקורונה בהלכה יצחק

(חו"מ סי' שעח) שאסור להזיק ממון חברו. והוא הדין שאין להזיק חברו ולהדביקו במחלה ח"ו.

הגאון רבי עקיבא אייגר כתב מכתב בתקופה בה השתוללה מגיפת ה'חולירע' באירופה, בשנת תקצ"ב (אגרות רבי עקיבא אייגר, אגרת עג) שם כתב: "גם הזהרתי פעמים הרבה, באזהרה אחר אזהרה, שיהיו הנהגתם באכילה ושתיה כפי אשר סידרו ואשר שפטו הרופאים להזהר מזה, וירחקו כמטחווי קשת כאילו הם מאכלות אסורות, ולא יעברו על דבריהם אף כמלא נימא, ובכלל זה להשמר מכל דבר ודבר וכו' והעובר על ציווי הרופאים בסדר ההנהגה חוטא לה' במאוד, כי גדול סכנתא מאיסורא (חולין י ע"א), ובפרט במקום סכנה לו ולאחרים שגורם ח"ו התפשטות החולי בעיר וגדול עונו מנשוא". לכן חובה קדושה על כל אחד ואחד מאיתנו לשמור על כללי ההיגיינה. יש לאוורר את בתי הכנסיות, לפתוח חלונות, ולדאוג לאוויר נקי וצח.

חיוב קריאת פרשת זכור

קריאת פרשת זכור לדעת רוב הראשונים היא מצוה מהתורה, כך משמע מדברי התוספות (ברכות יג ע"א), וכן כתבו תוספות הרא"ש, הרשב"א (ברכות יג ע"א), הרא"ש (ברכות מז ע"ב), ותוספות רבי יהודה החסיד (שם), תוספות ר"ש משאנץ (סוטה לג ע"א), הסמ"ג (עשין קטז), הסמ"ק (סימן קמז), ספר החינוך (מצוה תרג).

ומבואר בגמרא (מגילה יח ע"א) לענין הקורא את המגילה בעל-פה שלא יצא, ומניין שצריך לקרוא את המגילה מתוך ספר, ונלמד בגזירה שווה 'זכירה' 'זכירה', שבענין חיוב קריאת המגילה כתוב (אסתר ט כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים", ולענין זכירת מלחמת עמלק כתוב (שמות יז יד) "כתוב זאת זכרון בספר", וכשם שבזכירת עמלק "בספר", כך קריאת המגילה צריך בספר. הרי שפשוט שפרשת זכור יש לקרוא מתוך ספר תורה. וכך פסק מרן בשולחן ערוך (סי' קמו ס"ב, וס"ס תרפה).

השוהה בבידוד כיצד יקרא פרשת 'זכור'?

אמנם השוהה בבידוד אסור לו להפר את הוראות משרד הבריאות ולבוא לשמוע קריאת פרשת 'זכור' בבית כנסת, כי יש בזה משום פיקוח נפש. ואם אפשר יביאו לו ביום שישי ספר תורה לבית, והתיק יהיה עטוף בניילון, ויניחוהו במקום מכובד, ויחזור על הקריאה בדקדוק ובטעמים, ובשבת בבוקר יקרא פרשת זכור ביחידות בלי ברכות לפניו ולאחריה.

ואמנם המהרא"י בשו"ת תרומת הדשן (סי' קח) כתב שיש לקרוא פרשת 'זכור' דוקא בעשרה, וכך משמע מדברי הרא"ש (ברכות מז ע"ב), וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' תרפה ס"ז) לענין פרשת 'זכור' ופרשת 'פרה אדומה' שבני הישובים שאין להם מנין, צריכים לבא למקום שיש מנין, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא. אך השוהה בבידוד ואינו יכול לצאת ואי אפשר לקרוא בעשרה, 'אנוס - רחמנא פטריה', ויקרא ביחידות ולכל הפחות יצא בכך ידי חובה בזכירת מעשה עמלק. וכמובן היחיד יקרא בלי ברכה.

אם אין אפשרות להביא ספר תורה לבית השוהה בבידוד, יציין אצלו לתזכורת בלוח-שנה להשלים את קריאת פרשת זכור בחודש אלול, במפטיר של פרשת כי תצא, ויאמר אז לשליח ציבור שיכוין עליו להוציאו ידי חובת קריאת פרשת זכור, והוא יתכוין לצאת ידי חובה.

והמבודד שאין לו ספר תורה, יקרא בשבת זו פרשת 'זכור' מתוך חומש, למרות שאינו מקיים בכך את המצוה כתיקנה, מכל מקום על ידי כך יזכור את מעשה עמלק, כפי שכתב הרמ"א (סי' תרפה ס"ז). וביאר בשו"ת בנין שלמה - להגאון רבי שלמה הכהן מוילנא (סי' נד) דכיון שמצות זכירת מעשה עמלק היא על כל יחיד ויחיד, לכן אם אין ספר-תורה, חייב היחיד לקרוא לכל הפחות מתוך חומש, מה שאין כן בשאר חיובי קריאת התורה, שאם אין ציבור אין היחיד חייב, כדברי הרמב"ן (מגילה ה ע"ב).

ה עין הקורונה בהלכה יצחק

קריאת המגילה לשהים בבידוד

לענין קריאת המגילה להשהים בבידוד, שכן הכל חייבים במקרא מגילה, האנשים והנשים, הגם שזו מצוה שהזמן גרמא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מכל מקום מבואר בגמרא (מגילה ד ע"א) שנשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס. ופרש"י שגזירת המן "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" היתה אף על הנשים. ולכן איש או אשה השהים בבידוד, יביאו להם מגילה כשרה עטופה בניילון, והמבודדים יקחוה ויקראו בה. ויכולים לברך ברכות שלפניה, אבל ברכה שלאחריה אין מברכים אלא בעשרה.

אי אפשר לצאת ידי חובה אם ישמעו את קריאת המגילה דרך הלווין, או דרך רדיו וטלפון, אפילו בשידור ישיר, ואפילו אם רואים את השליח-ציבור קורא את המגילה בבית-הכנסת, אינם יוצאים בזה ידי חובה, מפני שצריכים לשמוע את המגילה מפי בר-חיובא, והשומעים על ידי אחד מכשירים הללו, שומעים את קול המדבר דרך 'ממברנא', שהוא 'עץ ואבן', וכיון שאין זה הקול המקורי, לכן אינם יוצאים ידי חובה, וכפי שביאר הראשון לציון הגאון רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל בספרו שו"ת משפטי עוזיאל (מה"ת או"ח סי' לד אות ג), וכן כתב בשערים מצויינים בהלכה (סי' קט סק"כ).

ואינו דומה לעניית אמן על ברכה וקדיש הנשמעים בשידור ישיר, וכדמשמע מהגמרא (סוכה נא ע"ב) לגבי אלכסנדריא של מצרים, שהיו עונים אמן למרות שלא שמעו הברכות ממש, אלא סימנו להם מתי לענות אמן על ידי הנפת סודרין, כי שם סוף סוף עונה אמן על השבח ששומע שמשבחים באותה שעה את הבורא יתברך, אך זהו לענין עניית אמן ולא לענין שיוצא ידי חובה.

קריאת המגילה בדקדוק ובטעמים

אם השהה בבידוד יודע טעמי המקרא, עדיף שיקרא עם טעמים, אך אם אינו יודע לקרוא בטעמים אינו מעכב. ובלבד שידקדק ולא יקרא עם טעויות, כי ישנם טעויות שמעכבות, ואין יוצאים ידי

חובה, כגון בפסוק "ומרדכי ישב בשער המלך" אם קרא 'ישב' בלשון עבר, וכן בפסוק "והמון נפל על המיטה", אם קרא 'נפל' בלשון עבר, לא יצא ידי חובה, כי צריך לקרוא בלשון הווה, משום פרסום הנס. אבל יש טעויות שאינן מעכבות, כגון אם קרא 'היהודיים' במקום 'היהודים', כי אין בזה שינוי משמעות, וכמבואר בשולחן ערוך (סימן תרצ"ד).

ולכן אם השוהה בבידוד אינו יודע לקרוא את המגילה ללא טעויות המעכבות, יביאו מי שיקרא את המגילה בקול רם בעמדו בחדר המדרגות, במרחק מהמבודד, על פי הנחיות משרד הבריאות, ויכוין להוציאו ידי חובה. והמתגורר בקומה ראשונה יכול לפתוח את החלון, והקורא יעמוד בחצר ויקרא שם את המגילה ויוציאנו ידי מחובה, והמבודד יקשיב היטב לכל מילה ויכוין גם הוא לצאת ידי חובה.

באופן זה הקורא יברך את הברכות שלפניה, למרות שכבר בירך אותם בבית-הכנסת והוציא את כל הציבור ידי חובה, וכדקיימא לן בגמרא (ראש השנה כ"ט ע"א) אף על פי שיצא - מוציא. וכך המנהג בכל שנה כאשר קוראים את המגילה לנשים, שהקורא מברך את כל הברכות שלפניה, ואין צורך דוקא ליתן להן שיברכו בעצמן, ומוציאן ידי חובה גם בברכות.

יתר מצוות הפורים

לגבי שאר מצוות היום של פורים, השוהה בבידוד ימנה שליח דרך טלפון שיתן במקומו משלוח-מנות ומתנות-לאביונים, וכדקיימא לן בכל התורה כולה "שלוחו של אדם כמותו" (נדרים ע"ב). ניתן למנות כשליח גם ילד קטן, וכן אחד מבניו או אחיו ואחיותיו, העיקר שהמשלוח-מנות יגיע אל הנמען. ויכול לקיים מצות מתנות-לאביונים גם בתשלום על ידי הוראה לבנק או דרך כרטיס-אשראי.

עין הקורונה בהלכה ייצחק ז

הטבילה במקוואות

בענין המקוואות, ידוע שהם מפוקחים במשך כל השנה כולה באופן תדיר, ועל כן אין כל חשש בכך, כמובן תוך שמירה על כללי ההיגיינה המחוייבים. ויש לעקוב אחר עדכון הכללים של משרד הבריאות. וטבילה שבלאו הכי איננה חובה, שהיא מידת חסידות טובה, ודבר חשוב שגדולים ורבים מקפידים בכך, אך אם על ידי ריבוי הטובלים יש אפילו חשש או ספק קל שהמקום אינו נקי כראוי, יש להמנע מטבילה במקוה זה.

הרף למשחית!

נסיים בתפילה להקדוש ברוך הוא, שישלח רפואה שלימה לכל החולים, ויעצור את המגיפה והמשחית מעלינו ומעל כל עמו ישראל, אמן ואמן.

יום ר' עש"ק פרי' כ"השא, י"ז אדר הש"פ

הַתְּפִילָּה וְהַקּוּרֹנָה

השווה בבידוד - האם רשאי לצאת לתפילה בציבור? וכיצד ינהג? | עד כמה חובת תפילה בציבור? | אלו תפילות יש להתפלל בתקופה זו? ומהן הסגולות לעצירת המגיפה? | האם חייבים בקריאת פרשת 'פ'רה? | המציידים ביתם במאגרי מזון - האם מותר להשאיר חמץ גמור בפסח ולמכור לגוי?

שאלה: לצערנו בשל מצב התפשטות נגיף ה'קורונה', ישנם אנשים רבים השוהים בבידוד, ומתעוררות שאלות הלכתיות שונות, וכגון כיצד לנהוג לענין תפילות בבית-הכנסת, קריאת-התורה, ועוד?

השמירה והזהירות מהפצת הנגיף

תשובה: התשובה פשוטה, כי השוהה - על פי הנחיות משרד הבריאות - בבידוד, פטור הוא מתפילה בציבור, ויתפלל בביתו. למרות שתפילה בציבור חשובה היא מאד, ותפילת הציבור מקובלת יותר מתפילת היחיד, כפי שדרשו בגמרא (יבמות מט ע"ב) על הפסוק (דברים ד ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו", שפסוק זה נאמר על תפילת הציבור. ואף אם אדם לא כיוון בכל התפילה, בכל זאת גדול כח הציבור. ומכל מקום השוהה בבידוד הוא אנוס, וקיימא לן (בבא קמא כה ע"ב, נדרים כז ע"ב): "אנוס - רחמנא פטריה".

עד היכן חובת תפילה בציבור?

לשון מרן השולחן ערוך (סי' צ ס"ט): "ישתדל אדם להתפלל בבית-הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, יכוין לשעה שהציבור מתפללים". וביאר הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' כז, ח"ג סי' ז) שהוא חיוב מצוה על האדם ולא רק הידור ומעלה בעלמא, ואין לדייק מלשון "ישתדל" שהוא רק מעלה וחובת 'השתדלות' בעלמא ואינה חובה, שהרי מרן המשיך וכתב ש"אם הוא אנוס וכו' יכוין לשעה", וכל

ט עיין הקורונה בהלכה ייצחק

עוד אינו אנוס צריך להתפלל בציבור. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ו'). והשוהה בבידוד, ודאי הוא בגדר אנוס ופטור מתפילה בציבור.

שייט בספינה על-ידי גויים לתפילה בציבור

ובמהרי"ל (הלכות ערובי חצרות עמ' רל, הובא במג"א סי' תטו סק"ב) נסתפק על מה שמבואר בגמרא (עירובין פב ע"א, ובשו"ע או"ח סי' תטו ס"א) שאין מערבין אלא לדבר מצוה, האם מותר לערב כדי לילך להתפלל במנין. ומשמע דתפילה בציבור אינה חובה גמורה אלא מעלה מיוחדת, ושכך תפילתו תתקבל. אמנם במג"א (סק"ב) התיר. ובבית יוסף (או"ח סי' שלט) הביא דברי האגור (סי' שמה) בשם ה"ר ישעיה שהיה נכנס ועובר בשבת בעיר ויניציאה באותן ספינות קטנות שעוברות משכונה לשכונה, [וכבר נזכר כן ברש"י (ישעיה מב י) ש"הולכים מבית לבית בספינה, כגון עיר ווניציא"], והיה אומר שהגויים המנהיגים הספינה לעצמם הם מכוונים. והבית יוסף תמה על היתר זה, שאסור לשוט במים בשבת. ומהרש"ם בדעת תורה (סי' שלט ס"ז, ועי' בשע"ת שם) הביא משו"ת רעק"א (סי' י"ג) שדן אם מותר לעבור במעבורת בשבת כדי להתפלל בעשרה, ומסיק שקשה להתיר בזה. וכן בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קי) ובשו"ת שואל ומשיב (חמישאה, סי' ג) ובשו"ת חוות יאיר (סי' קטו) לא התירו, כי אינה חובה גמורה אלא בגדר חשיבות גדולה מאד, ולכן לא התירו איסור דרבנן קל, כמו שייט בספינה.

ומכל שכן השוהה בבידוד, שהוא בגדר אנוס, וחייב הוא להישמע להוראות, כדי שלא תתפשט המחלה ח"ו. ואפילו שלא אובחן כחולה, אלא הוא שוהה בבידוד מחשש לסכנה שמא נדבק בנגיף, מכל מקום אפילו בספק סכנה יש להחמיר, ואנוס - רחמנא פטריה, ופטור הוא מלהתפלל בציבור.

תפילת המבודדים בשידור ישיר מבית-הכנסת

אלא שטוב ונכון שבימי החול יתאם עם בית כנסת מסויים ויציבו טלפון בסמוך לשליח-ציבור, ויתפלל גם הוא יחד עמם את כל סדר

התפילה, מברכות השחר, 'ברוך שאמר' וכו', וכשמתחילים להתפלל תפילת העמידה, יתחיל עמהם, וכדברי השו"ע שאם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, יכוין לשעה שהציבור מתפללים. וכאשר שומע את הקדיש בשידור ישיר דרך הטלפון, יענה אמן. וכן עונה קדושה, וכל האמנים שבחזרת הש"ץ. ובימי החול שייך לדעת ביותר את הזמן המדוייק של תחילת התפילה. ובשבת שאינו יכול לדעת במדוייק, יכוין בהשערה לזמן תפילת הציבור.

וענין זה נלמד מהמעשה שהובא בגמרא (ברכות ז ע"ב) ששאל רבי יצחק לרב נחמן, מדוע לא בא להתפלל בבית-הכנסת, אמר לו רב נחמן שאינו יכול מפאת חולשתו. אמר לו רבי יצחק, שיאספו למר עשרה אנשים שיתפללו עמו בבית. אמר לו רב נחמן שדבר זה כרוך בטירחא ואינו עושה כן. אמר לו רבי יצחק, שיאמר לשליח-ציבור שבשעה בה מתפללים הציבור בבית-הכנסת, יבוא וידיע למר, כדי שיוכל לכוין שעת תפילתו עמם. שכך אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי, על הכתוב, שביקש דוד המלך (תהלים סט יד) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - אימתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפללים.

רבי יוסי ברבי חנינא למד מהפסוק (ישעיה מט ח): "כה אמר ה' בעת רצון עניתך". רב אחא ברבי חנינא למד מהפסוק (איוב לו ה): "הן אל כביר ולא ימאס", וכן כתוב (תהלים נה יט) "פדה בשלום נפשי מקרב לי, כי ברבים היו עמדי". ורבי נתן דרש, מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים? שנאמר "הן אל כביר ולא ימאס", וכתוב "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי", אמר הקב"ה: "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם". ומכאן נלמד עד כמה חשיבות תפילה בציבור, ומי שאין באפשרותו, לכל הפחות יכוין לשעה שהציבור מתפללים.

עין הקורונה בהלכה ייצחק יא

תפילות וסגולות לעצירת המגיפה

בעת פתיחת ההיכל לקריאת-התורה, רצוי לומר בתקופה זו פרק ג' וצ"א שבתהלים, וכן התפילה המיוחדת לעצירת המגיפה. גם רצוי שלאחר חזרת הש"ץ יאמרו 'אבינו מלכינו', ויכוונו ביותר באמירת "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך".

יש המקפידים לומר פרשת 'פיטום הקטורת', שכן מצינו שנעצרה המגפה בזכות מעשה אהרן, ככתוב בתורה (במדבר יז יא-ג): "ויאמר משה אל אהרן, קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח, ושים קטורת וגו', ויתן את הקטורת ויכפר על העם. ויעמוד בין המתים ובין החיים ותיעצר המגפה". ואמירת פרשת 'פיטום הקטורת' הוא בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד ג), ומסוגל לעצור המגיפה.

קריאת-התורה בשמירת מרחק

ישנם החוששים מלעלות לתורה בתקופה זו, מחשש הידבקות מהסובבים, ולכן ברצונם להוציא ספר-תורה נוסף, והבעל-קורא יקרא בס"ת האחד והעולה יברך ויקרא עמו מילה במילה בס"ת השני, בשמירת מרחק איש מרעהו. אולם אינו נכון לעשות כן, והמברך צריך לאחוז בספר תורה שקוראים בו ולקרוא מתוך ספר אחד, אך יקפידו על שמירת מרחק מעט, [וראה להלן עמ' נג].

קריאת פרשת 'פרה'

השבת (פר' כ"תשא) קוראים פרשת 'פרה', ורבים מהראשונים סוברים שהיא מצוה מדאורייתא. וכך פסק מרן הבית יוסף (סי' קמ"ו ס"ב וסי' תרפ"ה) דחייב קריאתה הוא מן התורה, והביא כן מדברי התוס' (ברכות יג ע"א). אמנם בביאור הגר"א (סי' תרפה) השיג על מרן הבית יוסף וכתב שנוסחא משובשת נזדמנה לו. אך העירו שבתוס' דפוס ראשון של הש"ס (ויניציה, ר"פ) מפורש גם פרשת פרה, כדברי הבית יוסף, ומהרש"ל מחק כן, ולפני הגר"א כבר לא היו דברים אלו. ועכ"פ בתוס' רבינו פרץ (ברכות יג ע"א) מפורש כן, וכן בתוס'

יב עין הקורונה בהלכה יצחק

ר"י החסיד וברשב"א (שם) ובתוס' הרא"ש (סוטה לב ע"ב) ובתוס' שאנץ (סוטה לג ע"א) ובריטב"א (מגילה יז ע"ב), ובשו"ת תרומת הדשן (סי' קח, וקט), וכן הביא בשמו בלקט יושר (ח"א עמ' קנד), והמהרש"ל (הובא בב"ח סי' תרפה).

מנין שקריאת פרשת פרה היא מדאורייתא?

ולכאורה צריך להבין היכן נזכר בתורה זכירת מעשה פרה אדומה. ובספר ילקוט הגרשוני (סי' תרפה סק"א) הביא מהמלבי"ם בארצות החיים (הל' ציצית, סי' א ארץ יהודה סק"ד) מפני שכתוב לענין עגל מסיכה שעשה עם ישראל במדבר (דברים טז): "זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלוקיך במדבר", וכיון שפרשת העגל היא גנאי לישראל, לכן תיקנו לקרוא פרשת 'פרה', שמצות פרה אדומה באה לכפר על מעשה העגל, כדברי רש"י (פר' חוקת) בשם רבי משה הדרשן, שתבוא האם ותקנח צואת בנה, ויוצאים בזה הזכירה בדרך רמז, בלי גנאי. וכן הביא בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סימן רה), ובבאר יהודה על החרדים (דף י), ובשו"ת דובב מישירים (ח"ב סימן מג).

אולם קשה על טעם זה, כי בגמרא (בבא מציעא קטו ע"א, קידושין סח ע"ב) נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם דורשים טעמא דקרא. לרבי שמעון דורשים טעמא דקרא, ולרבי יהודה אין דורשים טעמא דקרא. כלומר, אפשר לדרוש דרשה בליל-שבת ולומר כמה טעמים שרוצה..., אבל אין להוציא הלכות על פי הטעם שמפרשים בפסוק. והלכה כרבי שמעון דלא דרשינן טעמא דקרא, וכפי שפסק הרמב"ם (פ"ג מהל' מלוה ה"א) ומרן השולחן ערוך (חו"מ סי' יז ס"ד).

ובמגן אברהם תמה מאין לנו לומר דגם פרשת פרה היא מן התורה? דאין שום רמז לזה בגמרא, ולכן פסק שאינה מן התורה. ובערוך השולחן (סי' תרפה ס"ז) כתב שיש לזה רמז בתורה, שכן בפרשת פרה אדומה כתוב (במדבר יט י): "והיתה לבני ישראל וגו' לחוקת עולם", ודרשו בספרי, שתהא נוהגת לדורות, שאפר פרה

עין הקורונה בהלכה ייצחק יג

אינו תלוי במקדש, דגם בזמן האמוראים היה להם אפר פרה (חגיגה כה ע"א, נדה ו ע"ב ברש"י), ובסוף הפרשה כתוב עוד (שם כא): "והיתה להם לחוקת עולם", ומיותר הוא, אלא שבא לענין קריאת הפרשה אף בזמן שאין אפר פרה, כענין שאמרו בגמרא (זבחים צ ע"א) "למקראה הקדימה הכתוב", ופירש"י (נדה שם) שיהיו קוראים בענין. וכל שכן בזמן הזה שאין לנו עצם המצוה, שהיתה ראויה להיות בזמן הזה אם היה לנו אפר פרה, דודאי יש לומר שיש חיוב לקרות הפרשה.

אולם השוהה בבידוד, שאינו יכול לו לבוא לבית הכנסת, גם בזה "אנוס - רחמנא פטריה".

מכירת חמץ גמור לגוי

ישנם הפוחדים מעט וחוששים מפני הבאות, וחפצים להצטייד במזון מרובה, והשאלה האם מותר לקנות חמץ גמור לפני חג הפסח ולסמוך על המכירה לגוי, כפי שעורכים הרבנות הראשית לישראל או הרבנות המקומית ויתר הבד"צים, ולקנות מזון בכמות מרובה?

כידוע מאז ומקדמת דנא נהגו במכירת חמץ לגוי, ואפילו חמץ גמור, כמובן כאשר מעשה המכירה כדת וכדין, על ידי הרבנות הראשית וכיו"ב. אמנם כתבו שטוב יותר שלא להזדקק למכירה, ולא להשאיר חמץ בעין ברשותו כלל, ומוטב שקודם חג הפסח יאכל ויבער הכל. אולם כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קיג, יו"ד סי' ש"י) שאם עושים את המכירה בקנין כסף ושטר ויתר הקנינים כפי שרגילים לעשותם בעת המכירה לגוי, אף אם בליבו אינו חושב כן לגמרי, שהרי גם הגוי הקונה את החמץ, וכי יש לו כסף לקנות את כל החמץ של העיר ושל המדינה?! מכל מקום "דברים שבלב אינם דברים" (קידושין נ ע"ב) ומעשה המכירה והקנינים גוברים על מחשבת לבו, ולכן סומכים על המכירה.

ולפי זה מי שיש לו כמות גדולה של חמץ, כגון מכולות ומאפיות וכיו"ב, וכן אותם החוששים מפני הבאות, והפסד מרובה לזרוק

יד עיין הקורונה בהלכה ייצחק

הכל, סומכים על המכירה, אלא שיש לסגור ולסמן מקומות אלו, שלא יכשלו לאכול מהחמץ ח"ו.

ובפרט אם קונה כמות גדולה של קמח, לאפות בביתו לאחר הפסח, כי אין הקמח מוגדר כחמץ גמור, ולכל היותר בגדר ספק חמץ, כי לא ברור שהחיטים עברו תהליך לתיתה ואם מתחמצים בלתייתה זו, ועל כל פנים לא כל החיטים, וכפי שביאר בספר שערי ימי הפסח (עמ' ג). ולכן בקמח יש להקל במכירה לגוי, והוא קל הרבה יותר מחמץ גמור.

הקורונה - במחשבה ובמעשה

כיצד לקיים את מניני התפילות? | האם ניתן להשלים מנין עשרה דרך מרפסות? | סגולת לימוד התורה והתפילה בציבור | האם לומר ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת? | אירועים שבוטלו - האם חייבים לשלם דמי ביטול? ולהשיב דמי-קדימה?

שאלה: רבים שואלים כיצד לנהוג לאור המצב הקיים, האם כל אחד יתפלל בביתו ביחידות, או לבוא להתפלל בבית-הכנסת מנין אנשים בלבד?

כיצד לקיים את מניני התפילות?

תשובה: לפי הנחיות משרד הבריאות, אין להתכנס במקום אחד יותר מעשרה אנשים, וגם בזה על כל אחד לשהות במרחק 2 מטר בין איש לרעהו. וכאשר [ההנחיות מאפשרות ו] הציבור ממושמע להנחיות, יודיעו מראש שבית-הכנסת נפתח רק לעשרה הראשונים שיגיעו, ולאחר מכן נסגר על מנעול, ולא ניתן לנוספים ליכנס. וכך הוא על הצד היותר טוב, שישמר רצף התפילות. ויש לשמור על כללי הנקיות וההיגיינה באופן מלא, ולאחר התפילה יתפזרו מיד בלא להתעכב.

אם אין שליטה על המתפללים, ורבים יצבאו ויתכנסו יותר ממנין עשרה איש, בלית ברירה יסגרו, כדי לקיים "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (דברים ד טו), וחמירא סכנתא מאיסורא (חולין י ע"א), וכל אחד יתפלל בביתו. וכך עשו בהרבה בתי-כנסת מרכזיים שסגרו, כי קשה להשתלט על ציבור גדול הרגיל להגיע למקום. ואם אפשרי לארגן מניני עשרה לתפילה במקום מרווח, בהתאם להנחיות. וה' יעזור שמגיפה זו תחלוף במהרה, ויוכלו לחזור ולפתוח את הישיבות ובתי הכנסת, אך בינתיים חייבים לנהוג כפי הנחיות משרד הבריאות.

תפילה בציבור במקום צינה

אם מזג האוויר קר, וישנם אנשים שיכולים להתקרר ולהיות חולים, אין צריך לארגן מניין בחוץ, וכך כתב רבי יהודה החסיד (מובא באור זרוע ח"ב סימן מב, ובפוסקים או"ח סי' נא) כי מי שאינו מלובש היטב בחורף שהקור גדול, יתפלל בביתו בנחת. ואמנם תפילה בציבור יש בה מעלה גדולה מאד, אך אינה חובה גמורה, ולכן כאשר הקור גדול, יתפלל כל אחד ואחד בביתו, ואנוס - רחמנא פטריה.

צירוף מנין עשרה דרך מרפסות

כאשר מתפללים מניין במקום אחד, כגון בחצר וכיו"ב, אף שמרוחקים 2 מטרים זה מזה, יכולים לומר קדיש וקדושה, כרגיל. ואם אין שם מנין, נחשב הדבר לתפילה ביחידות. סיפרו לי שהשבוע התקבצו לתפילה במנין עשרה דרך מרפסות הבתים, כאשר בכל מרפסת עמדו שניים-שלושה אנשים בלבד, ואחד מהם אמר קדיש וכולם ענו אחריו. אך אסור לעשות כן, והאומר את הקדיש צריך לאומרו כשעשרה אנשים במקום אחד, ואז יתר האנשים העומדים במרפסות יכולים לענות אחריהם. כמו כן המתפלל ביחידות, ושומע קדיש וקדושה בשידור ישיר דרך הטלפון, אף שאינו עמהם, יכול לענות.

הבאת ספר-תורה הביתה לקריאה

אפשר להביא ספר-תורה למקום בו מתפללים, ויניחוהו במקום מכובד, עטוף בטלית. ויש להביאו קודם התפילה, ולא בשעה שכבר הגיעו בסדר התפילה לקריאת התורה, וכמבואר כירושלמי (יומא פ"ז ה"א, סוטה פ"ז ה"ז) שבכל מקום אנו הולכים אחר התורה, ולא הס"ת יבוא אלינו, כדי לנהוג כבוד בס"ת. וכתב באור זרוע (ח"א סי' ט) שאם מביאים את הס"ת יום או יומיים קודם, מותר לטלטלו ממקום למקום, וכך פסק הרמ"א (סי' קלה סי' ד). וכתבו האחרונים שהעיקר שיהיה לפני תחילת התפילה. ולכתחילה ילווהו עשרה אנשים, ואם אי אפשר או שלוקחים הספר-תורה ברכב, אין צריך עשרה.

עין הקורונה בהלכה יצחק יז

ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת

ברכת 'מעין שבע' בתפילת ערבית של שבת אין מברכים אלא בבית-הכנסת, מקום הקבוע לתפילה ברוב ימות השנה, ואין הדבר תלוי אם יש שם ספר-תורה. ואמנם דעת הרש"ש לומר ברכה זו בכל אופן, וכן הביא הבן איש חי (ש"ב פ' וירא אות י, שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סי' כג) ואחריו נמשך בכף החיים (סי' רסח סק"ג), אולם זהו נגד מרן השולחן ערוך שפסק (סי' רסח ס"י) שאין לומר ברכה זו אלא בבית-הכנסת.

עם ישראל כולו, בני ספרד ואשכנז, קיבלו עליהם הוראות השו"ע, ולא הולכים אחרי דברי המקובלים, ובפרט בזה שיש לנו לחוש לספק ברכה לבטלה. והרי אפילו כאשר הרמב"ם והשו"ע כותבים לברך, אמרינן 'ספק ברכות להקל', כפי שכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו), וכל שכן בזה שמרן פסק לנו להדיא שלא לברך 'מעין שבע', האיך נעבור על דבריו ונכנס לספק ברכה לבטלה!?

ההלכה והקבלה - כמי פוסקים?

ואף שלפי הקבלה יש לברך, הרי בכל מקום שנחלקו בעלי הפשט והקבלה, הלכה כבעלי הפשט, כפי שכתבו רבי אליהו מזרחי (ח"א סי' א), שו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' לו, פ, קח), רבי ישראל יעקב אלגאזי בספרו שלמי צבור (דף נג ע"א, ודף רלב ע"ג), שו"ת חתם סופר (או"ח סי' טז, כה, נא, ק, קצז, אהע"ז ח"ב סי' פה), שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' מז). ולכן יש להקפיד שלא לומר ברכת 'מעין שבע' אלא בבית הכנסת, ואם מתפללים בבתיים ובחצרות וכיו"ב, אין לאומרה. מלבד בירושלים העתיקה, אשר לגודל קדושתה נהגו לאומרה בכל מקום שמתפללים, אך לא ביתר המקומות בעולם.

סגולת לימוד התורה והתפילה בציבור

כידוע הממשלה בארץ הוציאה צו המורה על סגירת היכלי הישיבות והכוללים, ויש לדעת שעשו כן לטובת הציבור, לקיים

יח עיין הקורונה בהלכה ייצחק

"ונשמרתם מאד לנפשותיכם", כי יש סכנת הידבקות. ואמנם התורה מגינה ומצילה (סוטה כא ע"ב), מכל מקום הרי אפשר ללמוד בבתים, ויוכל ללמוד באיזו פינה, וכן עם חברותא, במרחק 2 מטר, או - בימי החול - דרך הטלפון. לא מבטלים את לימוד התורה לגמרי, אלא צימצמו את המסגרת הגדולה של הכוללים והישיבות.

ההורים ישתדלו ללמוד עם בניהם, וידוע מה שאמרו בגמרא (שבת קיט ע"ב): "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן". לכן חשוב מאד ללמוד עמהם. וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו רפואה וחיים (פ"ה אות מח) בשם שו"ת הרשב"ש (סי' קצה) כי הבל תינוקות של בית רבן ותפילה בציבור בעשרה, הוא ענין גדול ותקנה לזמן מגיפה. לכן חשוב להקפיד על שני ענינים אלו.

ויש לנצל ימים אלו שנמצאים בבתים ללימוד התורה, ובכך גם ימנעו מתככים שונים במשך השעות המרובה. ולכן יש להשרות אווירה טובה בבית, ניתן לשמוע שירים ומנגינות טובות, וכן לומר דברי תורה ופירושים שונים, וללמוד עם חברותא, כאמור. וכדאי ללמוד הלכות פסח, כמבואר בגמרא (פסחים ו ע"א): "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלוש יום", והן הלכות מרובות וצריך להיות בקי בהן.

דחיית מועד הנישואין לימי ספירת-העומר

רבים קבעו לערוך נישואין בתקופה זו, וכעת בשל המצב בוטלו האירועים, ועורכים חתונה מצומצמת, וכך כדאי לעשות, קודם חג הפסח, במנין גברים, ואפשר גם מספר נשים, ולא לדחותה לאחר הפסח. ואם מוכנים הם לוותר על השמחה ההמונית, ולערוך חתונה מצומצמת, תבוא עליהם ברכה ויזכו לבנים זכרים. אך אם קשה להם הדבר וברצונם לדחות לאחר הפסח, 'עד יעבור זעם', בתקווה שהמצב ישתפר, בענין זה תתכנס בקרוב מועצת הרבנות הראשית לישראל, בהשתתפות הרבנים הראשיים, ותדון בנושא זה, האם לאשר עריכת נישואין בימי ספירת העומר, בימים שלאחר חג

עין הקורונה בהלכה ייצחק יט

הפסח ועד ראש-חודש אייר, ולאחר ר"ח אייר, ויפורסמו הנחיות לציבור.

החזר דמי קדימה ופטור דמי ביטול

אירועים שהוזמנו מראש ובשל המצב בוטלו, כגון אולם שמחות, הצלם והתזמורת, אין צריך לשלם להם על כך, כמבואר בפוסקים (רמ"א חו"מ סי' שכא ס"א) שבמקום 'מכת מדינה', ואינו באשמת אף אחד מן הצדדים, אין כל חיוב לשלם ולפצות את בעלי האולם. וגם הדמי-קדימה ששולמו, יש להשיבם, כי זו 'מכת מדינה'.

חיזוק האמונה והביטחון בבורא העולם

על כולנו להתחזק באמונה ובביטחון לדעת שהכל מאיתו יתברך. אמנם אנו מצווים לעשות השתדלות ולשמוע לרופאים בכל מה שהם אומרים, אך אל לנו ליפול ברוחינו, וצריכים לבטוח בהש"ת, אשר הוא אוהב את עמו ישראל, וימנע מגיפה מנחלתינו. אולם צריכים גם לעשות חשבון-נפש, להבין מה הקב"ה רוצה מאיתנו. צריכים להתחזק בדברים שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו.

אנו רואים כי עיקר הנפגעים והמתים בעולם מה'קורונה' הם דוקא אלו שאינם יהודים, ויש בהם אלפי מתים, ואנו - הקב"ה שומר עלינו. וכל זאת עושה הקב"ה בשביל ישראל, שכולנו נתעורר בתשובה. "יעזוב רשע דרכו ואיש אָוֶן מחשבותיו, וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח" (ישעיה נה ז). וכבר נאמר (במדבר כא ח): "ויאמר ה' אל משה, עשה לך שרף ושים אותו על נס, והיה כל הנשוח וראה אותו וחי", ובגמרא (ראש השנה כט ע"א): וכי נחש ממית או נחש מחיה?! אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאין, ואם לאו - היו נימוקים.

וכתב בספר סדר היום (קהלת, פרשה יא): "לא יאמר אדם: 'הכל מאתו יתברך ומה מועיל הכנתי?! אם נגזר עלי למות - אמות, ואם

לחיות - אחיה', אלו דברים בטלים, כי ביד האדם להביא מיתה עליו או חיים, והבורא יתברך יעשה כרצונו".

העיקר לא לפחד כלל!

בספר בן יהוידע (בבא קמא ס ע"א) כתב שכאשר יש מגיפת חולי-רע, חלקם מתים מהרשות שניתנה למשחית, וישנם שמתים אף שלא ניתנה לו רשות לפגוע בהם, והוא מחמת הפחד והבעתה שהיתה להם בשל החולי הזה בעיר. לכן אין צריך לפחד, אלא לבטוח בהקב"ה שהוא יעשה לנו את הטוב בעיניו.

אך יחד עם זאת יש לעשות השתדלות לשמוע להנחיות הרופאים ומשרד הבריאות. וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו רפואה וחיים (פ"ה אות נד) כתב: הוי זהיר להרחיק עצמך ממי שהוא ניגף, וממלבושיו ומשכונתו. ועוד כתב (שם אות ס): וקודם צאתך מביתך תרחץ פניך וידיך בחומץ עם מי ורדים. לכן כבר אמרנו מספר פעמים כי הנחייה הלכתית היא להיצמד להוראות משרד הבריאות במלואן.

הזדמנות לחיזוק שמירת השבת

בהזדמנות זו אני קורא לכל היהודים בכל מקום ומקום: זו הזדמנות פז לשמור את השבת כהלכתה, כי בלאו הכי כל מקומות הבילוי והנופש סגורים כעת, וכל איש נמצא בביתו, וממילא ישמרו היטב על דיני השבת, באיסור הדלקת חשמל ונסיעה ברכב, ויתר דיני השבת. וזה יסייע להביא גאולה לעם ישראל, כמבואר בגמרא (שבת קיח ע"ב): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים, שנאמר (ישעיה נו ד) "כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי", וכתוב לאחריו (שם ז): "והביאותים אל הר קִדְשִׁי וְשִׁמְחֶתִים בבית תפילתי".

האדמו"ר מגור זצ"ל בספרו שפת אמת (עה"ת, פרשת זכור, תר"נ) כתב שלאשר ניסן הוא זמן גאולה (ראש השנה יא ע"א), אם כן חודש אדר

עין הקורונה בהלכה ייצחק כא

מיוחד למפלת עמלק, כדי שיהיה אחר כך שמו יתברך שלם. וניסן הוא ראשון (שמות יב ב) ואדר הוא אחרון, ובאחרית אין לו לעמלק כלום. ובודאי ראו חז"ל כי לעתיד ישמרו בני ישראל שבת כתיקונו בחודש אדר. ואז בהניח - תמחה זכר עמלק (דברים כה יט) ויהיה שמו יתברך שלם וכסאו שלם במהרה בימינו אמן". הרי שצפה ברוח קודשו שישמרו בני ישראל את השבת בחודש אדר.

"והסירותי מחלה מקרבך"

שנזכה שהקב"ה ישמע לקול תחינתינו ויסיר המגיפה מנחלתינו, ולא יאונה לנו שום נגע ומחלה, ויקויים בנו "והסירותי מחלה מקרבך" (שמות כג כה). שהקב"ה ירפא את כל החולים רפואה שלימה ומהירה, בריאות איתנה ונהורא מעליא, ויעצור את המגיפה והמשחית מעלינו ומעל כל ישראל בכל מקום שהם, ומעל כל יושבי תבל, ונשמע בשורות טובות, ישועות ונחמות, אמן ואמן.

יום ר' עש"ק פר' ויקרא, ב' ניסן תש"פ

מְכִירַת-חֶמֶץ בְּמַגְבֵּלוֹת הַקּוֹרוֹנָה

האם ניתן למנות את הרבנות דרך הטלפון וכיו"ב, כשליח למכור את החמץ? | האם חתימת שטרות המכירה והקנין בידי ממנה השליח מעכבים? | מהי תוקפה של מכירת-חמץ השנתית לנכרי? | האם ניתן למכור חמץ של אדם המורדם ומונשם וכיו"ב?

שאלה: כיצד ניתן לנהוג בשנה זו, כאשר בעקבות התפשטות הנגיף, קשה לבוא ולמסור לידי הרבנות את שטרות מכירת-חמץ לנכרי?

תוקפה של המכירה

תשובה: ראשית יש להבהיר כי אף שיש שפיקפקו על מכירת החמץ, שכביכול אינה מכירה בלב שלם, ואין כאן גמירות דעת, ובפרט כאשר ברשותו כמות גדולה של חמץ, ואף הגוי הקונה את החמץ אינו חושב ברצינות לקנות את כל החמץ, וכי יש לו כסף רב כל-כך?! ולכאורה הדבר נראה כמכירה פיקטיבית, מכל מקום כבר דורות רבים שנהגו לסמוך על מכירת החמץ שעורכים בערב פסח, ואין להרהר אחר המנהג.

האיזכור הקדום למכירת חמץ לגוי

מקור הדין של מכירה זו הוא בתוספתא (פ"ב דפסחים ה"ב): "ישראל וגוי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי זה מוכרו לנכרי, או נותנו במתנה, וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח, ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה". כך מובא גם בירושלמי (פ"ב דפסחים). וכך פסקו הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ו) והרא"ש (פ"ב דפסחים) והטור (סי' תמה) שאם מכר החמץ או נתנו לגוי קודם הפסח, מותר, ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה. ובבית יוסף (שם) הביא דברי רבינו ירוחם (נ"ה ח"ה) שהוסיף "ובלבד שלא יערים". ותמה הב"י וכתב שאינו מביין דבריו, שהרי מותר ליתנו לגוי במתנה ולחזור וללקחו אחר הפסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפילו הכי מותר, מאחר שסוף סוף מוציאו מרשותו לגמרי.

עין הקורונה בהלכה ייצחק כג

וכן פסק מרן בשולחן ערוך (שם ס"א): "חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה, אפילו הניחו שוגג או אנוס. ואם מכרו או נתנו לגוי שמחוץ לבית קודם הפסח, אף על פי שהישראל מכרו לגוי ויודע בו שלא יגע בו כלל, אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח, ויחזור ויתננו לו, מותר, ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט, אבל מתנה על מנת להחזיר לא מהני".

"דברים שבלב - אינם דברים"

ובאמת אף שמכירת חמץ נראית לכאורה כהערמה, נהגו לסמוך על המכירה, אף שאין הגוי רוצה מכוין לקחת באמת את כל החמץ, וגם אין לו שום אפשרות לקנות כל כך הרבה חמץ, וחסר כאן דעת קונה, ופעמים חסר אף דעת המקנה, כי לא תמיד חושבים ברצינות על כך, אפילו הכי כל שיש מעשה קנין, ומכל שכן שעושים כמה סוגי קנינים, די בזה. וכיו"ב מציינו לענין מכירת קרקעות קודם שנת השביעית, שלכאורה היאך הנהיגו הרבנים בדורות קודמים למכור הקרקעות לגוי, וסמכו על כך בשעת הדחק, הרי לכאורה אין המכירה אלא הערמה בעלמא, כי בכל קנין צריך גמירות דעת של הקונה והמקנה, וכאן אנו סהדי שלא ירצו למכור את כל קרקעות הארץ, וחסר בקנין. אלא כל שיש מעשה קנין, הרי מעשה הקנין גובר על דברים שבלב, וכפי שביאר בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קיג, יו"ד סי' שי).

גם הגאון רבי אליהו ישראל בשו"ת קול אליהו (ח"א או"ח סי' כג) עמד על מנהג העולם לתת במתנה למשרת גוי כלים המחומצים שחמץ רב דבוק בהם, וא"א לנקותם היטב, והגוי יודע שעושים כן רק כדי להנצל מאיסור חמץ, ואין בכוונתו לזכות בהם, אלא שמקבלם בשתיקה ואחר הפסח חוזר ומביאם לבעל הבית. וכן בשו"ת מהרש"ם (ה"ב סי' קצב) כתב שאף שאין הגוי מתכוין כלל לקנות כל כך הרבה חמץ, ואפ"ה סמכינן להקל משום דהמוכר דעתו להקנות וגמור ומקני. ובמחצית השקל (סי' תמה) כתב שאע"פ

שבכל מכירה לגוי כיו"ב אין הגוי מתכוין לקנות באמת, מכל מקום בקנינים שהם מן התורה לא בעינן כוונה לקנות.

מכירת-חמץ על ידי אינם שומרי התורה והמצוות

ולפי זה מה שמצוי כיום הרבה בעלי חנויות, מפעלים ובתי חרושת, שאינם שומרי תורה ומצוות, וממנים את הרבנות הראשית לשליחם למכור את החמץ שברשותם, מפני שאם לא יעשו כן, ימנעו אנשים דתיים מלקנות מהם אחר הפסח מוצרי חמץ, ואינם מוכרים החמץ שלהם בכל לבם, אעפ"כ החמץ שלהם אחר הפסח מותר לאחר הפסח, שמכירתם מכירה, ודברים שבלב אינם דברים. ואף שלא שייך אצלם כל כך הסברא שכדי שלא יעבור באיסור 'בל יראה' ו'בל ימצא' גמר ומקני, מכל מקום כיון שהקנינים המועילים לגבי המכירה לגוי נעשו כדת וכדין, הרי זה מועיל.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' צה) כתב שאין סברא להחמיר אחר הפסח שלא לקנות חמץ מחנווני ישראל שאינו שומר מצוות, שמכר חמצו ע"י הרבנים קודם פסח, מטעם שאולי לא מכר החמץ בלב שלם, משום ש"דברים שבלב אינם דברים". ואף דאנן סהדי ליכא, כיון דאיכא חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא (חולין ד ע"ב), שפיר דמי. ועל כל פנים אפילו אם לא היה בלב שלם, "דברים שבלב אינם דברים" לבטל המכירה.

האם צריך לבטל את החמץ לפני המכירה?

יש אומרים שהמכירה מועילה רק לאחר שביטל את החמץ, שאז איסור השארת החמץ ברשותו הוא מדרבנן, והמכירה מוציאתו מאיסור זה, ואם לא ביטל אין מועיל המכירה, כי הוא הערמה בדאורייתא. אולם הגאון מליסא במקור חיים (ס"ס תמוה ס"ק יא) מוכיח שמועיל הערמה גם בדאורייתא, שהרי מערימין על מעשר שני, לפדותו בלא חומש, ומפורש ברמב"ם (הל' מע"ש פ"ה) שע"י בניו הגדולים מותר להערים אפילו בדאורייתא. וכ"כ בזית רענן (ח"א דף לב), שו"ת עונג יו"ט (או"ח סי' כה). גם בשו"ת בנין עולם (או"ח

כה עין הקורונה בהלכה ייצחק

סי' כא) הוכיח מהגמ' בכורות שמועיל הערמה אף בדאורייתא. כך כותב גם הגאון מליובאוויטש בשו"ת צמח צדק (או"ח סי' לא).

גם בישועות יעקב (סי' תמח) כתב שלכאורה היה נראה שכל ענין מכירת החמץ לגוי, הוא רק להפקיע איסור מזרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ולכן אם ביטל חמצו כתקנת חז"ל, די להפקיע איסור זה ע"י קנין דרבנן, כגון קנין אגב דרבנן. אך שוב כתב שזה אינו, שכיון שהמנהג למכור החמץ לגוי קודם הביטול, דהיינו שמוכרים את החמץ לגוי בי"ג ניסן, וביום י"ד כשמבטל החמץ, בודאי אין דעתו גם בביטול החמץ שכבר מכר לגוי. ועל כרחך שמועיל אף בדאורייתא. וכ"כ בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' סו) ושו"ת מראה יחזקאל (סי' כא).

מכירת חמץ במקום הפסד מרובה

ואמנם הנכון הוא שלא להזדקק למכירה, אלא להשתדל לסיים את כל החמץ שברשותו לפני הפסח, אך אם יש לו חמץ מרובה ויש הפסד מרובה - כל אחד באופן יחסי כפי ערכו - וכן בעלי חנויות ובתי חרושת, בזה סומכים על מכירת החמץ אף בדבר שהוא דאורייתא. ועל פי זה נהגו כיום שהרבנויות מקבלים טפסים מאנשים פרטיים, מחברות וגופים שונים, אשר בהם הם מסמיכים את הרבנות למכור את החמץ לגוי. ומנהג זה מבוסס על דברי הגמרא (קידושין מא ע"א) ש"שלוחו של אדם כמותו", והרבנות הראשית או המקומית והבד"צים למיניהם הם שליחי הקהל למכור את חמצם.

מינוי הרבנים באמצעות טלפון וכדו'

מעיקר הדין אין צריך לקבל קנין במה שמסמיכים את הרבנות למכור את החמץ שלהם, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' שלוחין ושותפין פ"א ה"א): "האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין, או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח ועושה שליחותו, וכל מעשיו קיימין. ואין העושה שליח צריך קנין, ולא עדים, אלא באמירה בלבד בינו לבין חברו. ואין צריכין עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם

כו עין הקורונה בהלכה ייצחק

כשאר כל הטענות". וכך פסק בשולחן ערוך (חו"מ סי' קפ"ב ס"א). ומבואר שהשליחות מתבצעת באמירה בלבד בלא קנין ובלא עדים.

ולפי זה יכולים בעלי החמץ למנות לשליחות את הרבנים, על ידי מכשיר טלפון, פקס, אימייל וכיו"ב. ואמנם בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ט) הביא דעת המקור חיים שבמכירה על ידי שטר צריך שתהיה חתימת המוכר ולא די בחתימת השליח, ואם כן כאשר ממנים את הרב על ידי טלפון וכיו"ב, חסרה חתימת המוכר, אך רוב האחרונים חלקו עליו, ולכן מועיל על ידי טלפון וכיו"ב. ובפרט שישנם סוגי קנינים שאף המקור חיים מודה שדי בהם בלא חתימה, והם בכלל סוגי הקנינים הרבים שעושים כיום הרבנות הראשית בעת המכירה. ורק לכתחילה נוהגים לקבל קנין בשעת מינוי השליחות, אך אין מנהג זה מן הדין, אלא לחיזוק הדברים, כמבואר ברמב"ם (הל' מכירה פ"ה ה"א-י"ג, פ"א ה"ט, הל' שלוחין ושותפין פ"א ה"א).

ולכן במציאות הנוכחית כיום, אם ימשך המצב קיים שלא יתאפשר לבוא ולחתום על השטר ולהגיש לידי הרבנות הראשית, ניתן לקיים מכירת חמץ במינוי שליחות באמצעות טלפון, פקס, אימייל וכיו"ב. ובעז"ה ביום י"ג ניסן בשעה 10:00 בבוקר נערוך את המכירה - במעמד מספר אנשים מצומצם, בהתאם להנחיות משרד הבריאות - שם יכללו כל הטפסים שנתקבלו באמצעים השונים.

מכירה באופן עצמאי

ומכיון שכאמור במכירה הנערכת על ידי הרבניות השונות, עושים את כל סוגי הקנינים, על כן לכתחילה אין למכור את החמץ באופן עצמאי, אלא באמצעות הרבנים, כי צריך לדעת את כל ההלכות וסוגי הקנינים.

כז עיין הקורונה בהלכה ייצחק

מכירת חמץ של המורדם ומונשם

מי שיש לו קרוב משפחה זקן או חולה שאינו בהכרה, או מורדם ומונשם, כפי שמצוי לצערינו הרב לעת כזאת בעקבות המגיפה, שאינו יכול למכור את החמץ בעצמו, יכולים למנות עבורו שליח למכור החמץ שלו, כדי להצילו מאיסור 'בל יראה' ו'בל ימצא'. והגם שאינו יכול בעצמו למכור, יש להתיר על פי הכלל ש"זכין לאדם שלא בפניו" (קידושין מב ע"א). וכמו כן מי שיש לו בן משפחה שאינו משומרי התורה והמצוות וחס עליו שלא יעבור על 'בל יראה' ו'בל ימצא'.

ואם כי לכתחילה אין למכור את החמץ של חברו בלי לקבל ממנו רשות ושליחות, כי נחלקו האחרונים אם מועיל למכור לנכרי את החמץ של חברו שלא מדעתו, כי אמרו "מזכין לאדם שלא מדעתו", אבל כאן הוא "מזכה מאדם שלא מדעתו", ומכל מקום לדעת רוב האחרונים מועיל למכור החמץ בלי ידיעתו, והביאו ראייה מהגמרא (סוטה כז ע"א) שמי שהלך למדינת הים, בית דין מקנין לאשתו, משום שזכין לאדם שלא בפניו. וכך פסק התרומת הדשן (סימן קפח), והרמ"א (יו"ד סי' שכח ס"ג) הביא את דעתו להלכה. וכן מבואר בדברי המגן אברהם (סי' תלו ס"ק יא).

ואמנם בקצות החושן (סי' רמג סק"ח) חלק על זה והוכיח מדברי התוספות והרשב"א (נדרים לו ע"ב) שלא כדברי התרומת הדשן, אלא אין זכין מאדם שלא בפניו. כלומר אפשר לזכות לאדם, אבל לא על ידי שלוקחים ממנו. אולם כמה אחרונים חלקו על הקצות החושן ודחו ראייתו, ולכן מעיקר הדין ניתן למכור לנכרי חמץ של חברו בלי ידיעתו.

שנזכה כולנו לבשורות טובות ולא נזדקק לדברים אלו. נתפלל "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך", ונזכה כולנו לגאולה שלימה אמן ואמן.

יום ר' עשיק צו, ט' ניסן תש"פ

מְנִינֵי הַמִּרְפְּסוֹת

האם ניתן להשלים מנין עשרה אנשים דרך מרפסות הבתים? | מה עדיף, תפילה בשידור-חי דרך הטלפון, או בצירוף המרפסות? | האם ניתן להצטרף למנין בחדרי מדרגות בבנייני קומות?

שאלה: בימים אלו אנו נשאלים מרבני קהילות בארץ ובחו"ל, בענייני תפילה בציבור, לאור הנחיות משרד הבריאות - אשר חובה לציית לכך, האם ניתן לצרף למנין עשרה אנשים העומדים ברשויות חלוקות, כגון דרך מרפסות הבתים, ולעשות חזרת הש"ץ, ברכת כהנים, קריאת התורה, ואמירת קדיש?

האם נכון להצטרף דרך מרפסות הבתים?

תשובה: באופן שהציבור עומדים מחולקים ברשויות נפרדות, כגון במרפסות הבתים, כאשר בכל רשות יש פחות ממנין, ורק בצירוף כולם יש מנין של עשרה אנשים, אין לסמוך על זה כלל לענין צירוף למנין, ואין לעשות חזרת הש"ץ ולהוציא ספר-תורה, ולברך ברכת כהנים, כי פשוט יש כאן חשש של כמה ברכות לבטלה ואולי רק לענין אמירת קדיש ועניית אמן יש לסמוך. ואי אפשר להתעלם מכך שזו דעתם של רוב ככל הפוסקים, הספרדים וגם האשכנזים, וכפי שיבואר.

ציבור המחולק לרשויות נפרדות

בגמרא (סוטה לח ע"א): אמר רבי יהושע בן לוי, אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. וביארו התוס' (פסחים פה ע"ב, ר"ה כז ע"ב) דהיינו אם היו עשרה במקום אחד, ואומרים קדיש או קדושה, אפילו מי שאינו נמצא עמהם אלא עומד ברשות אחרת, יכול לענות אחריהם אמן, ואין המחיצה מפסקת למונעו מלענות עם הציבור. וכן כתב הר"ן (ר"ה ז ע"א),

עין הקורונה בהלכה יצחק כט

המרדכי (שם סי' תשטו), הרשב"א (שו"ת, ח"ג סי' רפו), הראב"ד (שו"ת ראב"י אב"ד סי' פח) והטור (סי' נה).

ובבית יוסף שם הביא דברי החולקים וסוברים שאם עומדים ברשות אחרת אין לענות אמן, והוכיחו כן ממה שאמרו בגמרא (עירובין צב ע"א) "ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה - אין יוצאין ידי חובתן", וחשבו שהוא הדין גם שאין לענות אמן. אך ביאר הבית יוסף כי שם בגמרא מדובר לגבי צירוף לעשרה, שאם נמצאים חצי מנין ברשות אחת, וחצי מנין ברשות אחרת, אין הם מצטרפים. אבל לגבי עניית אמן, כשיש עשרה במקום אחד, ואחר שומע, עונה אמן אף שנמצא ברשות אחרת. והביא דברי מהר"י אבוהב ז"ל שהסכמת רוב הפוסקים כדברי רבינו הטור, שעונים אמן, אך שלא יהיה מפסיק טינוף או אינו-יהודי.

ה"סתירה" בדברי מרן השו"ע

מרן בשו"ע (או"ח סי' נה ס"ג) כתב: צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמהם. והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, כלחוץ דמי ואינו מצטרף עמהם. וכתבו רוב ככל רבותינו האחרונים, ספרדים ואשכנזים, בדעת מרן, דפשיטא שמדובר אף ברואים אלו את אלו, אפילו הכי אם לא נמצאים ברשות אחת, לא מצטרפים למנין. וכן פסק מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה (שם סק"ו), וכן ביאר מרן החיד"א (מחזיק ברכה סק"ח), שלמי ציבור (דף פ ע"ד), מלכי בקודש (או"ח דף קי ע"ד), שו"ת זרע אמת (סי' י), מאמר מרדכי (סק"י), אליה רבא (סק"יב), הגר"א (סק"א), שו"ת משכנות יעקב (סי' עה), הראשון לציון מהר"י חזן חקרי לב (או"ח סי' כח) ועוד.

ואמנם העירו דלכאורה יש סתירה בדברי מרן השו"ע, שכתב (שם סי' ד) שהעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. ומוסיף הרמ"א דברי רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ז) שגגין ועליות אינן בכלל בית, והעומד עליהם אינו מצטרף. ולכאורה מבואר מדברי השו"ע שאם מראה פניו אל הציבור, כגון שנמצא

בעזרת נשים ומראה פניו לתוך בית הכנסת, מצטרף לעשרה, אף שבתוך בית הכנסת עומדים רק תשעה.

ישוב הדברים

אולם כבר האריכו האחרונים בביאור דברי מרן וכתבו כמה חילוקים, מרן מדבר בשו"ע שישנם תשעה במקום אחד, והעשירי העומד למעלה "מראה פניו" והם רואין זה את זה, בזה מועיל מה שעומד בחלון ומראה פניו, אבל אין המניין מתחלק יותר, ורק העשירי מצטרף באופן שמראה פניו.

ועוד העמידו את דברי מרן, שמדובר במוציא ראשו דרך החלון ומכניסו לפנים בית הכנסת. ועוד העמידו דברי מרן, דשאני עזרת נשים, דיש סברא שכותל העזרה לא נעשה לחלק אחר מהרשות, אלא זו אותה רשות, רק שנעשית כך לצניעות. והילכך כל חלל בית הכנסת עם העזרה, הכל רשות אחת היא, ורק בזה מצטרף האחד עם התשעה. כך ביאר מרן החיד"א (שם) את דברי מרן. וכך כתב גם בספר מלכי בקודש (או"ח דף קי"ד), וכך כתב בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' כח).

האם יש להקל בשעת הדחק?

ואמנם דעת הפרי חדש (ס"ק יג) והפרי מגדים (א"א ס"ק יב), וכן במטה יוסף (ח"ב סי' יג) ובמשנה ברורה (ביאור הלכה ד"ה ולחוז) להקל ברואין זה את זה, לאו דוקא דרך עזרת נשים, אלא אף דרך שתי רשויות החלוקות לגמרי. וגם מרן החיד"א (מחב"ר ס"ק יא) כתב ש"כדי שלא יתבטלו מ' יום מתפילה בציבור" ניתן לסמוך בשעת הדחק על דעת הפר"ח, למרות שהוא עצמו פירש בדעת מרן שזו ברכה לבטלה. ומענין שהוא עצמו כתב בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) דאמרינן 'ספק ברכות להקל' אף נגד מרן, ומכל שכן כאן שביאר בעצמו שדעת מרן שלא לברך, וכיצד ניתן לסמוך על כך, ולא לחוש לברכה לבטלה.

עין הקורונה בהלכה ייצחק לא

והגאון החקרי לב (או"ח סי' כח) הביא דברי החיד"א ודחה דבריו מהלכה, וכתב שאין לסמוך על זה אפילו בשעת הדחק. וכן פסק הרב בית עובד (דיני הקדיש אות מג), וסמך עליהם בפתח הדביר (סק"ד) ועוד אחרונים, וכן פסק בכף החיים (ס"ק עט). וסיים הרב בית עובד (שם): ולא יהיה אלא ספק, יש להחמיר מספק, כמו שנראה מתוך דברי השיירי כנסת הגדולה, שיש להחמיר בענין צירוף, כי יש ספק. גם בערוך השולחן (סי' נה סכ"ד) כתב שכל מה שמועיל מראה פניו, הוא רק כשאינו נמצא ברשות נפרדת, אלא אחורי בית הכנסת, אך כשנמצא ברשות נפרדת, אינו מועיל.

ומתבאר לפי זה שלא ניתן לצרף למנין עשרה דרך מרפסות הבתים, כאשר חלקם עומדים במרפסת זו וחלקם עומדים במרפסת אחרת, ולדעת רוב הפוסקים האחרונים שהזכרנו יש איסור ברכה לבטלה.

עניינת אמן על שמיעת ברכות במניני מרפסות

ואמנם ישנם מאחינו האשכנזים הסומכים על דברי המשנה ברורה, ומתפללים בצירוף עשרה מבני אשכנז דרך המרפסות והחצרות, אולם באמת השומע אותם, אף אם הוא מבני אשכנז, צריך הוא לחוש לדעת האליה רבא, הגר"א, משכנות יעקב וערוך השולחן, שאף הם היו פוסקים מבני אשכנז, ולדעתם זו ברכה לבטלה, ולכן כדאי שלא יצטרף עמהם, לחזרת הש"ץ וברכת כהנים וכיו"ב, כי אי אפשר להתעלם מדעת מרן השו"ע שקיבלנו הוראותיו, ואף הרמ"א לא חלק על דבריו.

וגם בדעת המשנ"ב שכתב שבמקום הדחק אפשר שיש להקל, כבר העיר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קסג) שנראה מדבריו שאף במקום הדחק אינו מחליט להקל, אף כאשר רואים אלו את אלו. ומכל מקום אם שומע קדיש, רשאי לענות לקדיש וקדושה ושאר דברים שבקדושה ששומע מהם, אך לא על ספק ברכות לבטלה.

לב עין הקורונה בהלכה ייצחק

עדיפות התפילה בשידור-חי

ואשר על כן יש להשתדל להצטרף למנין של עשרה מתפללים הנמצאים ברשות אחת - המתקיים באישור ובהתאם להנחיות הרשויות - המועבר דרך הטלפון וכיו"ב בשידור-חי, כגון המנין שאישור לקיים בכותל המערבי, ובמערת המכפלה וכיו"ב, ויענה לקדיש וקדושה, ברכת כהנים, וברכות של קריאת התורה, ולכל דבר שבקדושה, ללא שום חשש. ויש לו מעלת המתפלל בשעה שהציבור מתפללים (ברכות ח"א), אם כי יש הסוברים שאינו ממש כמו תפילה בציבור שמתפללים יחדיו בבית הכנסת, אולם לכל הדעות אינו נחשב תפילה ביחיד אשר עליה מדקדקין בשמים ביותר, אלא נחשב תפילה בשעה שהציבור מתפלל, והיא מתקבלת עם תפילת הציבור.

ולכן הדר בשכנות לאחינו האשכנזים המקיימים מנין מהמרפסות, ויש לו אפשרות או להצטרף אליהם, או למנין עשרה המתפללים ברשות אחת (באישור הרשויות), המשודר דרך הטלפון וכיו"ב, עדיף יותר להצטרף למנין שדרך הטלפון, אשר לכל הדעות נחשב בשעה שהציבור מתפללים, משא"כ במנין דרך המרפסות, שלדעת רוב הפוסקים, ובראשם מרן השו"ע, נחשב הדבר לתפילה ביחיד ממש. ולכן גם לאחינו האשכנזים יותר נכון להצטרף למנין דרך הטלפון.

ובשבת קודש, יש לברר ולפרסם קודם השבת מתי מתחילים תפילת העמידה במניינים הנ"ל המאושרים, ולהשתדל בבית להתחיל באותה שעה בדיוק, על מנת שיחשב "בשעה שהציבור מתפללים".

זהירות משיחה בטילה

וכשמצטרף למנין דרך הטלפון, לכתחילה יזהר מלדבר דברים בטלים בשעת חזרת הש"ץ וכדו', שלדעת כמה פוסקים נחשב לתפילה בציבור ממש, ומבואר בשו"ע (סי' קכד ס"ז) שאין לדבר דברים בטלים בעת חזרת הש"ץ, ומי שמדבר גוערים בו. ואם

עין הקורונה בהלכה יצחק לג

מתאחר מלהצטרף, ידלג כדי להתחיל איתם תפילת שמו"ע בלחש, ולא יסמוך להתחיל עם חזרת הש"ץ, כי יש לחוש לדעת הסוברים שאינו נחשב בציבור ממש. וכמו כן אף אותם המתפללים דרך המרפסות, יש ליזהר בכך, כיון שסוף סוף דעת הפרי חדש והפרי מגדים ומטה יוסף שזו תפילה בציבור.

הצטרפות למנין בחדר מדרגות

כמו כן לענין צירוף מנינים בחדרי מדרגות בבניני קומות, העשויות ללא צורת הפתח וללא מחיצות בין הקומות, יש לעמוד בפרץ ולגדור גדר שלא לקיים מניינים, שמלבד שיש אומרים שגם בזה לא מהני, מאחר שגבוהים זה מזה וחולקים רשות לעצמן, זאת ועוד, שבמקומות רבים הסכנה מצויה ובהכרח ימשך מזה תערובת הבריות באופן המנוגד לשמירה הנדרשת כנגד התפשטות המחלה, וכמאמר הנביא (ישעיה כו ו) "לִיךְ עַמִּי בֵּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגוּר דַּלְתֶיךָ בַעֲדֶךָ, חֲבִי כִמְעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם". ורק באופן שיקבלו אישור מן הרשויות, יש להקל בזה לענין צירוף למנין עשרה לקריאת התורה וכו'.

אמירת "אבינו מלכינו" ביחיד

גם כאשר מתפלל אדם בביתו ביחידות, כפי שנגזר עלינו עתה - "אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג ע"א) - יש לומר 'אבינו מלכינו' אף כשמתפלל ביחיד, ובעיקר יכוין טוב, ובקול בכי, באמירת "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך". וכל שכן באותם מניינים ציבוריים המתקיימים באישור. (ויש לומר גם פסקת "חטאנו לפניך", אע"פ שבחודש ניסן אין אומרים וידוי).

חובת הציבור בקריאת התורה

לענין קריאת התורה, מכיון שהיא חובת צבור ולא חובת יחיד, כקריאת פרשת זכור וכיו"ב, כמבואר ברמב"ן (מגילה ה ע"א) שכאשר הציבור מתאסף יש לו חובת קריאת התורה, אך על כל אחד ואחד שנמצא לבדו אין חובה לקרוא. ויש לסמוך בזה על הפוסקים

לד עיין הקורונה בהלכה ייצחק

שסוברים שאינו נחשב "בציבור ממש" רק בשעה שהציבור מתפללים.

"והסירותי מחלה מקרבך"

יהי רצון שהקב"ה יחוס וירחם על עם ישראל ועל כל יושבי תבל, ויסיר מעלינו את המגיפה הזאת, ונזכה לחוג את הפסח כהלכתו, ולאכול מן הזבחים ומן הפסחים, בביאת משיח צדקינו, בבנין בית מקדשינו ותפארינו, שכל עם ישראל יעלו לציון ברינה ונזכה לקיבוץ גלויות במהרה בימינו אמן ואמן.

עין הקורונה בהלכה ייצחק לה

ערב חג הפסח, י"ד ניסן תש"פ

תּוֹכַנַת הַזּוּם בְּיוֹם-טוֹב

מה היה טעם המתירים הדלקת חשמל ביו"ט? | כיצד דחו הפוסקים את טענתם? | האם אש מסתתרת בגפרית שבראש הגפרורים? | באילו מקרים ניתן להתיר השימוש בתוכנת ה'זום'? | וגם: כיצד נקבל חוסן נפשי לצלוח את משבר הנגיף?

שאלה: בשנה זו, אשר בהתאם להנחיות הרשויות לערוך את ליל-הסדר איש איש בביתו, בכללם גם זקנים אשר ישוהו בליל-הסדר בביתם לבדם, ויש שרצו להתיר להשתמש בתוכנת 'זום', בה ניתן לראות איש את דעהו מרחוק. האם אכן מותר להפעילה מערב יום-טוב ולהשתמש בה ביו"ט?

איסור הדלקת חשמל ביום-טוב

תשובה: ראשית, מוה שרצו להתיר עפ"י רבני המערב שהתירו הדלקת חשמל ביום-טוב, יש לדעת כי אין כל קשר לשאלתינו העוסקת בעיקר מצד פיקוח-נפש, או אפילו ספק פיקוח-נפש, כפי שיבואר. אך לבוא ולתלות ברבני המערב, או כל עדה שהיא, אין כל קשר.

יש לדעת שהדלקת חשמל ביום-טוב, אם זה מאוורר, מזגן, נורה חשמלית וכל כיו"ב, אסור ביו"ט, וכך דעת כל הפוסקים בזמנינו. והוא על פי המבואר במשנה (ביצה לג ע"א): אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן הרעפים ולא מן המים. ובגמרא (לז ע"א): מאי טעמא, משום דקא מוליד ביו"ט. ופי' רש"י (שם כג ע"א) שהמוליד דבר חדש - קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה ואסור מדרבנן. וכן פסקו הרמב"ם (פ"ד מהלכות יו"ט ה"א) ומרן בשולחן ערוך (סי' תקב ס"א). ולפי זה נראה שיש לאסור הדלקת מנורת חשמל, שהרי על ידי הנעת או לחיצת הכפתור נפגשים שני החוטים של החשמל, החיובי והשלילי, ובכך הוא מוליד אש ביום טוב.

טעם הפוסקים שהתירו הדלקת חשמל ביו"ט

לפני כמאה וחמישים שנה נשאל הג"ר רבי אהרן בן שמעון - אב"ד במצרים - בשו"ת ומצור דבש (סי' י) וכתב להתיר להדליק החשמל ביו"ט, וטענתו כיון שהאור מכונס בתוך חוטי החשמל, והאש אשר בתוכם מצויה היא ומוכנת, ואין בזה משום מוליד אש כלל. וכן כתב בזמנו גם בשו"ת אבן יקרה (ח"ג סי' קסח) להתיר להדליק אור החשמל ביו"ט, משום שהוא כמדליק מאש המצויה כבר בתחנת החשמל, והוא רק מעבירה אל נורת החשמל שבביתו, ואינו מוליד אש.

גם הראשון לציון הגאון רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"א סי' יט) כתב שאין זה אלא כמבעיר מאש מצויה שהיא נמצאת בחוטים הדקים, ונגלית בהסרת המעצור. והיינו דס"ל שאור החשמל נמצא בחוטים החשמליים, ואש מצויה היא, ואין כאן הולדת אור. גם בשו"ת קרית חנה דוד (ח"ב סי' נו) כתב שאין לאסור להדליק החשמל ביו"ט משום איסור מוליד, שאין הדלקת החשמל חשובה אלא כמסיר המסך המבדיל בינו ובין האש, וכל מה שצריך להבערתו הכל נעשה יפה בבית החרושת, ונמשך בחוטים לבתים.

גם הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בעל ערוך השולחן (בתשובה שנדפסה בקובץ בית ועד לחכמים, חוברת א', ניו יורק, תרס"ג) כתב להתיר הדלקת אור החשמל ביו"ט. ומטעם אחר, מפני שאין זה אלא גרמא, וכבר דרשו בגמרא (שבת קכ ע"ב) על הפסוק (שמות כ' י) 'לא תעשה כל מלאכה' - "עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי", ואף כאן אינו אלא כמקרב האור ע"י פגישת שני כוחות הנגדיים, החיובי והשלילי, ואז יוצא האור לפועל. גם בקונו' מאור החשמל (להרה"ג ר"י רוזנברג ז"ל) כתב להתיר מטעם שדחיקת הכפתור הוא גרם הבערה, ואינו דומה לאותם שנזכרו במשנה (ביצה שם), ומכל מקום בשבת חייב.

עין הקורונה בהלכה יצחק לז

חסרון הידיעה שגרם לטעות

ואמנם רואים שאין היתר החשמל ביו"ט שייך לרבני המערב או לרבני המזרח, וכי ישנם גם מרבני האשכנזים שהתירו, מטעמים הם. אולם באמת רוב הפוסקים בדורות האחרונים כתבו בתקיפות לאסור, ושהטעו אותם בהסבר הדברים על החשמל. כי מה קשור שיש אש בחברת החשמל?! הרי אין האש עוברת מחברת החשמל אל הבתים, אלא רק כח של זרם בעלמא עובר וזרם זה יכול לגרום להדליק נורת חשמל, מאוורר, או מיקרוגל המעביר גלים קצרים אלקטרו-מגנטיים וכיו"ב, אך בחוטים עצמם אין שום אש, ולא היתה שם אש שזה עתה נתגלתה, אלא ברור שזו ממש אש חדשה שהוא מדליק, שעל ידי מגע מחודש של החיובי והשלילי נוצר שוב אש חדשה, ואין זה המשך של האש מחברת החשמל.

גם מה שטענו להתיר מצד שזה בדרך 'גרמא', אינו נכון, כי כל דבר שדרכו בכך וזה קבוע, אין שייך לומר בו גרמא. וזו סברא פשוטה. והדלקת החשמל על ידי לחיצה על הכפתור, שבכך מחבר או מנתק את החיובי והשלילי, היא דרך מלאכה זו בקביעות, ואין זה דרך גרמא השייך רק בדבר שמשנה מדרך רגילות עשיית המלאכה בידים.

להקת הפוסקים שאסרו בתוקף הדלקת חשמל ביו"ט

וכן אסר בפשיטות הגאון הרוגוצ'ובי בשו"ת צפנת פענח (סי' רעג), ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' סד), שו"ת בית יצחק (ח"א יו"ד סי' ק"כ, ח"ב יו"ד סי' ל"א), שו"ת קרן לדוד (סי' קמ"ז), הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי - גאב"ד וילנא - בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ס), הגאון רבי איסר זלמן מלצר (בהסכמתו לשו"ת חלקת יעקב ח"א), שו"ת לבושי מרדכי (תנינא סי' צא, תליתאה או"ח סי' כה), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ד סי' כז), הגרש"ז אויערבאך בספרו מאורי אש (ועי' שש"כ עמ' ע), שו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' סא אות יד), וכן בס' החשמל לאור ההלכה (עמ' קלח).

לח עין הקורונה בהלכה ייצחק

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' כ"ז) האריך בדברים של טעם לדחות דברי הרב ומצור דבש הנ"ל, והסביר כי מה שטען שתולדת האור הזה נמצא כבר בתוך חוטי המתכת, אינו נכון, אלא שבחוסים הללו נמצא רק הזרם האלקטרי, וכנ"ל. גם בשו"ת חלקת יעקב (סי' נא) כתב כי באמת אין שם אש מצויה כלל, אלא רק זרם, ושכן פסק לאסור מהרי"ל צירלסון בשו"ת לב יהודה (סי' יז). גם בשו"ת חזון נחום (ס"ס ל) שהביא בשם הגאון רבי מאיר אריק (בעל מנחת פתים) שכתב לאסור, ושכל הרבנים הגדולים שנועדו עמו בווינה, הסכימו פה אחד לאסור, ושאין היתר בדבר. וכן כתב בשו"ת יגל יעקב (או"ח סי' סה).

גם בשו"ת אורח משפט - להרא"ה קוק (או"ח סי' ע) כתב שאינו מסכים לדעה שזה נחשב כגרמא, אלא הוא כמוליד אש גמור ביו"ט, כמוציא אש מן האבנים. וכ"כ בשו"ת ארץ צבי (פרומר, ח"ב סי' ל), ובשו"ת משיב שלום - להג"ר שלום יוסף פייגנבוים (סי' רנט).

הצתת אש על ידי גפרורים

סוף דבר, שאלו שחשבו להתיר הדלקת החשמל ביום-טוב, אינו אלא משום חסרון ידיעה טכנית בענין החשמל, במחילה מכבוד תורתם. והמעייין היטב ישפוט בצדק, שהעיקר לאסור להדליק חשמל ביום-טוב. והוא הדין שאסור להבעיר אש ביום-טוב על ידי הצתת גפרורים, משום מוליד אש ביום-טוב. ולא כמי שטענו להתיר מכיון שחומר האש טמון בגפרית, ועל ידי החיכוך הוא מוציא פקדונו ממנו, והשלהבת עולה מאליה ואין משום מוליד ביום-טוב, אלא כדעת רוב הפוסקים שאסרו.

ומכאן יש להשיב על מה שכתב בשו"ת שמש ומגן (ה"ב או"ח ס"ס ל, ח"ג סי' נז אות יב) שאפשר לסמוך על דעת המקילים להדליק אור החשמל ביום-טוב. אולם במחכ"ת, טכנאי החשמל במרוקו הטעוהו והאמין לדבריהם. וברור שכל גדולי הדורות, מכל העדות, כולם כתבו שאסור להדליק חשמל ביום-טוב, וחלילה להקל בדבר שכולם סמכו ידיהם לאסור.

עין הקורונה בהלכה ייצחק לט

השימוש בתוכנת ה'זום' ביום-טוב

ומעתה נבוא לשאלתינו, להפעיל מערב יום טוב את ה'זום', שיראו את בני משפחתם מרחוק. יש לדעת כי השימוש בתוכנה זו היא כמו שיחה בטלפון, ויש בו איסור חשמל בשבת, שמגביר את תעבורת הנתונים ואת רוחב הפס באינטר'. ואמנם מבואר בגמרא (שבת יח ע"א): "פותרין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה, ומתמלאת והולכת כל היום כולו". ונחלקו רבה ורב יוסף, אם יש לחוש לזילותא דשבת, בשמיעת רעש המים הטוחנים חיטים ומשקים הגינה בשבת. ומרן השו"ע (סי' רנב) פסק להקל. ועל סמך זה כתב מרן זצ"ל בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' יח) להתיר להפעיל מכונת כביסה אוטומטית בערב שבת לפני שקיעת החמה, והיא מכבסת והולכת מאליה בשבת.

אלא שכל זה מדובר כאשר עושה פעולה מערב שבת וממשיכה מאליה בשבת. אך בתוכנת ה'זום' שבשבת עצמה הוא מדבר לעבר המסך, הרי הוא עושה פעולות חשמל שונות בשבת, הגברה והגדלה וכדו', וזה אסור, וכפי שכתב מרן בשו"ע (סי' תקכב ס"ב): אין יוצאין בכסא [-לרשות הרבים], אחד האיש ואחד האשה, ואיש שהיו רבים צריכים לו, מותר, ומוציאין אותו על הכתף אפילו באפרוין. ומבואר שם בבית יוסף שטעם האיסור הוא משום זילותא דשבת.

ובאמת אין זה נסתר ממה שכתב מרן (הל' שבת ה"ל) שפותרין מים לגינה מערב שבת, כי שם מדובר שפותח מערב שבת ונמשך מאליו ובשבת עצמה הוא אינו עושה מאומה. אך כאן מדובר שיוצאים בעיצומו של יום-טוב בכסא לרשות הרבים.

ומבואר שיש חילוק בין דבר הנעשה רק מערב שבת, לבין דבר הנעשה בשבת ויום-טוב עצמו. ובשימוש בתוכנת ה'זום' הרי הוא עושה פעולות שונות אף ביום-טוב עצמו.

פיקוח-נפש בלבד!

אלא שכאן השאלה היא אחרת, האם יש כאן ספק פיקוח-נפש או לא, ויש להיוועץ ברופא המשפחה, שכן פעמים מדובר באנשים זקנים, ובפרט בחו"ל שבשנה זו יום-טוב א' של פסח, ויום-טוב שני של גלויות, סמוכים לשבת מיד לאחריהם, וזקנים השוהים במשך שלושה ימים לבדם, יתכן חשש לסכנה, שמא יארע להם דבר ח"ו, וכשרואה דרך תוכנה זו, יוכל מיד להזעיק כוחות רפואה. ועל כן יש להיוועץ ברופא, ובמידה ויוכל להגיע אפילו לספק פיקוח נפש, בודאי שיש להקל בשימוש זה, ואין צריך להגיע לרבני מערב או רבני מזרח, כי הלכה פשוטה היא. "וחי בהם" (ויקרא יח ה) - ולא שימות בהם (יומא פה ע"ב). תורתנו תורת חיים היא, ואף במקום ספק פיקוח-נפש מתירים. אך צריכים הדברים להיות מוכרעים מתוך אחריות ושיקול דעת, ולא בכל דבר "מותרים לכם, מותרים לכם"... אלא לבדוק כל דבר לגופו, ואם אכן הרופא אומר שאין אפילו שום ספק פיקוח-נפש, אין להתיר הדבר ביום-טוב.

חיזוק האמונה והביטחון בבורא העולם

נסיים בדברי חיזוק לכל החולים, לכל השוהים בבידוד, ולכל עם ישראל. בתקופה זו אנו צריכים הרבה חיזוק, באמונה ובביטחון בהקב"ה. וכבר הזכרנו את דברי ה'בן איש חי' בספרו בן יהוידע (בבא קמא ס ע"א) שכאשר יש מגיפת חולי-רע, חלקם מתים מהרשות שניתנה למשחית, וישנם שמתים אף שלא ניתנה לו רשות לפגוע בהם, והוא מחמת הפחד והבעתה שהיתה להם בשל החולי הזה בעיר.

צריכים להיות חזקים בימים אלו בביטחון בהקב"ה, לדעת שהכל מאתו יתברך. "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה" (חולין ז ע"ב). כל מה שעושה לנו הקב"ה הוא לטובה. לבטוח ברחמיו ובחסדיו המרובים. יש להיות שמחים, להשתדל כמה שאפשר, לשיר ולשמוח, ולהתגבר על הנסיון שיש לנו.

מא עיין הקורונה בהלכה ייצחק

ולהתחזק בתורה, להתחזק במידות, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו.

כל אחד יעשה חשבון-נפש על מה הגיעה לנו הצרה הזאת. איזה כאב לראות את כל בתי הכנסת סגורים! בערב שבת עמדתי על יד החלון וראיתי את בתי הכנסת סגורים. הכל "חושך יכסה ארץ" (ישעיה ס ב), בכל העולם כולו. מתי היה דבר כזה בעם ישראל בהיסטוריה שלנו?! וצער גדול יש לנו מכך. אבל נתחזק, בביטחון בהקב"ה, בתורה ובמצוות. כל אחד יקבל על עצמו קבלות טובות. לא לפלאפונים בתפילה, אין פלאפונים לא-כשרים. להתחזק בלימוד התורה ברציפות, מבלי לשוחח דברים בטלים. אין הפסקות באמצע הלימוד. כל אחד יתחזק בקביעות עתים לתורה.

"מנע מגיפה מנחלתך!"

ובזכות זה ישלח לנו הקב"ה בשורות טובות. "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך". שהקב"ה יסיר מעמנו את הצער הגדול הזה, ונזכה לגאולה שלימה, ובמהרה יבוא משיח צדקינו, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל (ר"ה יא ע"א), ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו), ישועות ונחמות, אמן ואמן.

יום ר' עש"ק פרי שמיני, כ"ג ניסן תש"פ

שִׁירָה וְזִמְרָה בְּיָמֵי הָעוֹמֵר

אלו שירים נאסרו לאחר חורבן בית-המקדש? | האם שירות ותשבחות להקב"ה בכלל גזירת האיסור? | האם מותר לשמוע שירים וואקאליים ופרקי חזנות מוקלטים בימי ספירת העומר? | ולמי ניתן להקל קולות מיוחדות בתקופת נגיף ה'קורונה'?

שאלה: בימים אלו, ימי ספירת העומר, אשר הרבה סגורים בביתם, וישנם השוהים בבידוד, וישנם אף החולים ל"ע בנגיף ה'קורונה', והרבה נמצאים בצער שגלו מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והכל סגור ומסוגר. האם ניתן להקל לשמוע מוזיקה בימים אלו, בכדי להפיג את המתח והדיכאון?

גזירת איסור שמיעת נגינות לאחר החורבן

תשובה: במשנה (סוטה מח ע"א) שנינו: "משבטלה סנהדרין - בטל השיר בבתי משתאות, שנאמר (ישעיה כט א) "בשיר לא ישתו יין". ובגמרא הביאו סמך לזה מהפסוק (איכה ה יד): "זקנים משער שבתו, בחורים מנגינתם". ובתלמוד ירושלמי (סוטה שם): "אמר רב חסדא, בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהם ולא היו אומרים בשיר דברי נבלה, אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהם, הם אומרים דברי נבלה בשיר".

ובגמרא (גיטין ז ע"א) שלחו לו למר עוקבא בר חמא, זמר - מנין לנו שאסור? שלח להם, שנאמר (הושע ט א) "אֶל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל כַּעֲמִים". ובגמרא מבואר הטעם שלא שלח להם ראייה מהפסוק "בשיר לא ישתו יין", משום שמפסוק זה אין ללמוד אלא שיר של כלי-נגינה, לפיכך הביא להם ראייה מהפסוק "אֶל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל כַּעֲמִים", לאסור אפילו שירה בפה. נמצינו למדים מדברי הגמרא, שאחרי החורבן גם שירה בפה לכאורה אסורה.

שירות ותשבחות להקב"ה

אולם יש מהראשונים שמסבירים את הגמרא שדוקא כששותים יין ומשתכרים, בזה אסור. ועוד, שדוקא שירים בעלמא, אבל שירות ותשבחות להקב"ה גם ביין מותר. וכך משמע מדברי הרמב"ם (הל' תעניות פ"ה ה"ד): משחרב בית המקדש גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר ובכל מיני כלי זמר, וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהם ואסור לשומעם מפני החורבן. ואפילו שירה בפה על היין אסורה, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי שירות ותשבחות להשי"ת אפילו על היין.

גם הרי"ף (בהלכות, ר"פ אין עומדין) כתב שמה שאסרו זמר בפה, היינו כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו, וכגון לשבחו על תוארו, אבל דברי שירות ותשבחות להשי"ת, וזכרון חסדי הקב"ה, אין אדם מישראל נמנע מהם, ומנהג כל ישראל לאומרם בבתי חתנים ובבתי משתאות, בקול נגינות ובקול שמחה, ולא ראינו מעולם מי שמיחה על זה. וכך כתבו עוד כמה ראשונים, כמו בספר האשכול (עמ' כג) בשם רבינו האי גאון, רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (ברכות לא ע"א), הרמב"ן בספר תורת האדם (סוף ענין אבלות ישנה, דף פט), הרא"ה (ברכות עמ' פד), הר"ן והריטב"א (גיטין שם), ורבינו ירוחם (דף קפו ע"ג).

והמאירי (גיטין ז ע"א) כתב שכל מיני זמר העשויים לנגן בהם לשמחת הוללות, ואין בהם כוונה לשבח את הבורא יתברך, או לצד מצוה, אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשומעם ולהשתעשע בהם, בין שנעשה הזמר בכלי שיר בין בשירה בעל פה, ומכל מקום כל שיש בו שבח ותהלה להשי"ת, כגון פיוטים ומזמורים, מותר אפילו בבית חתנים ומשתאות, שכל שאין בו פריצות מותר, ואף המקראות שהביאו מלמדים שלא נאסר אלא כשעושים כן דרך פריצות וקלות ראש, והוא שאמר 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים', כלומר כמנהג העמים, שכל אלו דרך פריצות והוללות הם. וכיו"ב כתב רבינו האי גאון בתשובות הגאונים (הרכבי, סי' ס).

מד עין הקורונה בהלכה ייצחק

ואמנם הארחות חיים (הל' תשעה באב סי' יד) כתב, ששיר עם כלי נגינה לעולם אסור בכל מקום ואפילו בשירות ותשבחות להשם יתברך, ואיסור זה מדברי קבלה, שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. מ"מ מדברי המאירי מוכח שאף בכלי נגינה יש להקל כל שאין בו חשש פריצות והוללות אלא שירי קודש. וכן המנהג להקל.

הקולא במנהג איסור שמיעת כלי זמר

וכן פסק בשו"ת כפי אהרן (סי' נב) שנוהגים להקל לנגן בכלי שיר וסומכים על דברי הטור והרמ"א (סי' תקס) שלא גזרו חכמים אלא רק במשתה יין, או למי שרגיל בכך, כדרך המלכים. ובשו"ת חלקת יעקב (סי' סב אות ב) הוסיף שיש סברא גדולה להתיר שמיעת כלי נגינה דרך רדיו ורשם-קול, הואיל ובשעה שגזרו חז"ל לאסור הזמר, לא היו כלים אלו בעולם, ולא חלה עליהם גזירת חז"ל. ועכ"פ ברדיו ורשם-קול שאין המנגנים נראים לשומעים, והקול נשמע ממרחקים, נחשב כפנים חדשות, ואין זה בכלל גזירת חז"ל.

האיסור המיוחד בימי ספירת-העומר

כל זה מדובר על שאר ימות השנה, שאף לאחר החורבן מקילים בשמיעת כלי שיר, ומכל שכן בהקלטת שירים שיש בהם שירות ותשבחות להקב"ה. אבל בימי ספירת העומר, ידוע שכבר נהגו כל עם ישראל בימי העומר, עד ל"ג בעומר, שלא לשמוע בהם שירים המלווים עם כלי נגינה, או שמיעת כלי שיר מטייפ, אפילו שירות ותשבחות להשי"ת עם כלי שיר אסור, וכפי שאסרו בהם חז"ל כמה ענינים של שמחה בימי הספירה, כמו עריכת נישואין, שבתקופה זו שמפסח ועד פרוס עצרת, מתו תלמידי רבי עקיבא במגיפה (יבמות סב ע"ב), ואין זו תקופה המתאימה לשמחה.

שורש האיסור

בשו"ע לא מבואר לאסור לשמוע כלי שיר בימים אלה, והראשון שדיבר בזה, הוא המגן אברהם (ריש סימן תצג) שכתב שלעשות

מה עין הקורונה בהלכה יצחק

ריקודים ומחולות של רשות נהגו לאסור בימי הספירה, ואף מי שעשה שידוכים אסור לעשות ריקודים ומחולות. וכן כתבו הפרי מגדים והמחצית השקל. ומזה למדו הפוסקים בדורות האחרונים שהמנהג להמנע גם משמיעת שירה בכלי זמר בלא ריקודים ומחולות, כיון שיכולים להביא לידי ריקודים ומחולות, ומביאים לידי שמחה.

וכן כתב בערוך השולחן (סי' תצג ס"ב), וכן כתב הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח סי' קסו, ח"ג סי' פז, ח"ד סי' כא, ח"ה או"ח סי' סז וסי' קלז, יו"ד ח"ב סי' קלז), והגרי"י וייס בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא), והגרא"י וולדנברג בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לג), וגאב"ד אונגוואר בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח), והגר"ש ואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' נז, ח"ו סי' סט, ח"ח סי' קכב, ח"א סי' קכה), ובספריו של מרן זצ"ל (שו"ת יחווה דעת ח"א סי' מה, ח"ו סי' לד, הליכות עולם ח"ב עמ' קלט, חזון עובדיה יו"ט עמ' רנח).

תוקפו של האיסור

ובאמת כבר רמז לכך בספר תשובות ופסקים (מקיצי נרדמים, סי' טט) בשם רב שרירא גאון, דגזרו חכמים שלא לעשות שמחה בין פסח לעצרת, ושלא לעשות כסות חדשה עד חג השבועות.

וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספר מועד לכל חי (סי' ו אות יא) שצריך למנות גבאים שיסובבו בעיר שיקנסו ולא יניחו שמיעת שירה בכלי שיר וריקודים ומחולות. וכן בשו"ת מנחת יצחק (שם) האריך בזה שמלבד המנהג הברור לאסור, וגדול כח מנהג כל ישראל, נראה שהוא מפורש בפוסקים.

שמיעת הקלטת שירה וואקאלית

ומכל מקום שירה בפה כשהיא דרך הודאה להשי"ת, בלי כלי נגינה, מותרת אף בימים אלה, ולא מצינו שנמנעים מכך גם בימי בין המצרים, וכ"ש בימי הספירה. ומכל שכן שמותר להשמיע נעימה בתפילה, או בשעה שעוסק בתורה, וכל שכן בשבתות שבתות ימי

מיו עיין הקורונה בהלכה ייצחק

הספירה, או שבתוך ימי בין המצרים, שבכל אלו שירה בפה בודאי מותר ואין להחמיר בזה כלל. וכל האיסור הוא דוקא על שירה בכלי-שיר, המביאים לידי ריקודים ומחולות.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לג) החמיר יותר לאסור בימי הספירה אף בשמיעת הקלטת שירה בפה, וכן מובא בקובץ הלכות מפסקי הגרי"ש אלישיב. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קכז), שאפילו הקלטה של שירה בפה, הרי היא ככלי שיר, ואסור לשומעם בימי העומר. ודייק כן מלשון הרמב"ם (הל' תענית פ"ה הי"ד) שכתב "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר, וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן", שבא לרבות כל דבר שישמיע קול של שיר, אפילו אינו כלי נגינה.

ולכן מה שמצוי כיום הקלטות שירה וואקאליות, שהיא הקלטת שירה בפה בדומה לכלי שיר, אם אכן שירים אלו מביאים לידי ריקודים ומחולות ממש, הרי הם ככלי שיר ואסור, ואם כי שירה בפה מעולם לא נאסרה, מכל מקום זיל בתר טעמא שלא יבוא לידי ריקודים ומחולות. אולם ישנם שירים וואקאליים שאינם מביאים לידי ריקודים ומחולות, בזה נראה שאין לאסור לשומעם בימי העומר.

שמיעת פרקי חזנות

בספר הליכות שלמה (עמ' שסא ותיב) מובא בשם הגרש"ז אוערבאך ששמיעת פרקי חזנות ונגינות 'קלאסיות' וכיו"ב, יש להתיר כשיש סיבה לכך, שכן השירה שנוהגים בה איסור בימי 'בין-המצרים' אינה אלא מסוג השירים המעוררים לריקוד. ובשם הגרי"ש אלישיב והגר"מ הלברשטאם והגר"ח קניבסקי הביאו (קוני' וספרתם לכם עמ' ח) שאין ראוי לשמוע חזנות. ולכן המחמיר תבוא עליי ברכה, אך מעיקר הדין מותר.

עין הקורונה בהלכה יצחק מז

קולות מיוחדות לתקופת נגיף ה'קורונה'

אמנם כל זה בשאר שנים, אולם בשנה זו, שבני אדם נמצאים בבתים בלי לצאת עקב המגיפה, ושרויים במתח וצער, יש להקל להם לשמוע שירים הנ"ל.

ולמי ששוהה בבידוד וקשה לו מאד להשאר בחדר לבדו, ואם ישמע שירים יקל עליו הדבר להוציאו מצער ודיכאון, יש להקל לו לשמוע הקלטת שירים קצביים, אף שהם מלווים בכלי שיר. וכל שכן מי שחלה ממש במגיפה ל"ע, שאם יש צורך, שייטב לו על ידי שמיעת הקלטת שירים קצביים, ויקל עליו להוציאו מצער ודיכאון, ומוכח שדבר זה מועיל לרפואת החולה, יש להתיר לו לכתחילה לשמוע אף שירים בהקלטה מכלי שיר. לפי שאין זו שמיעה למטרת שמחה, אלא למטרת רפואה, ולא נהגו להחמיר אלא בנגינה במטרה של שמחה.

אך אין המדובר על כלי נגינה ממש, אלא שירים שהוקלטו ומושמעים על ידי טייפ, שיש לצרף את סברת החלקת יעקב שהטייפ והקלטה לא היו בזמן המגן אברהם, ולא היו בכלל הגזרה.

וכמו כן כשיש ילדים קטנים בבית, וקשה מאד להעסיקם ולהרגיעם מהשעמום, מותר להשמיע להם כלי שיר מהקלטה, שירי ילדים וכדומה, כדי להעסיקם. אבל סתם אדם בריא, אין לפרוץ גדר ולהקל ראש בשמיעת כלי שיר, ואפילו בהקלטה, בימים אלו, עד ליל ל"ג בעומר, אלא רק שירה וואקאלית, ושירים שאינם מביאים לידי ריקודים.

הקב"ה יעזור ויסיר המגיפה מעל עמו ישראל בכל מקום שהם, וישלח רפואה שלימה לכל החולים, ויאמר די לצרותינו, ונזכה לגאולה שלימה. תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות, אמן ואמן.

יום ר' עשיק פרי' תורייע-מצורע, לי' ניסן תש"פ

הַתְּפִילָּה וְהַקְּרִיאָה בַּמֶּרְחֵב הַפְּתוּחַ

כיצד יש לנהוג בקריאת התורה בהתאם להנחיות הרשויות? | האם יש להשלים את כל הפרשיות שלא קראו? | האם לומר ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת? | מי שלא הסתפר לפני חג הפסח, האם מותר להסתפר בימי ספירת העומר?

שאלה: לאור הקלות הרשויות מההגבלות שהוטלו בעקבות נגיף ה'קורונה', בקיום תפילה בציבור, בהתאם להנחיות, האם וכיצד להשלים קריאת הפרשיות שהחסירו? וכן מי שלא הסתפר לפני חג הפסח בשל ההגבלות, האם רשאי להסתפר בימים אלו, ימי ספירת העומר?

תספורת הראש למי שלא הסתפר לפני חג הפסח

תשובה: מי שלא הספיק להסתפר לפני חג הפסח מחמת הקשיים שנגרמו ממגיפת ה'קורונה', ושערו מגודל ויש לו צער, אם כי בדרך כלל מנהגינו להחמיר בדבר, כדעת מרן בשולחן ערוך (סי' תצג ס"ג), בשנה זו יכול להקל ולהסתפר כשיתאפשר לו להסתפר על פי הוראות משרד הבריאות.

מקור הדבר על פי דברי מרן בשו"ע (סי' תקלא ס"ב) שכתב שאם היה חולה ולכן לא הסתפר, ונתרפא בימי חול המועד, אסור לו להסתפר במועד. וכתב עוד (שם ס"ג), שהיוצא מבית האסורים בחול המועד, מותר לו להסתפר. ונאמרו בזה כמה טעמים לחלק בין האונסין.

במשנה ברורה (סק"ה) הביא ביאור הריטב"א, שיש לחלק בין אונס המפורסם וידוע לרבים, כמו בית האסורים, שהכל יודעים שאינו יכול להסתפר שם, לבין חולה שלא כולם יודעים שהחולי מונע ממנו מלהסתפר. ובשו"ת עמק המלך (סי' יז) ביאר שיש חילוק בין דבר שנמנע הימנו מחמת עצמו, לבין דבר שנמנע הימנו מחמת אחרים. וחולה שנתרפא העיכוב בא מצדו, ומנין יודעים שהיה

עין הקורונה בהלכה יצחק מט

הגילוח קודם המועד מזיק לו או לא. משא"כ בבית האסורים שהעיכוב היה מחמת אחרים, בזה התירו להסתפר.

ובפרט להמבואר בספר בתי כנסיות (סי' תקלא) בשם רבו כי אילו מרן הבית יוסף היה רואה דברי ההשלמה שפסק להתיר לחולה שנתרפא להסתפר בחול המועד, גם מרן היה פוסק לקולא, כיון דהוי מידי דרבנן. וכן כתב בשיטה לרבינו יחיאל מפאריש (עמ' ה) שכל אדם שחלה קודם הרגל, ואפילו חש בראשו בלבד בערב הרגל, מותר לו לגלח במועד, כי מפורסם הדבר.

הבידוד וההסגר

ועל כן בנידון דידן, בשנה זו יש לנו להקל - כששערו מגודל ויש לו צער - לפי שני הטעמים, כי גם האונס בא מצד אחרים, שכן רשויות הבריאות מנעו ממנו לצאת להסתפר, וגם הוא אונס מפורסם לכל, שהדבר ידוע שאנשים לא יכלו להסתפר בתקופה זו. ומכל שכן מי שהיה בבידוד לפני החג, ויצא מן הבידוד בחול המועד, ויש לו צער משערו המגודל, יש להתיר לו להסתפר בחול המועד, דחשיב אונס דמוכחא מילתא.

והוא הדין למי שנתרפא והשתחרר בימי הספירה, שמותר לו להסתפר בימי הספירה, שהרי כתבו הפרי מגדים (משב"ז סק"א) והביאור הלכה (סי' תצג ס"ב), שכל אותם המותרים להסתפר בחול המועד, הוא הדין בימי הספירה, כי לא יתכן שיהיו ימים אלו חמורים יותר מחול-המועד. ולכן כתב מרן זצ"ל בחזון עובדיה (אבלות ח"ב עמ' רצד, ח"ג עמ' קיג) לענין אבל שתמו ימי האבלות שלו בימי העומר והכביד עליו שערו, שמותר לו להסתפר בימי הספירה.

לכבוד שבת וראש-חודש

וטוב שימתין ויסתפר ביום שישי הקרוב, שהוא גם ערב שבת וגם ראש חודש אייר, שהרבה פוסקים מתירים לכל אדם להסתפר ביום שישי כזה, כיון שיש בו שמחה יתירה לכבוד שבת ולכבוד

ראש חודש, (ובלאו הכי אין אנו חוששים לדברי ספר חסידים שכתב שאין להסתפר בר"ח).

גילוח וסידור הזקן

כל זה כאמור למי שלא יכל להסתפר לפני חג הפסח, כמו בשנה זו שאנו מקילים לענין תספורת הראש. אך לענין גילוח וסידור הזקן, שמסדרים בעצמם, קשה להקל בזה יותר מבשאר שנים, אלא אם כן היה ממש חולה שנפל למשכב. ואמנם בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרפז) הקיל להסתפר בכל חודש ניסן ובר"ח אייר. ויש שהקילו בגילוח הזקן בימי ספירת העומר בערב שבת בכל השנים (שו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' ה), ועיקר מנהג האיסור היה בתספורת הראש ולא בגילוח וסידור הזקן. אולם כבר פשט המנהג בקרב כל הירא וחרד דבר ה', שאין מתגלחים בימי העומר. וכיון שיכל לעשות כן לפני החג, אינו שונה משאר שנים.

מי שיש לו סיבה אישית מיוחדת, כגון לצורך פגישת אישים נכבדים, שרים ורוזנים וכיו"ב, ישאל שאלת חכם. וזכרוני לפני עשרות שנים כמה מקרים שבאו לפני מרן זצ"ל, והיה מקיל להם להתגלח ביום שישי, לכבוד שבת קודש. ורק מי שנהג כן בכל השנים על פי הוראת חכם אמיתי, אבל בסתם נהגו בני תורה ותלמידי חכמים להחמיר שלא לגלח את הזקן. ורק בתספורת הראש, כאשר יש לו צער בדבר ולא הסתפר מחמת אונס, יש יותר להקל.

יציאה בשבת לרשות-הרבים עם מסיכה

מותר לצאת בשבת לרשות הרבים כשהוא עטוי במסיכה וכיו"ב על פיו ואפו, ולא רק בארץ ישראל אשר ברוב ככל המקומות יש עירוב, אלא אף בחו"ל ובכל מקום שאין עירוב, מותר לצאת במסיכה לרשות הרבים. אך לא יתלה על פניו בלא לבישה, אלא רק בדרך לבוש, וכיון שהוא צמוד לפניו הוי כמלבוש.

ואמנם יש שחששו שמא יסיר את המסיכה וילטלה ד' אמות ברה"ר, וכמו שאסרו כיו"ב בתכשיט. אך אינו דומה, כי כאן בני אדם מקפידים שלא יסירו את המסיכה, ואין מה לחוש. וגם שאין לדמות ולגזור מדעתינו, וכמו שכתב הרא"ש (פ"ב דשבת), וכ"ש שבמקום פיקוח-נפש לא העמידו חכמים דבריהם. ובפרט שישנם ספיקות מהו רשות-הרבים, וברוב מקומות אינו ודאי רשות-הרבים, ולכן מותר לכתחילה, אפילו במקום שאין עירוב.

ברכת 'מעין שבע' שלא בבית-הכנסת

ברכת 'מעין שבע' בתפילת ערבית של שבת אין מברכים אלא בבית-הכנסת, מקום הקבוע לתפילה ברוב ימות השנה, ואין הדבר תלוי אם יש שם ספר-תורה. ואמנם דעת הרש"ש לומר ברכה זו בכל אופן, וכן הביא הבן איש חי (ש"ב פ' וירא אותי, שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סי' כג), אולם זהו נגד מרן השולחן ערוך, שפסק (סי' רסח סי') שאין לומר ברכה זו אלא בבית-הכנסת. ואף ה'בן איש חי' עצמו (שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' ז, טז, חו"מ סי' ג ועוד) כתב שאפילו מאה אחרונים חולקים על מרן השו"ע, אין אנו שומעים להם, כי קיבלנו הוראות השו"ע, (אם כי במקומות רבים חלק על מרן השו"ע), ולדעת מרן השו"ע זו ברכה לבטלה, ומי יכנס לספק ברכה לבטלה, ולכן שב וא"ת עדיף.

ועל כן כל מניני התפילות המתקיימים במרחבים פתוחים ובחצרות, או בחצר בית הכנסת, ואפילו מוקפת בגדר, אין לברך בהם ברכת 'מעין שבע' בליל שבת כלל ועיקר, אף אם מתפללים שם בינתיים בקביעות בכל ימות השבוע. אולם מנינים המתקיימים בעיר העתיקה בירושלים, שבשל קדושתה הגדולה נהגו לומר ברכת מעין שבע בכל מקום שמתפללים, אך לא בירושלים החדשה וכל יתר המקומות.

עיקר התקנה היתה מפני המזיקים, ובאמת טעם זה אינו שייך בזמנינו, אלא שתקנה הראשונה נשארה במקומה ולא זזה. ואף

נב עין הקורונה בהלכה ייצחק

שבטל הטעם - לא בטל הדין, והווי דלא להוסיף עלה, אלא רק בבית הכנסת, מקום קבוע לתפילה.

ורק המתפללים בעת הזו במקום פתוח, תחת כיפת השמים, שתיחמו אותו וסגרו אותו לכמה חודשים, ויחדוהו רק לתפילות, ואין עושים בו שום שימוש אחר בין בשעת התפילות בין שלא בשעת התפילות, יש לו דין של מקום קבוע לתפילה לזמן זה, ורשאים לומר בו ברכת מעין שבע, כפי שפסק בחזון עובדיה (שבת ח"א עמ' שעד-שעה) בשם מאורי אור. אך בשאר החצרות, אינם מקום קבוע לתפילה, ויש לחוש שלא לברך ברכה לבטלה.

הבאת ספר-תורה הביתה לקריאה

לענין קריאת התורה, הנכון הוא להביא את הספר-תורה למקום בו מתפללים, קודם התפילה, ולא בשעה שכבר הגיעו בסדר התפילה לקריאת התורה, כפי שכתב הרמ"א (סי' קלה ס"ד). ולכתחילה ילווהו עשרה אנשים, ואם אי אפשר או שלוקחים הספר-תורה ברכב, אין צריך עשרה.

סדרי ואופני קריאת התורה בהתאם להנחיות

לאור החיוב בשמירת הנפש - וכפי שכבר שמענו על מקרים נוראים ומזעזעים על אנשים שנפטרו - לכן יש לנהוג במשנה זהירות בשעת קריאת התורה שמצויה הסכנה ביותר, ויקפידו ביתר שאת על כיסוי האף והפה כראוי, גם העולה וגם הקורא.

ומחמת שצריכים לשמור על מרחק 2 מטר בין איש לרעהו, הדרך המובחרת ביותר להודיע קודם השבת לכל עולה את עלייתו, כדי שיכין ויקרא בעצמו ולא יעמוד אף אדם בתוך 2 מטר אליו, ובכך למנוע חשש סכנה בהתקרבות הקורא והעולה. ואם קשה לעולים להכין עליה שלימה, יוכלו ששה עולים לקרוא כל אחד שלושה פסוקים (ויכינו אותם קודם לכן, ויפסיקו במקום שאפשר להפסיק ע"פ ההלכה), וכל אחד יעמוד בנפרד ליד הס"ת במרחק 2 מטר

עין הקורונה בהלכה יצחק נג

משאר המתפללים, ואח"כ הקורא יעלה שביעי ויקרא לבדו הכל עד סוף הפרשה, ואיש לא יעמוד לידו.

כאשר העולים לתורה לא יכולים לקרוא בעצמם, יכולים להוציא ב' ספרי תורה, והעולה ישתמש בס"ת א' והבעל-קורא בס"ת שני במרחק 2 מטר. ולכתחילה אנו לא מתירים לעשות כן, וצריך לקרוא מתוך אותו ספר-תורה, וגם מחמת כבוד הס"ת, אך בהתגברות המגיפה יש להקל בזה מכורח השעה. והמברך יקרא בלחש מתוך הספר שלידו, עם הש"ץ הקורא מהספר השני.

ואם לא מסתדר באחת מהדרכים הללו, הבעל-קורא יעלה לבדו לכל שבעת העליות, ויברך במקום השבעה העולים.

השלמת הציבור את הפרשיות שלא קראו

לאור המצב שהיה צריך להימנע מתפילה במנין בשבתות האחרונות, נחסר מסדר קריאת התורה כמה פרשיות, בעיקר פרשת צו ופרשת שמיני, וכעת לאחר שהתירו הרשויות לערוך מנינים במקום פתוח, והתאספו בשבת זו לקרוא בתורה, וכעת נעשו ציבור שלם, צריכים להשלים קריאת כל הפרשיות שהחסירו עד עתה, באופן שבעליית כהן יקראו כל פרשת צו ופרשת שמיני, וכן שלשה פסוקים ראשונים של פרשת תזריע, ולאחר מכן יעלו עוד ששה עולים עד סוף פרשת מצורע.

באור זרוע (הל' שבת סי' מה) כתב על מעשה שבשבת אחת לא קראו פרשת השבוע, שיש להשלימה בשבת שלאחריה ואחר כך לקרוא פרשת השבוע ושלא לדלג פרשה אחת מן התורה. ואף שקריאת התורה היא חובת ציבור ולא חובת יחיד, כמבואר ברמב"ן (מגילה ה' ע"א), מכל מקום הרי משה רבינו תיקן שיקראו בתורה בכל שבת, ומבואר ברמב"ם (פי"ג מתפילה ה"א) שהמנהג לסיים בשנה אחת את כל התורה, וכאן רוב ככל הציבור החסירו פרשה אחת, ולכן הוי כחובת ציבור שצריכים להשלים את הקריאה הקודמת. וכתב האור זרוע שאף שיש כאן טורח ציבור, מ"מ צריכים לקיים תיקון חכמים.

בספר ברכות המים - להראש"ל מהרמ"י מיוחס - (או"ח סי' קלה) שכך היה מעשה בשבת פרשת בשלח שנת תקמ"ז, שירד שלג כבד מאד בירושלים, למעלה מקומת איש, ורוב ככל תושבי ירושלים לא יכלו ללכת לבית הכנסת, וכולם התפללו בביתם, מלבד בית הכנסת המקובלים 'בית א-ל', בשבת בשחרית, וכתב שבשבת שלאחריה, פרשת יתרו, ישלימו הפרשה הקודמת, בעליית כהן. וכן הסכים בשו"ת מקור ישראל (בורלא, סי' קה).

הפוסקים הרבים שהצריכו להשלים כל הפרשיות

ובאמת שדעת פוסקים רבים שצריכים להשלים כל הפרשיות שהחסירו. כך כתב האליה רבה (סי' קלה סק"ב) שמצא בגליון מרדכי קטן (ריש ברכות) שמימות משה רבינו נתקנה לקרות בפרשיות להשמיע לרבים, וכל שכן ששתי הפרשיות הדבוקות הם מחובת השבת, והוא הדין כשביטלו שניים או שלשה שבתות, יקראו פעם אחת כל הפרשיות שביטלו. וכן כתב הגאון מהר"י צמח על דברי המהריק"ש (בהגהות ערך לחם סי' קלה ס"ב) שכתב שלא נהגו כן בני מצרים, והשיג עליו שאין ראיה מבני מצרים, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ובמ"ב (סי' קלה סק"ז) כתב שנראה דעת הגר"א שאין להשלים, ובתוספת מעשה רב (אות לד) כתב שכאשר יצא הגר"א מבית האסורים החמיר לעצמו להשלים הפרשיות שהחסיר. ובספר אורח נאמן (סי' קלה סק"ט) חלק על המ"ב בדעת הגר"א, וכתב שגם כאשר ביטלו ב' שבתות, יש להשלים. וכן כתב בברכת אליהו (שם), וכן העלה מהר"י אלגאזי בס' אמת ליעקב (משפט כשנפל טעות בס"ת או' ב') שיש להשלים הפרשיות. וכן כתב בשו"ת בית דוד (סי' קו).

וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ה"א סי' עא וח"ב סי' טז, וכן בספרו לדוד אמת סי' ט אות ב, טוב עין סי' יח אות מד) שאין לבטל שום פרשה מלקרותה בציבור. ושכן כתב מהר"י עייאש בספרו מטה יהודה (סי' רפב ס"ק יד). וכן בשו"ת שאל האיש (או"ח סי' י) בתשובת

נה עין הקורונה בהלכה יצחק

רבי חיים משה אלישר, ושכן הורה אביו הראשון לציון היש"א ברכה. וכן כתב הגאון רבי יחיא צאלח בספרו שתילי זיתים (סק"ב), ובדבר משה (ח"א סי' ג).

וכן העלה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' שלה), אחר שהוכיח דאינו דומה לתשלומי תפילה שמתפלל רק התפילה האחרונה שהחסיר, וחייב להשלים אפילו כמה פרשיות, וכתב ששמע מרבו החתם סופר שהגאון רבי נתן אדלר עשה הלכה למעשה, וקרא לבציבור והשלים כמה פרשיות. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספר חיים (סי' יב ס"ב), וכן בערוך השולחן (סי' קלה ס"ו), דכיון שחובה היא להשלים מה שלא קראו, מה לי תרי ומה לי תלת, ואפילו אם לא קראו כמה שבתות, נראה שחובה להשלים. וכן כתב בכף החיים (שם סק"ה). וכן כתב בס' בני ציון (ליכטמן, סי' קלה ס"ג), וכן פסק בשולחן הטהור (ס"ג) והגאון המהרש"ם בדעת תורה (שם ס"ב).

מקור השלמת הפרשיות בדברי הראשונים

ולא אכחד שיש שפטרו מלהשלים את הפרשיות, המהריק"ש (בהגהות ערך לחם הנ"ל), ובמג"א (ס"ק ז) הביא בשם המהר"ם מיניץ (סי' פה), שאם היו שניים מחוברים באותה השבת שבטלו, אין קורין בשבת הבאה שלשה, דלא מצינו לעולם שקורין שלשה, ודייק כן מלשון ספר האגודה (פ"ג דמגילה אות ל) בשם האור זרוע. וכן כתב בכנסת הגדולה (סי' רפב), וכן דעת השער אפרים (שער ז סל"ט) שלא חל חיוב קריאה אלא רק כאשר היו עשרה שנתקבצו ולא קראו בתורה. וכ"כ בבית מנוחה (דיני טעות ס"ת ס"ג-ד), ופתח הדביר (סי' קלה אות א).

ואולם כבר כתבו האחרונים הנ"ל לדחות דבריהם וכי נראה שנעלמו מהם דברי האור זרוע והמרדכי בפנים, שמבואר בדבריהם שיש לקיים את התקנה והמנהג לסיים את כל התורה בשנה אחת, ועל טענתם שאין לעמוד על קיום המנהג במקום טורח ציבור של אריכות יתירה, הנראה מסתמא לא ראו דברי האור זרוע במקורם. ושאין לחוש לטורח ציבור הבא מן האריכות בעבור קיום מנהג זה,

וממילא צריך להשלים כל מה שחיסרו. וכיון שרוב הפוסקים כתבו לחייב להשלים את הפרשיות ע"פ דברי הראשונים, בודאי שכן עיקר להלכה, ואי אפשר שלא לחוש לדבריהם.

השלמת כל הפרשיות במקום חוס וצער

ועל כן יש להורות שאם הציבור שוהה במקום מוצל ונוח, ולכולם יש חומשים להאזין לקריאת התורה, יקראו את כל הפרשיות שחיסרו. ואם רוב הציבור כבר שמעו פרשת צו, ישלימו רק פרשת שמיני, אך אם לא שמעו גם פרשת צו, יעמוד הכהן ויקרא כל פרשת צו ופרשת שמיני, וכן שלשה פסוקים ראשונים של פרשת תזריע, ולאחר מכן יעלו עוד ששה עולים עד סוף פרשת מצורע. וה אמנם טורח ציבור, אך זו תקנת משה רבינו לקרוא את כל התורה.

אך ציבור שמתפללים במקום שמזג האויר אינו נח, מצד חוס או קור המצויים, או סיבה אחרת שקשה לציבור שתהיה קריאת התורה ארוכה כל כך, וכגון שאין להם כסאות לישיבה, או שאין לציבור חומשים וכדו', או שנמצאים במרחב פתוח שקשה לשמוע את הבעל-קורא, ויש צער וטורח ציבור גדול לקרוא ג' או ד' פרשיות, באופן זה המקילים לקרוא רק את פרשת השבוע, יכולים הם לסמוך על הפוסקים הנ"ל, מהר"ם מינץ ועוד.

כידוע שהיו מנינים בשבתות האחרונות שהתפללו בצבור, וקראו בתורה, וכגון במקום שהחולים התאספו, וכן במנינים שהתקיימו בכותל המערבי ומערת המכפלה, וחלק מציבור הבריאים התפללו באותה שעה, בשעה שציבור החולים התפללו, יש אומרים שנכללו יחדיו בחיוב הקריאה, וכלולים ועומדים גם בקריאת הציבור במקומם אף שלא שמעו, וממילא לגבי קריאת התורה יהוו אותם מנינים כשליחי ציבור לכל בית ישראל. אך בלאו הכי, כאשר המקום מוצל ונוח, אין להקל.

עין הקורונה בהלכה ייצחק נז

השלמת הפטרות הפרשיות

להפטרות הפרשיות אין תשלומין, ועל כן בשבת הקרובה (שבת ראש חודש אייר, פרשת תזריע-מצורע) יש להפטיר בהפטרות שבת ראש חודש - 'השמים כסאי'.

"והסירותי מחלה מקרבך"

שנזכה שתיגמור המגיפה הזו, שהקב"ה ישלח רפואה שלימה לכל החולים, והבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם ונזכה לגאולה שלימה.

יום ר' עש"ק פר' אחרי-קדושים, ז' אייר תש"פ

בְּרֻכּוֹת הַרְאִיָּה כְּשׁוֹף הַמְּגַבְּלוֹת

האם בזמנינו שישנם אמצעי תקשורת, מברכים 'שהחיינו' בראיית חבירו אחרי שלושים יום? | וברכת 'מחיה המתים' אחרי שנים-עשר חודש? | על מי מחכמי ישראל מברכים 'שחלק מחכמתו ליראיו'? | ועל איזה חכם בחכמות העולם מברכים 'שנתן מחכמתו לבשר ודם'?

שאלה: בימים אלו החלו אנשים לשוב בהדרגה, בני התורה למוסדות לימודם ואיש למקום עבודתו, בהתאם להנחיות משרד הבריאות. כאשר פוגשים איש את רעהו, חברים לשיבה או לעבודה וכיו"ב, אחרי שלושים יום שלא נטראו, ושמחים מאד בראייתם, האם יש לברך האחד על חבירו ברכת 'שהחיינו'? וכן כשרואה את רבו שהוא מגדולי הדור, האם יברך עליו ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו'?

ברכות 'שהחיינו' ו'מחיה המתים'

תשובה: בגמרא (ברכות נח ע"ב): אמר רבי יהושע בן לוי, הרואה את חבירו לאחר שלושים יום, מברך 'שהחיינו', ואם ראהו לאחר י"ב חודש מברך 'מחיה המתים'. וכתבו התוספות והרא"ש (שם), שזהו דוקא בחבירו החביב עליו מאוד ושמח בראייתו. וכן פסקו הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ב), והשולחן ערוך (סי' רכה ס"א). וביאר המהרש"א, שהטעם לברכת 'מחיה המתים' לאחר י"ב חודש, לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכפורים, וכמו שאומרים בתפלת ראש השנה 'ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמוות' (ר"ה טז ע"א), וכלשון הפיוט: "מי במים ומי באש וכו' ומי במגיפה". וכשרואהו כעת ואינו חוזר לראותו אלא עד לאחר ראש השנה ויום הכפורים של השנה הבאה, הרי עבר עליו הדין אם למוות ואם לחיים, ולכן מברך עליו 'מחיה המתים' שניצול מדין מיתה בראש השנה ויום הכפורים.

ההבדלים שבין הברכות

מבואר בתוספות ובמרדכי (ברכות נ"ד ע"א) שברכות אלו בשם ומלכות, "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם וכו'", שכן הלכה רווחת (ברכות מ' ע"ב): כל ברכה שאין בה שם ומלכות - אינה ברכה. וכן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם (שער ההודאה דף ט"ו ע"א) והרא"ש בתשובה (כלל ד ס' ג). וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת ברכה (ס' רכה) ובערך השלחן - להגאון רבי יצחק טאייב (ס' רכה), ודלא כדברי שו"ת פנים מאירות (ח"א ס' טו) שכתב שברכת 'מחיה המתים' מברכים בלא שם ומלכות.

והבן איש חי (פרשת עקב אות יג) כתב לענין ברכת 'מחיה המתים' לאחר שנים-עשר חודש, שלא שמענו מעולם שמברכים ברכה זו, ויתכן הטעם שלא נהגו בברכה זו משום שאין דעת הבריות נוחה לברך עליהם 'מחיה המתים'. אכן, בשו"ת הלכות קטנות - למהר"י חאגיז, לפני כ-350 שנה (ח"א ס' רכ) כתב שאם קיבל מכתב מחבירו בתוך י"ב חודש, אין לו לברך עליו ברכת 'מחיה המתים', אף על פי שלא ראהו אלא לאחר י"ב חודש. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (ס' רכה סק"ג) בשם זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי, בעל חסד לאברהם.

אמנם הגאון רבי אליהו חזן - מרבני מצרים - בשו"ת תעלומות לב (ח"ג בליקוטים, או"ח סי' כד) כתב כן גם לגבי ברכת 'שהחינו' על חבירו, שאם קיבל מכתב מחבירו בתוך שלושים יום, אינו מברך. אולם כבר כתב בשו"ת הלכות קטנות (שם) שיש לחלק בזה בין ברכת 'שהחינו' לברכת 'מחיה המתים', שלענין 'שהחינו' מאחר שלא ראה את חבירו אלא כעבור שלושים יום, אפילו קיבל מכתב ממנו בתוך תקופה זו, הואיל והוא חביב עליו ושמח הרבה בראיתו, צריך לברך עליו ברכת 'שהחינו' בשם ומלכות, משא"כ ברכת 'מחיה המתים', שעל ידי מכתבים וטלגרמות וכיו"ב בתוך י"ב חודש, אין שייך ענין "נשכחתי כמת מלב" (תהלים לא יג), וגם מטבע הברכה מראה כאילו חשש שמא אינו בין החיים, ולכן כיום שיש דרכים לדעת, לא נהגו לברך ברכה זו.

ובמשנה ברורה (סי' רכה סק"ב) כתב שיש דעות באחרונים, אם נתקבל ממנו מכתב בתוך שלושים יום או שאנשים הודיעוהו משלום, אם יברך 'שהחיינו', וספק ברכות להקל. אולם אחר אלף המחילות, נראה שלא נחלקו האחרונים אלא לגבי ברכת 'מחיה המתים' לאחר י"ב חודש, בזה אמרו שלא מברכים, אבל לגבי ברכת 'שהחיינו' לאחר שלושים יום, אפילו קיבל ממנו מכתבים ושמע מטוב שלומו בתוך שלושים יום אלו, והוא שמח בו הרבה, לכל הדיעות צריך לברך עליו 'שהחיינו', ואינה דומה שמיעה לראיה, שההתפעלות וההתרגשות הנפשית תהיה בראיית חבירו פנים אל פנים ביתר שאת ויתר עוז.

כת החנפים

בחסד לאלפים (שם אות ט"ו) כתב שבזמן הזה שגברה החנופה בעולם, ויש מי שנראה כאוהב ובקרבו ישים ארבו. ישנם אנשים המדברים על אחרים - שלא בפניהם - דברים קשים, אבל בפניהם מראים להם פנים כאילו אוהבים אותם מאד... (ויש לזהר ממיידה זו, וכבר אמרו חז"ל (סוטה מב ע"א) "כת חנפים אינם רואים פני שכניה"), ולכן כתב שזו סיבה שלא לברך 'שהחיינו' בשם ומלכות, כי אולי סתם מחניף לו. וכן כתב הבן איש חי (פרשת עקב אות יד) שכעת לא נהגו לברך 'שהחיינו' בשם ומלכות ויש טעם למנהג, וכנראה נתכוין לטעם זה.

מכל מקום מי שיודע בעצמו שבאמת חבירו חביב עליו, שהוא בעל מידות טובות, ירא שמים ויושב ועוסק בתורה, והוא שמח בראייתו, ואינו סתם מחניף לו, יברך 'שהחיינו' בשם ומלכות. וכן כתב הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספר ברכת יוסף (ח"ב דף קנד ע"ב). ובספר מסעות ירושלים (עמוד עא) שהאדמו"ר ממונקאטש בעל 'מנחת אלעזר' בירך 'שהחיינו' בשם ומלכות, כאשר ראה פני קדשו של הגאון הסבא קדישא מהרש"א אלפאנדארי זצ"ל.

הלכה למעשה

ולכן להלכה, מי שלא ראה את חבריו במשך שלושים יום, והוא חבריו שחביב עליו מאוד, והוא הדין לאביו או רבו, או אחד מקרוביו, בנו או אחיו וכדו', או אחת מקרובותיו כגון אשתו או אמו או בתו, או אחותו, כל שהוא שמח בראייתם, ובפרט אם שהה בבידוד, או מי שהיה מאושפז בבית החולים ח"ו, ועתה שב למקום לימודו ועבודתו, מברך ברכת 'שהחיינו' בשם ומלכות, אף על פי שבתוך שלושים יום היה בקשר טלפוני או בקשר של מכתבים, באימייל וכדו'.

ומי שלא ראה את חבריו החביב עליו מאוד, במשך שנים עשר חודש, ושמח בראייתו ולא היה לו עמו קשר במכתב או בטלפון או במברק וכדו', וגם לא שמע מאנשים אחרים ששלום לו, אם הוא חי או מת, מעיקר הדין רשאי לברך עליו 'מחיה המתים', אלא שלא נהגו בכך. אבל אם היה עמו בקשר כנ"ל, לא יברך אלא ברכת 'שהחיינו'.

השומע או רואה חבריו בשידור-חי

בשו"ת ים הגדול - להג"ר יעקב משה טולידאנו (סי' כד) כתב שמי שלא ראה את חבריו במשך שלושים יום, ולאחר שלושים יום שומע קול חבריו בטלפון וכיו"ב - ולדבריו כל שכן רואהו - בשידור חי, מברך עליו 'שהחיינו', כיון שיש לו שמחה בכך. אולם אין דבריו נכונים, ואין לנו להוסיף על מה שאמרו חכמים, שנקטו בלשון "הרואה", שרואהו במו עיניו ושמח בקרבתו, אבל אין שמיעת קולו בכלל זה.

ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו'

לענין הרואה את רבו, חכם גדול בתורה, האם יברך עליו ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו' בשם ומלכות, שנינו בגמרא (ברכות נה ע"א): "הרואה חכמי ישראל, אומר 'ברוך שחלק מחכמתו ליראיו'. הרואה חכמי אומות העולם, אומר 'ברוך שנתן מחכמתו לבשר

ודם". ו"חכמי ישראל" הכוונה לחכמי ישראל החכמים בתורה, לא לחברי-כנסת או שופטים, שאינם חכמים בתורה. אלא רק על חכם גדול בתורה, ובכל דבר ששואלים אותו בעניני הלכה יודע מיד להשיב, עליו מברכים, בשם ומלכות, 'שחלק מחכמתו ליראיו', כאמור עפ"י דברי הראשונים (ברכות נ"ד ע"א) שברכות אלו מברכים בשם ומלכות.

ולשון הטור והשולחן ערוך (סי' רכד ס"ו): "הרואה חכמי ישראל, אומר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שחלק מחכמתו ליראיו'. הרואה חכמי אומות העולם, שהם חכמים בחכמות העולם, [וכגון מי שידע למצוא תרופה לנגיף וכיו"ב], אומר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם'". וכן כתב הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות הי"א).

ובגמרא (ברכות נח ע"ב) מבואר עוד, שהרואה חכם גדול המופלג בחכמה, מברך עליו: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם 'חכם הרזים'. וכתב על זה הטור, שבזמן הזה אין חכם הראוי לברך עליו ברכה זו. וכן מרן השלחן ערוך השמיט ברכה זו. ומשמע מדברי הטור שדוקא ברכת 'חכם הרזים' המיוחדת דוקא לחכם גדול המופלג בתורה, לא נהגו לברך, אך ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו' על שאר חכם, הבקי ברוב ההלכות המצויות, מברכים גם בזמן הזה. וכן הוכיח החיי אדם (כלל סג ס"ח), והביאו להלכה הגאון רבי אלישע דנגור - אב"ד בבגדד - בספר גדולות אלישע (סי' רכה סק"ח). וכן כתב הרב עולת תמיד, והביאו להלכה בס' מזמור לאסף (דף קט"ו ע"ב).

האם יש דין 'תלמיד-חכם' בזמנינו?

ואמנם בספר חסד לאלפים (סי' רכז אות יב) כתב שיש לברך ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו' בלא שם ומלכות, מפני שאין לנו דין תלמיד-חכם בזמן הזה, ושלא כבדורות הקודמים. וכנראה סמך על מה שכתב הרמ"א (יו"ד סי' רמג ס"ב) שהדין המבואר בירושלמי (ב"ק פ"ח ה"ו, ופסקו הרמב"ם הל' תלמוד תורה פ"ו הי"ב) שהמבייש תלמיד

עין הקורונה בהלכה יצחק סג

חכם קונסים אותו לשלם לו ליטרא זהב, אינו נוהג בזמן הזה, שאין בדורינו חכם לענין זה. ומקור דברי הרמ"א בשו"ת תרומת הדשן (סי' שמא), וכן כתב בשו"ת מהרי"ו (סימן קס"ג) בשם רבו המהרי"ל.

אולם בשו"ת המהרי"ט - לרבינו יוסף מטראני (חו"מ סי' מ"ז) דחה בשתי ידים סברא זו, וכתב שגם בזמנינו יש דין תלמיד חכם אף לענין הקנס של ליטרא זהב. וכן הובא בש"ך (חו"מ סוף סי' א) להלכה. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (חו"מ סי' טו סק"ג) בשם גדול אחד מגדולי האחרונים, שדברי הרמ"א לא נאמרו אלא לגבי הוצאת ממון מהמוחזק לקנסו ליטרא זהב, וכן לענין להיות דן יחיד, וכן לענין התרת נדרים, אין לנו דין יחיד מומחה בזמן הזה, אבל בשאר ענינים כגון להפך בזכותו של תלמיד-חכם, ולהחזיר לו אבידה בטביעות עין, וכיו"ב, גם הרמ"א מודה שיש דין תלמיד-חכם אף בזמן הזה, וכפי שפסק הרמ"א עצמו (יו"ד סי' רמג ס"ב) לענין פטור תלמידי חכמים ממסים, שיש דין תלמיד-חכם בזמן הזה.

ומרן החיד"א הסכים לחילוק זה, בין קנס ליטרא זהב לבין פטור ממסים. וסיים שלדעת מרן השו"ע אין צורך בחילוק זה, כי פסק להלכה את כל הדינים השייכים לתלמיד חכם כפי שנאמרו בתלמוד.

חיזוק כבוד התורה ולומדיה

ורבינו יהונתן אייבשיץ בספר התומים (סי' ט"ו סק"א) העיר על דברי הסמ"ע (שם) שאין דין תלמיד-חכם בזמן הזה לענין להפך בזכותו, וכתב שחלילה להשפיל בכך כבוד התורה ולומדיה, ואדרבה בדורותינו אלה חובה קדושה עלינו לרומם ולנשא מעלת לומדי התורה, ולחלוק כבוד ויקר לעוסקים בתורה לשמה, כדי לעודד ולחזק שוחרי תושיה, ולא יהיה כעם ככהן (עפ"י ישעיה כד ב). ובספר נזירות שמשון (סי' תכ) כתב שאף בזמן הזה יש לומר צידוק הדין על ת"ח בחול המועד ובר"ח ובכל חודש ניסן, שאין מועד בפני תלמיד-חכם, ואין לומר שבזמן הזה אין דין ת"ח, שהרי עיקר

סד עיין הקורונה בהלכה ייצחק

הטעם משום כבוד התורה (עי' מגילה ג' ע"ב), ו"יפתח בדורו כשמואל בדורו" (ר"ה כה ע"ב).

ועוד, שבעיקר מה שאמרו שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, יש להתיישב הרבה אם אפשר להקל בכבוד תלמיד חכם בשום צד, שהרי גם הראשונים אמרו (שבת קיב ע"ב): "אם הראשונים כמלאכים - אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם - אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר". ועוד אמרו (עירובין נג ע"א): "לבם של ראשונים - כפתחו של אולם. לבם של אחרונים - כפתחו של היכל, ואנו כמלא מחט סדקית". והיינו ביחס לקדמונים, אבל בכל דור ודור יש דין ת"ח.

ולכן למעשה, הרואה חכם גדול, המופלג בתורה ויראת ה', ובקי בהלכות ובדברי הפוסקים ממקורותיהם, אחר שיגע בתורה בהתמדה, מברך עליו 'שחלק מחכמתו ליראיו' בשם ומלכות.

עין הקורונה בהלכה יצחק סה

יום ר' עש"ק בהר-בחוקותי, כ"א אייר תש"פ

זְהִירוֹת בְּקִדּוּשַׁת בַּיִת-הַכְּנֶסֶת

האם מותר לאברכי-כולל לסעוד ארוחתם בהיכל בית-הכנסת? | ומה הדין לענין סעודה-שלישית בשבת? | אלו דברים חמורים נאמרו על איסור שיחת דברים בטלים בבית-הכנסת? ועוד בשעת התפילה? | וגם: מעשה נורא, כיצד גילו את סיבת המגיפה?

שאלה: ברוך ה' כי גבר עלינו חסדו, ואברכי הכוללים שבים ללימודם בהיכלי התורה ובתי המדרשות, בהתאם להנחיות משרד הבריאות. האם מותרים לסעוד ארוחתם במקום לימודם - היכל בית הכנסת? וכן האם מותר לסעוד סעודה-שלישית בשבת, או סעודת אזכרה וכיו"ב בבית-הכנסת, בהעדר מקום אחר סמוך?

איסור אכילה בבית-הכנסת

תשובה: בגמרא (מגילה כח ע"א): תנו רבנן, בתי כנסיות - אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן. וכן פסקו הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ו) והטור והשולחן ערוך (סי' קנא ס"א). ובגמרא (פסחים קא ע"א) אמרו שהטעם שמקדשים קידוש בליל שבת בבית הכנסת, אע"פ שאין קידוש אלא במקום סעודה, היינו כדי להוציא את האורחים שמתאכסנים בבית הכנסת. והקשו התוספות, הלא אמרו בגמרא שאין אוכלים ושותים בבית הכנסת, ואף על פי שאכילה ושתיה של מצוה מותר בבית הכנסת, מכל מקום כיון ששם התאכסנו במשך כל ימות השבוע, הרי לא היתה כל אכילתם ושתיתם של מצוה. ותירצו שלא בבית הכנסת עצמו היו אוכלים ושותים, אלא בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, אך אכילה ושתיה של מצוה מותר אף בבית הכנסת.

וכך מבואר בירושלמי (פסחים פ"א ה"א) ששאל רבי ירמיה האם בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מחמץ, שכן מכניסים שם בסעודת עיבור השנה ועיבור החודש. וכן אמרו בירושלמי (סנהדרין

פ"ח ה"ב) שרבי יוחנן היה נכנס לבית הכנסת למחרת היום שעברו את החודש, והיה מלקט הפירורים שנשארו מסעודתם ואוכלם.

סעודת מצוה בבית-הכנסת

ובדברי הראשונים מבואר שהוא הדין לכל סעודת מצוה, כגון סעודת שבת, מותר לאוכלה בבית הכנסת. כך כתבו הסמ"ג (עשין כט), האור זרוע (ח"ב סי' כג, וסי' שפח), הארחות חיים (הלכות קידוש היום אות ח), הראב"ן בספר המנהיג (הל' שבת אות יג, וכך גרסתו בירושלמי פסחים שם), הרא"ש מלוניל בספר המנהגות (עמ' קעד), וכ"כ מהר"ם חלאוה (פסחים קא ע"א) והר"ן (שם) שכיון שאמרו (מגילה כח ע"ב) שלצורך רבים מותר, אף אכילת האורחים נחשב הדבר לצורך רבים, שעליהם הם מוטלים.

ומן בשולחן ערוך (סי' קנא ס"ד) כתב שלצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישן בתוכו, ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון שנקבצים לעבר את השנה והחודש בבית הכנסת, מותר לאכול שם. ואמנם המגן אברהם הביא דברי רבינו פרץ שדוקא סעודת עיבור השנה שאין בה קלות ראש, שאין עולים בה אלא בפת וקטנית, כלומר, אבל סעודה גדולה של משתה יין ושכר, אין להתיר אפילו היא סעודת מצוה. וכן בשו"ת שואל ומשיב (חמישאה סי' סג, שתיארה סי' ג) כתב להחמיר שאין לעשות סעודת מילה בבית הכנסת.

אולם כאמור מדברי הראשונים לא משמע כן, שהרי התירו לאורחים לסעוד סעודת שבת בבית הכנסת מפני שהיא סעודת מצוה, ומסתמא והיו היו אוכלים ושותים כל צרכם, וסעודת שבת היא סעודה גדולה, שרגילים לקבוע סעודתם על היין (ברכות מב ע"ב). ואילו היה המג"א רואה כל דברי הראשונים לא היה חולק עליהם, כמו שכתב בשו"ת מהרי"ק (שורש פד ענף ג) הביאו הרמ"א (חו"מ סי' כה ס"ב). וכן התיר הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (פרי בראשית סי' א אות ז).

סעודת תלמידי-חכמים ואברכי-כולל

ויש לצרף עוד דברי רבינו ישעיה הראשון בתוס' הרי"ד (פסחים קא ע"א) שאפילו בבתי כנסיות של ארץ ישראל מותר לאורחים לאכול שם, מפני שמתחילת עשייתן על דעת כן נעשו, וכמו שאמרו בגמרא (מגילה כח ע"ב) שתלמידי חכמים מותרים לאכול ולשתות בבית-הכנסת, משמע שאחר עיקר עשייתם מתחילה אנו הולכים. וכן פשט המנהג לאכול בבית הכנסת בלימוד שעושים ביום פקודת השנה של אחד מיחידי הקהל. וכיו"ב כתב המשנה ברורה (סי' קנא סק"כ ושעה"צ סקי"ד) שהנהגים להקל לעשות סעודת סיום מסכת בבית-הכנסת, מפני שהוא מקום מרווח, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. וכ"ה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' מה, ח"ד סי' לז).

ולכן מותר לאכול סעודה שלישית בשבת, או סעודת ברית-מילה וכיו"ב בבית-הכנסת, ובפרט כשלומדים ודורשים שם בדברי תורה בהלכה ובאגדה, ואין לך דבר גדול יותר מזיכוי הרבים. וכן אברכים היושבים והוגים שם בתורה, מותרים לסעוד ארוחתם, בהעדר מקום אחר. ובלבד שישמרו על קדושת המקום, וימנעו משתיית משקאות חריפים ולא יבואו לידי ליצנות וקלות ראש.

זהירות והקפדה בקדושת בית-הכנסת

כאן המקום להזהיר את כל הציבור, לשמור על קדושת בית הכנסת, להימנע מדיבורים בטלים. יש לכבות את הפלאפון לפני הכניסה לבית הכנסת, וחלילה מלענות לשיחת טלפון, וכאמור מדברי הגמרא (מגילה כח ע"א): בתי כנסיות - אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', והובא בשולחן ערוך (סי' קנא ס"א), שם מבואר בכלל קלות ראש הוא השח שיחה בטלה בבית הכנסת, וכל שכן באמצע התפילה.

”אין לו חלק באלקי ישראל!”

ובזוהר הקדוש (פרשת תרומה, קלא ע"ב) הפליג מאד באיסור שיחה בטילה בבית הכנסת, וכתב דברים מבהילים, שהמדבר בבית הכנסת בדברי חול, אוי לו שאין לו חלק באלקי ישראל, שהוא מראה עצמו כמי שאין לו אלוה, וכאילו אין השכינה נמצאת בבית הכנסת, ואין לו חלק באלקי ישראל, ואינו ירא ממנו. ובגן איש חי (פר' ויקרא ס"א) כתב לפרש דברי הזוה"ק, כי הקב"ה נקרא אלקי ישראל, שאין בינינו שר אמצעי, אבל לגבי אומות העולם נקרא אלקי האלהים, שיש להם שרים אמצעים. וממה שמצינו שהקב"ה השרה שכניתו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, לכן המזלזל בהם ומדבר שיחת חולין נראה שאינו מודה שיש שם השארת השכינה, ולכן אין לו חלק באלקי ישראל.

ובספר הרוקח (הל' תשובה אות כו) כתב שהמדבר בבית הכנסת וחבריו משבחים ומשוררים, קורא אני עליו: הוי על כל שכני הרעים (עפ"י ירמיה יב יד), כי ישירים דרכי ה' וכו' (הושע יד י), והוא משיג גבול הבורא וכו', והמדבר עושה כאילו הופך אליו עורפו, ועל זה נאמר (ישעיה נב) "מדוע באתי ואין איש, קראתי ואין עונה", "מי ביקש זאת מידיכם רמוס חצרי" (שם א ג). וכתב עוד הרוקח (תיקוני התשובה) שהרגיל לדבר דברי חול בבית הכנסת, אפילו שלא בשעת התפלה, יתענה ארבעים יום, וילקה בכל יום, ומכאן ואילך ישב במורא גדול ויתפלל בכוונה, ולא ידבר בבית הכנסת כלל. והביאו החסד לאלפים (סק"א). אמנם כיום שהגופות חלשים, התענית תגרום לביטול תורה, והתיקון לדברים אלו, וכן ליתר בעלי-תשובה על עוונותיהם, לא על ידי תעניות וסיגופים, אלא על ידי התחזקות בלימוד התורה בהתמדה.

ובספר חרדים (דף יח) כתב: להיות בבית המקדש במורא וכובד ראש, מאימת השי"ת השוכן בתוכו. ואמרו בתורת כהנים (בחוקותי ו ה) "את מקדשיכם" - לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ועונש העובר על זה גדול מאד. והחכם השלם רבי משה קורדואירו (הרמ"ק), והחכם השלם רבי יצחק אשכנזי (האר"י) זצ"ל פסקו

לאסור הדיבור בבית הכנסת לגמרי, רק בדברי תורה ויראת השם. וכבד עונש השח אפילו שלא בשעת תפלה, כלשון הזוה"ק הנ"ל, מפני אימת השוכן בו יתברך. וכתב הסמ"ק שיש לאדם לדון קל וחומר מהגוים העומדים בבית תיפלותיהם כאילמים, וכל שכן בעומד לפני מלך מלכי המלכים. ובשער הכוונות (דף ד ע"א) כתב: ראיתי למורי [האר"י] ז"ל שגזר בתכלית הזהירות שלא לדבר כלל בבית הכנסת, אפילו שלא בשעת התפלה, וכמעט שאפילו בדברי מוסר ותוכחות ותשובה לא היה רוצה לדבר, שלא ימשך מזה איזה דיבור חול, והביאו המגן אברהם (סי' קנא סק"ג).

"זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד"

הפרי מגדים (סי' קנא א"א סק"א) כתב שיש לגעור במי ששח שיחת חולין בבית הכנסת, ואף שבלאו הכי כל שיחה בטלה אסורה, וכל השח בשיחה בטלה עובר בעשה מדבריהם (יומא יט ע"ב), אלא שבבית הכנסת זה חמור יותר וגם לצורך פרנסה לא ידבר. ומרן החיד"א בספר פתח עינים (הובאו דבריו בכף החיים סי' קנא סק"ח) כתב שהמדבר שיחת חולין בבית הכנסת, טוב לו שלא יבא כל עיקר, כי הוא חוטא ומחטיא, והשטן מקטרטג ואומר, היום קצר לו לדבר עד שממתין לשעת התפלה, ובכלל זה לומדי התורה המפלפלים בשעת התפילה ומבלבלים הקהל בצעקתם, דלא יאות עבדי, אע"פ ש"תלמוד תורה כנגד כולם" (פאה פ"א מ"א), אמרו חז"ל (שבת י ע"ב) "זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד". ועוד, שעמי הארץ יקחו קל וחומר מהם, ולא יחרשו גם הם לשמוע התפלה מן הש"ץ. וכבר כתב מרן בשו"ע (סי' קכד ס"ז) שהשח בחזרת הש"ץ גוערים בו.

ועל השח שיחת חולין באמצע לימודו - וכל שכן בשיעור תורה דרבים - אמרו בגמרא (חגיגה יב ע"א): א"ר לוי, כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר (איוב ל ד): "הקוטפים מלוח עלי שיח, ושורש רתמים לחמם".

מעשה נורא בגודל איסור הדיבור בבית-הכנסת ובתפילין

מסופר שבועיר אוסטראה (עירו של המהרש"א ורב ייבי סבא, ועוד) פרצה פעם מגיפה, ורבים חללים הפילה. רב העיר ובית-דינו גזרו יום תפילה, [בזמן מגיפה אין גוזרים תענית, כדי שלא יחלשו הגופות], והכריזו שכל מי שיוודע איזה דבר חשוד בעיר שאינו כהוגן, חייב לבוא להודיע לבית דין, כדי לידע מה לתקן כדי לעצור את המגיפה. ובעיר זו היה יהודי שלא היה רגיל לבוא לבית הכנסת להתפלל, ואחרי הכרזת בית הדין לקחו על עצמם שני אנשים מבני העיר, לחקור ולעקוב אחר האיש, עד שיוודעו מהותו, וכך עשו והתחילו לעקוב אחריו כל היום, אך לא ראו מאומה. אחר כך עקבו אחריו גם בלילה וראו שבחצות הלילה קם ממטתו ויוצא מחוץ לביתו, והולך מחוץ לעיר. שני האנשים הלכו אחריו שלא ירגיש בהם, וראו שאחר שיצא מחוץ לעיר נכנס ביער הסמוך ונעלם מעיניהם, וחזרו לעיר.

למחרת באו לרב העיר וסיפרו לו מה ראו בלילה זו, ומי יודע מה הוא עושה ביער. ענה הרב "אני אבדוק זאת בעצמי", וכן עשה. בלילה הלך הרב בעצמו יחד עם אנשים אלו, ועקבו אחריו גם ביער, עד שראו שעמד במקום מסוים, וישב לו לארץ והתחיל לומר 'תיקון חצות' בקול בכי ובדמעות שלישי, עד שנמס לבבם מגודל הבכי והנעימות, אולם היה דבר שעורר את תמהונם, ששמעו עוד קול בלתי ידוע שאומר עמו יחד את התיקון, ולא ראו שום אחד שעמד יחד עמו.

משגמר לומר 'תיקון חצות', אמר לו הרב: עתה ראינו בעינינו כי איש קדוש אתה, ואני מבקש לדעת של מי הקול השני שאמר עמך ביחד את ה'תיקון חצות'. האיש ניסה להתחמק מלענות על שאלה זו, ואמר לו הרב: דע שאני המרא דאתרא וגוזרני עליך שתגיד לי את האמת. כשומעו את גזירת הרב ענה: מנהגי כבר מאז, להתאבל כראוי על חורבן בית המקדש, ונתנו לי מתנה מן השמים שבכל לילה ירמיהו הנביא בא אלי ליער לומר עמי יחד 'תיקון חצות'. שאלו הרב: מכיון שיש לך זכייה גדולה כזו לערוך 'תיקון חצות'

עין הקורונה בהלכה ייצחק עא

יחד עם ירמיהו הנביא, אם כן למה אינך מתפלל לבטל גזירת המגפה הנוראה מהעיר? אמר לו כי למחר ישאל את ירמיהו הנביא.

למחרת בא ואמר לרב שירמיהו הנביא אמר לו כי ארבעים שנה קודם שנחרב בית המקדש, כבר היה צריך להיחרב, אך כיון שלא היו מדברים דברים בטלים בבית הכנסת, נשאר בית המקדש עוד ארבעים שנה ולא נחרב, ואפילו שהיו רשעים באותו דור, אבל כשהתחילו לדבר בבית הכנסת, נחרב בית המקדש, וכל הצרות שאירעו ליהודים, הם משום שמדברים דברים בטלים בבית הכנסת.

רב העיר החליט להכריז בכל העיר שכולם יתאספו בבית הכנסת הגדול, ודרש על ענין קדושת ומורא וכבוד בית הכנסת, וסיפר כל המעשה הנורא הזה, שזהו סיבת המגיפה, וגעו כל העם בבכיה והיתה התעוררות גדולה, ובאותו מעמד קבלו על עצמם ועשו תקנה שאסור לשום איש לדבר בבית הכנסת שום דיבור חול, ובפרט עם התפילין, ותיכף אחר קבלה זו נעצרה המגיפה, וליהודים היתה אורה ושמחה.

סיפור מבהיל זה הוא מוסר השכל לכל אחד להתחזק שלא לדבר דברים בטלים בבית הכנסת, ולעורר את הציבור בדרכי נועם, "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ח כד), לשמור על קדושת בית הכנסת.

יום ר' עשיק פר' שלח, כ' סיון תש"פ

בְּדִיקַת חוּם אוֹטוֹמָטִית בַּשַּׁבָּת

האם מותר לבקר בשבת בבית-חולים שבפתחו מערכת אוטומטית לבדיקת חום האדם? | האם מותר להיכנס לבנין שהותקנו בו מצלמות אבטחה, וכמצוי גם ברובע היהודי בדרך לכותל המערבי? | וכן לחלוף סמוך לבית ונדלק אור? | וגם: מי היה הרב האשכנזי היחידי שהוכתר לתפקיד 'הראשון לציון'?

שאלה: כידוע עקב המצב כיום התקינו בפתח כמה בתי-חולים מערכת אוטומטית הבודקת חום גופו של אדם הנכנס, במד-חום דיגיטלי, ואם מתגלה לו חום, עוצרים בעדו מלהכנס לבית-החולים, ונמצא שהמגיע לבית-החולים לבקר חולה, הרי הוא גורם לכך שהמערכת האוטומטית פועלת בשבת לבדיקת החום, ועל הצג נראה מידת החום שיש לאדם. האם מותר כיום לבקר חולים בבית-חולים בשבת?

אמצעי המדידה השונים

תשובה: כאשר מערכת בדיקת החום פועלת באופן אוטומטי, כפי שמצוי בכמה בתי-חולים, אין כל חשש איסור בכך, ומותר לכתחילה להכנס בשערי בית-חולים כזה בשבת כדי לבקר חולים. וכל שכן מי שאינו חש בטוב, אפילו אין בו סכנה, שמוותר לו ללכת לבית-החולים. אך אם השומר הניצב בפתח הינו יהודי ומודד כל אחד במד-חום דיגיטלי, נמצא שהמגיע לבקר חולה בשבת, גורם לכך שיהודי יחלל שבת בעבורו, ובאופן כזה כדאי להמנע מלהגיע לבית-החולים, אלא אם הדבר נעשה לצורך חולה, אפילו אין בו סכנה, שאז מותר להכנס לבית החולים, וכל שכן אם השומר הבודק מידת החום אינו יהודי.

בדומה לזו נשאלו בכמה נידונים שהם בגדר 'פסיק רישא'. כגון בנין שהותקנו בו מצלמות אבטחה באופן קבוע, ואף בשבת אין מנתקים אותם, האם מותר להכנס לבנין זה בשבת. ומצוי גם ברובע היהודי, בדרך לכותל המערבי, אשר מזה שנים התקינו שם

עין הקורונה בהלכה ייצחק עג

מצלמות אבטחה, וההולכים לתפילה בכותל המערבי מתועדים במצלמות.

תוצאת איסור דרבנן בלי הנאה

אופנים אלו הינם בגדר 'פסיק רישיה', כלומר שעושה פעולה מותרת, כגון שהולך ברגלו, וכתוצאה בלתי נמנעת מכך נעשית בהכרח גם פעולת איסור, ואמנם מבואר בגמרא (שבת כט ע"ב) שהוא אסור בשבת, מכל מקום דוקא באופן שיש לו תועלת והנאה מהמלאכה הנעשית, אך כשלא איכפת לו במלאכה הנעשית מחמת פעולתו המותרת, הוא בגדר 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה', ולדעת הערוך (ערוך 'סבר' וערך 'פסק', הובא בתוס' שבת קג ע"א) מותר לכתחילה, וכן דעת מהר"ם מרוטנבורג (תוס' יומא לד ע"ב) והרשב"א (רש"ש כתובות ו ע"א).

ואם כי באיסור דאורייתא כתבו רוב הראשונים לאיסור, וכך הוכרעה ההלכה בשו"ע (סי' שכ ס"ח), מכל מקום באיסור דרבנן דעת התרומת הדשן (סי' סד) שכל 'פסיק רישיה' במלאכה האסורה מדרבנן, בין אם ניחא ליה ובין אם לא, מותר. ואולם המגן אברהם (סי' שיד סק"ה) חלק עליו ואסר ב'פסיק רישיה' אף באיסור דרבנן. אך אף האוסרים לא אסרו אלא כשניחא ליה בכך, אבל כשאין לו שום הנאה, הוא בגדר 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן ומותר.

וכן פסק הראשון לציון הגאון רבי יצחק הכהן רפפורט - [כמדומה שהוא היה הרב האשכנזי היחידי שהוכתר לתפקיד 'הראשון לציון'. הוא הגיע עם אביו מפולין לירושלים, והיה תלמידו של ה'פרי חדש' ומחבר הרבה לחכמי הספרדים. כיהן אב"ד באיזמיר במשך 40 שנה, ובשנת תק"ט - לפני 270 שנה - נתמנה לראשון לציון בירושלים. מרן החיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת גדולים י שכא, מערכת ספרים ב קל, ועוד), וכן הגאון רבי דוד פארדו בשו"ת מכתם לדוד (י"ד סי' מז) משבחים אותו מאד] - בשו"ת בתי כהונה (סי' יח) כתב שכל ששורש האיסור הוא מדרבנן, בפסיק רישיה דלא ניחא ליה נראה שלכל הדעות מותר לכתחילה. וכ"כ בתורת שבת (סי' שיד סק"ג, וסי' שכו ס"ק יד), הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בשו"ת שואל

עד עיין הקורונה בהלכה ייצחק

ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' רי, תליתאה ח"ג סי' ג), הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (אהע"ז סי' לה), שו"ת דברי מלכיאל - אב"ד לומז'ה, לפני 150 שנה - (ח"ב יו"ד סי' מב אות לא), שו"ת מהרש"ם (ח"ה ס"ס מה), שו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' נט), הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור בשו"ת באר יצחק (סי' טו ובמילואים שבסוף הספר) ועוד, ש'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן מותר.

ודעת החזון איש אינה ברורה בזה, שבמקום אחד (סי' נו סק"ה) משמע שפסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן מותר, אך במק"א (סי' נ סק"ה וסק"ז) משמע שרק באיסור קל, כמו תלישת ענבי הדס מותר, אבל לא בכל איסור דרבנן (ובסי' נח סק"ח התיר רק משום כבוד הבריות, ועיי' סי' נב ס"ק טו, סי' סא סק"א).

סגירת תיבה שיש בה זבובים

ואמנם בבית יוסף (סוף סי' רנג וכן בסי' שטז) העתיק דברי בעל התרומה האוסר לסגור בשבת תיבה שיש זבובים בתוכה, כי בודאי הוא צד את הזבובים. והרי צידת זבובים היא איסור דרבנן, לפי שאין במינו ניצוד, וגם לא איכפת לו מכך שהזבובים ניצודים, והוא בגדר 'פסיק רישיה' - שכוונתו רק לסגירת התיבה, ולא איכפת ליה והוא איסור דרבנן, ועל כרחך שמרן הבית יוסף שהעתיק דבריו לכאורה מחמיר בזה. אלא שלמעשה רבים מן האחרונים למדו שמרן חזר בו ודעתו להתיר 'פסיק רישיה' דלא איכפת ליה באיסור דרבנן, וכמו שפסק בשו"ע (סי' שיד ס"א), ולכן לא הביא בשולחן ערוך (סי' שטז) דברי בעל התרומה. כך ביאר בעולת שבת (שם סק"ה), וכן כתב הגאון רבי יצחק הררי בשו"ת זכור ליצחק (סי' פו) שמתעם זה השמיט בשו"ע דין איסור סגירת התיבה. וכתב שהרוצה להחמיר כפי שכתב בבית יוסף בשם בעל התרומה לגבי תיבה שיש בה זבובים, יש לו על מה לסמוך ותבוא עליו ברכה, ונראה דדוקא בזה החמיר, הואיל ונפיק מפומיה דמר, כיון שאפשר בנקל לגרש הזבובים במחי יד, אך במקום שיש צורך בדבר אכן דעת מרן השו"ע להתיר.

עין הקורונה בהלכה ייצחק עה

לא איכפת' ולא נח' - היינו הך

ו'פסיק רישיה דלא איכפת ליה' ו'דלא ניחא ליה' היינו הך, שכל שאינו נהנה כלל בפעולה הנעשית על ידו, הוי בכלל 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' (רש"ש כתובות ו ע"א, ובביאור הלכה סוף סי' שכ, ובשו"ת יביע אומר ח"ד או"ח סי' לג אות ד), ומה שיש לדון האם די שיהיה בגדר 'פסיק רישא' - 'דלא איכפת ליה', או דוקא "דלא ניחא ליה". ולהלכה נקטינן שבין 'פסיק רישיה דלא איכפת ליה' ובין 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן מותר, שכל שאינו נהנה כלל בפעולה הנעשית על ידו, הוי בכלל 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' והיינו הך, וכדמוכח בדברי התוס' (שבת עה ע"א, קג ע"א), וכן ביאר הרש"ש (כתובות ו ע"א) ובביאור הלכה (ס"ס שכ סי"ח ד"ה דלא ניחא ליה) ובשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' לג אות ד). ובטל אורות (מלאכת הצד דף ס ע"ב) כתב שמצא להמאירי בכת"י (שבת כט ע"ב) שבאיסור דרבנן דלא איכפת ליה שאינו צריך לאותו תיקון, ואינו מתכוין, אף דהוי בגדר 'פסיק רישיה', מותר לכתחילה. [א.ה. ולכן אף אם מעונינים לדעת מידת החום של הנכנס בשערי בית-החולים, בכדי שלא להדביק ולא להידבק, מכל מקום מבחינת הנכנס תהיה המדידה באיזו דרך שהיא, ומה שלא ניחא ליה הוא באיסור שיש בעת המדידה].

'הולך בתום - ילך בטח'

סניף נוסף יש בנידון שלנו, לפי דברי הרשב"א (שבת קז ע"א) על פי הירושלמי (שבת פ"ג ה"ו) שמותר לנעול לכתחילה את ביתו לשומרו, ואף אם יש צבי בתוכו, כיון שהוא עושה לצורך ביתו לשומרו, אף על פי שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא, מותר, ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד. והר"ן (סוף פרק האורג) תמה מאד על זה. אך בישועות יעקב (סי' שטז סק"ה) ביאר שהנעול ביתו לשמירת הבית, שגוף העשייה תמיד היא פעולת היתר, אלא שנזדמן שצבי היה בתוך הבית והוא ניצוד ממילא על ידי נעילת הבית, ואין האיסור בגוף העשייה, זה לא מקרי פסיק רישיה, כיון

עו עיין הקורונה בהלכה ייצחק

שיש כאן שני ענינים נפרדים. וכעין זה ביאר בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"ב סי' קסט).

וכן בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' כג) ביאר דברי הרשב"א, שאף שמתכוין גם לצידת הצבי, כיון שעיקר הפתח נעשה לשמירת הבית, ואין צידת הצבי ניכרת מגוף המעשה של נעילת הדלת, מותר. ולא שייך דין פס"ר רק כשהאיסור ניכר להדיא במעשיו, וכאן נראה יותר שנועל לשמור הבית.

וכן הגר"ח פלאג'י - אב"ד באיזמיר לפני כ-160 שנה- בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' סא) כתב במי שהיה הולך לתומו ועבר בלי שום כוונה תחת עששית דולקת וכבתה, וכתב שאפילו אם היה ברור לו שהוא זה אשר כיבה אותה, אינו צריך שום כפרה, כיון שאין כאן שום צד של מלאכת מחשבת, ואין בכך איסור.

וכמו כן לגבי נידון המד-חום בכניסה לבתי-חולים, ומצלמות בכניסה לבתים, מצלמות אבטחה ברובע היהודי וכיו"ב, בכל אלו אין בהליכה עצמה שום איסור ואין ניכר בה שום מעשה איסור, ובודאי היא נקראת פעולת היתר. אלא שנזדמן שיש שם מערכת אוטומטית הבודקת באופן דיגיטלי את מידת חום האדם העובר שם, וכן נזדמן מצלמה המתעדת כל עובר ושב. ואלו הם שני ענינים נפרדים - ההליכה והמצלמה, ולפי דעת הרשב"א אין שייך כאן גדר 'פסיק רישיה', וכיון דלא ניחא ליה, לכו"ע יש להתיר.

אור הנדלק לפני הבתים

בשו"ת חשב האפוד (ח"ג סי' פג) דן לגבי מקומות שהשלטונות התקינו שבכל בית ברחובות העיר, כאשר מתקרב אליו משהו בלילה, נדלק אור חזק, בכדי להפריע לגנבים לשלול ולבוז בז, וכשהוא ממשיך בדרכו האור נכבה, וכתב להתיר לעבור בליל שבת בסמוך לבתים ההם, שהוא 'פסיק רישא', ואינו מעשה בידיים, ולא איכפת ליה, ובלאו הכי יש תאורה מספיקה ברחובות העיר. ואף אם נחשב מעשה בידיים, מהני לצרף דעת הרשב"א להקל בזה.

עין הקורונה בהלכה ייצחק עז

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' סט) כתב שאין שום חשש איסור לעבור במקום כזה, כי יסוד מלאכות שבת היא, שמלבד פעולת המלאכה, צריך שתהיה מלאכת מחשבת, אבל כשאדם אינו עושה כלום, אלא הולך לדרכו לפי תומו, אף על פי שבגרימתו נדלק אור, פשיטא שכל זמן שאינו חושב בכוונה ללכת כדי שידליק אין אנו מצרפים הליכתו כדרכו להתוצאה. וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' פט, וח"ח סי' קלז), הגרי"ש אלישיב (נשמת אברהם מה"ת עמ' ה, קובץ בית הלל גליון א עמ' מ) והגר"נ קרליץ בחוט שני (ח"ד עמוד קסד).

מצלמות אבטחה

וכן כתב הגר"מ פיינשטיין (תחומין ח"ד עמוד תלג) ובשולחן שלמה (סי' שמאות יב) ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' ס) שהנכנס לבית שמונתקן בו "וידיאו בטחון", שכל מי שרוצה להכנס לבית צורת תמונתו מופיעה על המסך, ונשאר המכשיר דולק בשבת, מותר לעבור דרך שם. וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' רמז, וראה ח"ז סי' קנג, ח"ח סי' תקלב) הביא דברי הגרש"ז אויערבאך להתיר מטעם זהו פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן, ונחשב גם כלאחר יד. והביא עוד צירוף להיתר, מפני שאין הצורה מתקיימת כלל, רק לרגע, ולאחר מכן לא נשאר שום רושם. וכן פסק בשו"ת בית אבי (ח"ג סי' נג) משום זהו פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן, ובשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן סה). ולפי זה, אף לדעת הגאון החזון איש שיש איסור בונה וסותר בחשמל בשבת, בנידון דידן זהו פסיק רישא דלא ניחא ליה, ובצירוף דברי הרשב"א, מותר.

ולכן למסקנא כאמור, מותר להיכנס בשערי בית-חולים בשבת, בכדי לבקר חולים, אף כאשר עובר דרך מערכת אוטומטית לבדיקת מידת חום האדם.

יום ר' עש"ק פור' מטות-מסעי, כ"ה חמור הש"פ

הַעֲשִׂירֵי שְׁבִיטֵי-הַכֶּנֶסֶת

האם ניתן לצרף למנין עשרה את מי שעדיין באמצע תפילת שמונה-עשרה? | האם ניתן לצרף למנין אף את הַיֵּשָׁן? | באלו אופנים נחשבת תפילת המתפלל שמו"ע בלחש לתפילה בציבור? | מהי עוצמת הכח של אמירת 'שמע ישראל' יחדיו? | בית-כנסת המחולק ל'קפסולות' - האם נחשב לכולם תפילה בציבור?

שאלה: עקב התפרצות מחודשת של הנגיף והתגברות המגיפה, נקבע כי אין להתכנס יותר מעשרה אנשים בבית הכנסת, ולכן יש רק מנין מצומצם. אם התחילו להתפלל יחדיו תפילת שמונה-עשרה, וממתנינים לחזרת הש"ץ, ויש אחד או שניים המאריכים מאד בתפילתם, ואנשים ממהרים ללימודם ולעבודתם, ויש בכך משום טורח ציבור. האם רשאים להתחיל חזרת הש"ץ כשיש ששה עונים אמן, או צריך שיהיו לכל הפחות תשעה שיענו אמן על ברכות הש"ץ?

תשובה: יש מהפוסקים המחלקים בין קדיש, שרשאים לאומרם כאשר מתוך העשרה יש רק ששה שיענו אמן, לבין חזרת הש"ץ שצריך שתשעה יענו אמן אחר ברכות הש"ץ. ויש שלא חילקו בין קדיש לחזרת הש"ץ, ותמיד די בכך שיש ששה מתוכם שיענו אמן.

הסתירה בשולחן ערוך

בשולחן ערוך מצינו בזה כעין סתירה. שכתב (סי' נה ס"ו) לענין עשרה שנתקבצו במקום אחד: "אם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפילו הכי מצטרף עמהם", ואם אחד מהם מתפלל או ישן, נמצא שמלבד הש"ץ יש רק שמונה שיענו אמן, ועם כל זה כתב שמצטרף עמהם, כיון שסוף סוף יש שם עשרה, וכמבואר בגמרא (סנהדרין לט ע"א) ש"כל בי עשרה שכינתא שריא". והאליה רבא (סק"ז) ובמ"ב (ס"ק לב) ועוד כתבו שלא דוקא אם אחד ישן מצטרף, ובלבד שישארו ששה עונים, שהוא רוב מנין.

עין הקורונה בהלכה ייצחק עט

מאידיך, בשו"ע (סי' קכד ס"ד) העתיק מרן את דברי הרא"ש (בתשובה כלל ד סי' יט) ש"כאשר הש"ץ חוזר התפילה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין תשעה המכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה". וסיים וכתב ש"לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו, ויכוין לברכות החזן". הרי מבואר שצריך שיהיו תשעה עונים על ברכות הש"ץ, וזה סותר למה שכתב לעיל שאפילו בפחות מכך די (ולדברי האחרונים הנ"ל שלא דוקא שמונה אלא די ברוב מנין).

החילוק בין קדיש לחזרת הש"ץ

והאחרונים עמדו על סתירה זו, והתירוץ הפשוט שכתבו כמה אחרונים, שמה שכתב השו"ע (סי' נה שם) שאם אחד מהעשרה מתפלל ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, מדובר לענין אמירת קדיש, ובזה מועיל ששה עונים. וכגון בתפילת ערבית, שכאשר ששה מתוך העשרה - מלבד הש"ץ - סיימו תפילת שמו"ע, בעוד שלושה אחרים מאריכים בתפילה, רשאי לומר קדיש. ואילו מה שכתב השו"ע (סי' קכד שם) שצריך שיהיו תשעה שעונים, מדובר לענין חזרת הש"ץ, כי בלאו הכי יש חשש להיות ברכותיו לבטלה. אך יש שלא חילקו בין קדיש לבין חזרת הש"ץ, ולדבריהם מה שכתב מרן "קרוב להיות ברכותיו לבטלה", ולא כתב שבדאי ברכותיו לבטלה, אלא שזהו לכתחילה היכא דאפשר, כשאינן טורח ציבור, אבל באמת בין קדיש ובין חזרת הש"ץ רשאים לאומרם כשיש רוב ציבור שיענה אחריו, דכל בי עשרה שכינתא שריא.

מקור ושורש החילוק

מקור הדברים בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (בתשובה דפוס לבוב סי' רב, ודפוס פראג סי' תקכט) על עשרה מצומצמים בבית הכנסת, ואחד מהם מתפלל ביחיד, אם יכולים תשעה הנותרים לומר קדיש ו'ברכו' וכל דבר שבקדושה, כל זמן שלא סיים זה תפילתו, או כיון שאינו יכול לענות עמהם, נמצא שאין כאן אלא תשעה, ואין דבר

שבקדושה בפחות מעשרה (מגילה כג ע"ב). והשיב כי אף אם יש עשרה זולתו, טוב להמתין לו עד שיגמור תפילתו, לזכותו שיענה עמהם. ומכל מקום משום דברים שבקדושה שצריך עשרה, כיון שנמצא בבית הכנסת, מצטרף עמהם, אף שאינו עונה עמהם, וקרין ביה (ויקרא כב לב) 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', דכל בי עשרה שכינתא שריא.

והוסיף שלא גרע מדברי רבי יהושע בן לוי (ברכות מז ע"ב) שקטן המוטל בעריסה מצטרף לעשרה. ואף להחולק עליו, אין זה משום שאינו יודע לענות עמהם, אלא שאינו בר-מצוות, אך גדול בר-מצוות הוא, אף על פי שאינו עונה עמהם מצטרף. ואפילו אילם שאינו יכול לענות, כיון שהוא כפקח לכל דבריו וחייב בכל המצוות, מצטרף לעשרה, וכל שכן יחיד זה שגם כן עוסק בתפילה ומקבל עליו עול מלכות שמים, מצטרף עמהם ושכינה קדמה ואתיא (ברכות ו ע"א).

הרי שמהר"ם מרוטנבורג לא חילק בין קדיש לחזרת הש"ץ, וכתב להדיא שמצטרף לעשרה לקדיש ולכל דבר שבקדושה. והובאו דבריו בהגהות מיימוניות (פ"ח מהלכות תפלה אות ט), ומרן הבית יוסף (סי' נה) הביא דבריהם וכתב שמכאן למד מורו הרב הגדול מוהר"ר יעקב בי רב זללה"ה שאם אחד ישן, מצטרף עם התשעה לקדיש וקדושה, כיון דאיכא עשרה דבני קדושה הם, שורה השכינה עליהם. ושוב הוסיף הבית יוסף שמצא בספר האגור (סי' רנב) שנשאל גדול הדור מהר"י מולין מהר"ל (סי' קג) על עשרה שהיו בבית הכנסת, וישן אחד מהם, אם יכולים להתפלל אף שהוא ישן. והשיב שהרי רבינו תם צירף קטן לעשרה, ואף שהרא"ש כתב שצריך שיהיו תשעה מכוונים לברכות השליח צבור, הרי חזינן דנהוג עלמא לצרף לעשרה אפילו את אלו המשיחין שיחת חולין, עי"ש.

הרי שמהר"ם מרוטנבורג, הגהות מיימוניות, מהר"י מולין, מהר"י בי רב, ספר האגור, שכל שיש עשרה במקום, אפילו אחד מהם ישן, ויש פחות מתשעה שיענו על ברכות הש"ץ, מצטרף. וסיים הבית

יוסף: "כדאי הוא מורי [מהר"י בירב] ז"ל לסמוך עליו". ולכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' נה ס"ו) שאם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפילו הכי מצטרף עמהם. ולא כתב דבריו דוקא על קדיש, אלא בסתם, ולפי ביאורו בבית יוסף משמע שהוא הדין לענין חזרת הש"ץ. וכן הסכים בשו"ת מהרלנ"ח (סי' טו) וכתב שאולי הוא הדין בשלושה או ארבעה מתפללים, כל שנשארו הרוב מכוונים לחזרת השליח-ציבור.

החוששים לברכות לבטלה

אולם אין זה מוסכם לכל הפוסקים, והט"ז (סי' נה סק"ד) הקשה על דברי רבינו יעקב בי רב ומרן השולחן ערוך, שאין הישן דומה למי שהתחיל להתפלל לבדו, ששם אע"פ שאינו יכול להפסיק ולענות עם הציבור, מכל מקום יכול לשתוק ולכוין ושומע כעונה, כמבואר בשולחן ערוך (סי' קד ס"ז), מה שאין כן בישן. ועוד שהרי בשולחן ערוך (סימן קנד) קבע בעצמו הלכה שאם אין תשעה מכוונים לברכותיו של השליח צבור קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכל שכן כשהוא ישן שאין להקל לכתחילה. ולכן חלק עליהם. וכן הקשה הפרי חדש (שם) ובשו"ת משכנות יעקב (או"ח סימן עג). והגאון רבי זלמן בשולחן ערוך (סי' נה ס"ז) הרגיש גם כן בסתירת דברי מרן השולחן ערוך, ולכן אחר שהביא דין השולחן ערוך שהמתפלל או הישן מצטרף לעשרה, חילק בין קדיש ו'ברכו' לחזרת הש"ץ. וכן הבן איש חי (פרשת ויחי אות ו). וקושייתם היא מדברי הרא"ש שאם אין תשעה מכוונים לברכות השליח ציבור ועונים אמן אחריו, "קרוב להיות ברכותיו לבטלה".

אך לדברי מרן הבית יוסף מוכח שאין לחלק בין קדיש וקדושה לחזרת השליח צבור, והמתפלל והישן מצטרפים למנין גם בתפלת החזרה, שהמהרי"ל הרגיש בדברי הרא"ש שצריך שיהיו תשעה מכוונים לברכות השליח צבור בחזרה, ודחה דבריו, כי רואים שנהגו לצרף את השח שיחת חולין, שאין זה מעכב, ורק לכתחילה בודאי שיש להזהר כדברי הרא"ש. וכך ביאר המגן אברהם (סימן נה סק"ח).

'קרוב' - ולא ממש

הדרישה (סי' קכד סק"א) כתב כי מה שאמרו "קרוב להיות ברכותיו לבטלה" - 'קרוב' ולא ממש, שהרי מבואר לעיל (סי' נה) שאם התחיל שליח צבור בעשרה ויצאו מקצתם, גומר. ונתבאר בבית יוסף שאפילו מקצתם ישנים, או אפילו מספרים שמועות ושיחת חולין, אף על פי כן מתפלל השליח צבור החזרה וגומר תפלתו. והביאו להלכה האליה רבה (סי' קכד סק"ח), וכן כתב בספר יד אבישלו (סי' קכד). גם הגאון רבי יצחק עטייה בספר רוב דגן (קונטרס אות לטובה אות נא) כתב שלהט"ז שהבין דברי הרא"ש כפשטם, דהו ברכות לבטלה, הרי פסקי מרן השו"ע סותרים זה את זה, אלא ודאי שאינם כברכות לבטלה ממש, והעיקר כפסק מרן השו"ע, וככתוב (בראשית מא נה): "לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו", ומועיל כשיש ששה עונים.

ואמנם מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' נה סק"ו) שמוך השו"ע פסק עיקר לדינא כדברי רבו מהר"י בירב שהישן מצטרף, ואף על פי כן לא נמנע מלהביא דברי הרא"ש שקרוב להיות ברכותיו לבטלה, משום חומרא, וכתב שהוא "דוחק". אולם בספר טהרת המים (שיורי טהרה, מערכת ה אות כ) כתב שאין כאן דוחק, שאין זה ממש לבטלה, אלא חומרא בעלמא, ומרן השולחן ערוך בא להחמיר להזהיר לכתחילה. אך במקום צורך, כגון טורח ציבור, אכן יש להקל. וכן כתב בתורת חיים (סופר, סי' נה ס"ק יב). וכן כתב במגן גבורים (סי' נה, שלטי הגבורים סק"ד), שו"ת יהודה יעלה - להגאון רבי יהודה אסאד, מגדולי רבני הונגריה (או"ח סי' כו), תהלה לדוד (סימן נה סק"ו), שו"ת מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ו), הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' ב), שו"ת נחלת בנימין (סי' לא), שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' טז), שו"ת בית אבי (ח"ב סי' מד), ספר בני ציון (ליכטמאן, סי' נה סק"י), עמק ברכה (דף ט' ע"ב), שו"ת ימי יוסף (ידי, ח"א או"ח סי' ב) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' ט), כל אלו כתבו שאין חילוק בין קדיש וברכו לחזרת השליח צבור ואף הישן והעומד עדיין באמצע תפילת שמו"ע, מצטרפים לעשרה.

הלכה למעשה

ומסקנת הדברים שאם יש מנין עשרה מצומצם בבית הכנסת, וחלקם מאריכים בתפילתם, או שבאו לבית הכנסת באיחור והתחילו תפילת שמו"ע וטרם סיימו, והוא טורח-ציבור להמתין עליהם, ויש ששה שכבר סיימו את התפילה, אף שיתר האנשים לא יוכלו לענות אמן, מעיקר הדין רשאי הש"ץ להתחיל בחזרת התפילה, וכל שכן בקדיש בתפילת ערבית אין צריך להמתין עד שכולם יסיימו תפילתם, ד'כל בי עשרה שכינתא שריא'. וכשאפשר ואין טורח-ציבור גדול, טוב להמתין, שיהיו תשעה העונים אמן.

תפילה בציבור - עם הציבור

כשנמצאים מנין מצומצם של עשרה אנשים, על כולם להשתדל להגיע לתפילת שמו"ע בלחש ביחד, ומי שאיחר מעט, ידלג אמירת סדר הקרבנות, פרשת העקידה וכו' וכסדר המבואר בשו"ע (סי' נב). ותפילה בציבור ישנה בשלושה אופנים: אפשרות הראשונה והטובה ביותר היא כדברי הפוסקים (שו"ע סי' צ ס"ט, פמ"ג א"א סק"ב, וביה"ל שם ועוד) שכל העשרה יתחילו ביחד את תפילת שמונה-עשרה. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תעד) הביא מה שאמרו במדרש הנעלם כי בשעה שהשכינה באה לבית הכנסת ומצא אומרים הזמירות, אם מקצתם מאחרין ומקצתם מקדימין, מיד מסתלקת. ואמרו חכמי הסוד כי הדיבור או התפילה או סליחות ותחנונים היוצא מפי המרובין, יש בו כח וחוזק לבקוע כמה אווירים ולבטל קטיגורין, עד שעולה הדיבור למעלה למקום הראוי לו, וזה שאמר הכתוב (איוב לו ה) "הן א-ל-ל כביר לא ימאס", ועל כן נהגו כל ישראל לקרות בקול גדול יחד קריאת שמע ותחנונים, שהוא כח הרבים. ולכן לכתחילה יש להתחיל יחד.

מי שבכל זאת התעכב, אם אם רוב תפילת שמו"ע היתה עמהם, נחשב תפילה בציבור [ראה בשו"ת יביע אומר (ח"ב או"ח סי' ז)]. ואם לא הספיק גם זאת, יתפלל שמו"ע יחד עם הש"ץ, וכפי שכתב החתם

פד עין הקורונה בהלכה ייצחק

סופר (ליקוטי תשובות סי' ג) ועוד, שתפילה עם הש"ץ מילה במילה, הרי זו תפילה-בציבור גמורה.

בית כנסת המחולק ל'קפסולות'

בית-הכנסת המחולק ל'קפסולות', בהפסק ניילון ביניהם, ויש עשרה ב'קפסולה' אחת והש"ץ עמהם, ועוד נוספים במקום אחר, וש"ץ אחד לשניהם ועומדים כולם תחת תקרה אחת, נחשב לכולם תפילה בציבור, כמבואר בדברי הפוסקים (או"ח סי' נה, ועי' ריטב"א מגילה ה ע"א).

חולי הקורונה בתשעה-באב

מי הם החייבים ומי הם הפטורים מן התענית? | מי שהותר באכילה, האם צריך להקפיד לאכול פחות משיעור-כזית? | האם נכון לגזור תענית-ציבור בעת מגיפה? | כיצד ינהג חולי ונשאי נגיף ה'קורונה'? | ומהו החילוק בין נשאים הסובלים מתסמינים לבין נשאים החשים בטוב?

שאלה: מי הם החייבים להתענות בתשעה באב ומי הם הפטורים, ובפרט בשנה זו, לאור התפשטות נגיף ה'קורונה'?

האבל על חורבן ירושלים

תשובה: בגמרא (פסחים נד ע"ב) אמרו: "תשעה באב אסור באכילה ושתיה, והכל חייבים להתענות בתשעה באב, ואסור לפרוץ גדר", ובגמרא (תענית ל ע"ב) אמרו, שכל האוכל ושותה בתשעה באב, לא יזכה לראות בשמחת ירושלים, וכל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר (ישעיה סו י) 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה משובש כל המתאבלים עליה'.

צום עוברות ומניקות

צום תשעה באב חמור יותר מ"ז תמוז ועשרה בטבת וצום גדליה, שבשאר צומות עוברות ומניקות פטורות מלהתענות, ואילו בצום תשעה באב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות, כדין יום הכיפורים, מערב עד ערב, כמבואר בשו"ע (שו"ע סי' תקנד ס"ב ורמ"א סי' תקנ"א). אך עוברות ומניקות שיש להן איזה חולי, אפילו חולי שאין בו סכנה, בזה מורים להן שלא להתענות בתשעה באב, ואמנם הוא חמור יותר משאר צומות, ואין אנו מקילים בסתם, מכל מקום כיון שסוף סוף תשעה באב הוא צום דרבנן ואינו כיום הכיפורים שהוא מדאורייתא, לכן אומרים שבמקום חולי לא גזרו רבנן.

הגאון רבי צדקה חוצין זצ"ל בהיותו רבה של בגדאד (בשנות תקג-תקלג) תיקן לעיריו כמה תקנות טובות, ומהן, שעוברות ומניקות לא יתענו בתשעה באב, כי ראה שמרוב החום השורר שם, באות כמעט לידי סכנה (הקדמת ספר צדקה ומשפט). ובשו"ת אבן ישראל - להגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל (ח"ט סי' סב אות י) כתב שבזמן הזה אסור למעוברות להתענות בתשעה באב. ובמחילה מכבוד תורתו הפריז על המידה להקל להן מלהתענות ביום תשעה באב, אף בסתם עוברות, כיון שלא באות לידי סכנה ואינו חולי-שאיין-בו-סכנה, ואין כן דעת השו"ע שאר האחרונים, ורק במקום איזה חולי יכולות להקל. וכן כתב הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל בשו"ת דברי יציב (סי' רלב) שרק מעוברת חולנית מותרת לאכול בתשעה באב.

וכמו כן מניקת צריכה להתענות בתשעה באב, אף אם היא מניקה בפועל. וכל שכן אם פסקה. אלא אם כן יש לה חולשה יתירה, או אם התינוק חולה קצת והרופא אומר שהתענית יגרום לילד נזק, מותר לה לאכול בשביל התינוק, וכל שכן אם יש חשש שעל ידי תעניתה יופסק החלב לגמרי, כי פעמים שינוי בין חלב-אם לתחליפים שונים גורם לחולי לתינוק, ויש לה לאכול שלא יחסר חלב האם, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקנד סק"ה).

ויולדת לאחר שלושים יום דינה ככל אדם וצריכה לצום, ואף אם מניקה בפועל כאמור. ומכל מקום אם עדיין לא נתרפאה לגמרי, והיא חלשה וצריכה לאכול, דינה כחולה-שאיין-בו-סכנה שעדיין לא נתרפאה לגמרי ופטורה מהתענית.

מי שהותר באכילה, האם צריך לאכול פחות פחות מכשיעור?

בשו"ת מעשה נסים - להגאון רבי נסים הכהן (ח"ג סי' קח) כתב שמינקת הצריכה לאכול בתשעה באב, תאכל פחות פחות מכשיעור, דהיינו פחות משיעור כזית, ותשהה חצי שעה בין אכילה לאכילה. אולם בספר מזבח אדמה (סי' תקנד) כתב שחולה בתשעה באב אין צריך לאכול פחות פחות מכשיעור, כי במקום חולי לא גזרו חכמים, ואין בכלל את גזירת התענית. וכן כתב מרן החיד"א

עין הקורונה בהלכה יצחק פז

(מחז"ב בקונטרס אחרון סי' תקנד) ובשו"ת שערי דעה (ח"ב סי' רנב) שבארבע צומות דרבנן שמוותר לחולה- שאין-בו-סכנה לאכול, לא מצאנו שיצטרך לאכול פחות פחות מכשיעור בשהיית יותר מכדי אכילת פרס, וגדול אחד אמר שרק בחולה-שיש-בו-סכנה האוכל ביום הכיפורים הצריכו לעשות כן, לאכול פחות פחות מכשיעור, אבל חולה- שאין-בו-סכנה שאוכל בד' צומות דרבנן, וכן בתשעה באב, אין לנהוג כן, שאולי אכילה בשהיית יותר מכדי אכילת פרס, יכולה להזיק לו, ולכן יאכל כרגיל, והיא השערה נכונה על פי חכמת הרפואה.

גם הגר"ש ואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' נו) כתב שסתומות הפוסקים (סי' תקנד) כמפורש שבמקום חולי לא גזרו חכמים להתענות כלל ואין כאן חומרת חצי שיעור, ואילו היה צריך לאכול רק פחות פחות מכשיעור לא היו שותקים מלהזכיר יסוד גדול כזה השייך בכל חולה האוכל בתשעה באב, וביאר כי מה שכתב בביאור הלכה (סי' תקנד ס"ו) בשם פתחי עולם (סק"י) שבמקום מחלת המגפה חוליע יאכל פחות פחות מככותבת בכדי אכילת פרס, וכן בשתיה עפ"י השיעורים הנזכרים בהל' יוה"כ (סי' תריח ס"ז-ח), לא כתב כן אלא במקום מחלה הנ"ל, שכידוע היה נעקר כל התענית לגמרי על ידי שהתירו לכל הקהל לאכול ביום תשעה באב ואם כן יש עקירת תענית חמורה, ובכדי לעשות היכר שלא תשתכח תורת צום תשעה באב לגמרי, יעץ לאכול רק ביותר מכדי אכילת פרס, ועוד שהרי עדיין אינם חולים כלל, והעצה לאכול היא רק מפני שמניעת האכילה יכול להמשיך המחלה עליו, לכן החמירו בזה, לא כן כשכבר נחלה במחלה, אפילו אין בו סכנה, אוכל כרגיל, לפי שבמקום חולי לא גזרו רבנן.

וכן כתב הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין זצ"ל בערוך השולחן (סי' תקנד סוף סק"ז) דבתשעה באב שהוא צום דרבנן לא שייך להחמיר שיאכל החולה פחות פחות מכשיעור. וכן כתב הגרא"ד הורוביץ - מגדולי רבני 'העדה החרדית י-ם' בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קיח). ואמנם בשו"ת מרחשת (ח"א סי' יד) כתב שכאשר היה חולה

בתשעה באב החמיר על עצמו לאכול פחות פחות מכשיעור, אולם זו מידת חסידות היא לגברא רבה כמותו, אך אין זו מידת כל אדם, ובדרבנן שומעים להקל. וגם המינקת שאוכלת כדי שלא יחסר לה חלב, יכולה לאכול כרגיל, ואין צריך לאכול פחות פחות מכשיעור.

זמן ההמתנה בין אכילה לאכילה

ובכלל מה שכתב בשו"ת מעשה נסים הנ"ל להצריך לשהות בין אכילה לאכילה חצי שעה, אינו נכון, כי אפילו לחולה-שיש-בו-סכנה ביום הכיפורים אנו נוהגים להורות להמתין בין אכילה לאכילה עשר דקות ולא יותר. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (ה"ו סי' טז). גם בספר דינים והנהגות החזון איש (עמ' קג) כתב שהשהייה ביותר מכדי אכילת פרס לחולה ביום הכיפורים, די בתשע דקות. ומכל שכן בצומות דרבנן שאף להמחמיר לאכול פחות פחות מכשיעור, מה שאינו מחוור, אין צורך לשהות בין אכילה לאכילה יותר מעשר דקות.

תענית הציבור בעת מגיפה

המגן אברהם (סי' תקעו סק"ב) כתב על דברי המשנה (תענית יט ע"א, ושו"ע סי' תקעו ס"ג) לענין גזירת תענית בעיר שיש בה מכת 'דָּבָר', והוא שיש שלושה מתים בשלושה ימים זה אחר זה מכל חמש מאות איש בעיר אחת, שכיום אין מתענים בשעת ה'דָּבָר', שאם הוא חלש ואינו אוכל ושותה, קולט ח"ו שינוי האויר. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקעו סק"ד) בשם הראש"ל ורבה של ירושלים מהר"ם בן חביב (בתשובה כת"י, מהדורת חכמת שלמה סי' עה) שכתב שהאידינא אין גוזרים תענית צבור על הדבר, וכן אמרו משם האר"י ז"ל. וכן כתבו עוד אחרונים. והמדובר הוא על צום שרוצים לגזור על הציבור בשל הצרה, ובזה כתבו שאין מצערים קהל בשעת מגיפה.

בשו"ת חתם סופר (ח"א או"ח סי' קב) נשאל מרבה של קראקא, אודות מה שאירע בעירו שהוכתה במגיפת החולירע, שבחודש ססלו נכסה הירח, ויען כי בעוונות הרבים חולי הקאלרא שלט שם

פט עין הקורונה בהלכה יצחק

בעת ההיא וכבר אירע כן בחודש כסלו שנת תקצ"א גם כן, בשליטת החולי ההיא, ולא טוב היה אחריתו אז, על כן זחלו ורעדו ונצטערו הרבה בכיסוי הלבנה, ובליל ט"ו, אחרי חצי כ"ט יום ו"ב שעות ותשצ"ג חלקים (עי' סי' תכו ס"ג) נראית קצת, והרבה אנשים התחילו לברך ברכת החודש, ולא עלתה בידם כי חזרה ונתכסה בעבים, ויען כי נצטערו ההמון מאוד על סימנא מילתא, וידוע כי הרופאים מזהירים מאד בזמן המגפה בכלל ובפרט בחולי הנ"ל שלא יצטערו ולא יתנו על לב שום דאגה (ועי' רמ"א יו"ד סוף סי' שעד ושצו ס"ג), על כן התחכם הרב להשקיט לב הדואגים להורות להם כי עוד יש תקוה גם בליל ט"ז לחודש ולא יצטערו, וכך היה שבליל ט"ז היה בהיר בשחקים וראו את הירח, ובירכו כמה מאות ברכת החודש ושמחו שמחה גדולה, וסמך על הפוסקים שגם ט"ז בכלל הכשר ברכת הלבנה, ושאל האם עשה כהוגן, שהרי לא מברכים על לבנה בליל ט"ז בחודש, שהלבנה הולכת ומתמעטת. והשיב לו החתם סופר כי יען בזמן המגיפה שהצער מסוכן להם, ומשום הכי אין גוזרין בו תענית, לכן יש לומר שהורה כהלכה ולא יאונה לצדיק כל און. ונלמד מכאן את חומרת התענית בשעת המגיפה.

חיוב התענית לחולי ונשאי נגיף ה'קורונה'

ואמנם כיום בזמנינו עדיין אין זה ברור שהוא בגדר ה'דָּבָר' עליה כתבו הפוסקים, והרחיב בזה בשו"ת חוות יאיר (סימן קצז). ברם, ישנו רופא שומר התורה והמצוות, מנהל מחלקת מיון בביה"ח 'אסף הרופא', ולדבריו בזמנינו זה, בעת נגיף ה'קורונה', גם אלו שאין להם חום וכל מיני תסמינים שונים, ישנה סכנת קרישיות יתר בשל התייבשות.

ולכן יש מאד להיות זהירים בדבר זה, כי מחד, ליתן היתר גורף לכל מי שנדבק בנגיף ה'קורונה' ולכל המבודדים שלא יתענו בתשעה באב, זהו בלתי אפשרי, שכן צום תשעה באב אינו כשאר הצומות אלא חמור יותר. מה שכן, מי שיש לו חום, הרי זה בגדר 'חולה' ובמקום חולי לא גזרו רבנן ומותר לו לאכול. וכמו כן מי שיש לו

כאבים בפרקים ובשרירים, ושיעולים רבים, גם זה בגדר חולה שפטרוהו מלצום ויאכל כרגיל.

אולם שאר הנדבקים בנגיף, אם חשים הם בטוב ואין להם חולשה גדולה, חום ושיעולים וכיו"ב, יתחילו להתענות, ואם במשך יום תשעה באב ירגישו חולשה מיוחדת, מה שלא היתה להם בצומות הקודמים, יש לחוש לדברי הרופא הנ"ל בדבר קרישיות יתר בדם, ופטור הוא מן התענית. אלא שבמצב זה כדאי להחמיר לאכול פחות פחות מכשיעור ולשתות פחות פחות מכשיעור, כיון שאינו ממש בגדר 'חולה', אלא אנו רק חוששים אולי הוא חולה, לכן אנו מקילים ואומרים שיאכל פחות פחות מכשיעור.

אך נשא הנגיף אשר הוא חש בטוב, אין לו חום וכאבי פרקים ושיעולים, ונח כל העת, ויכול לעבור את הצום ללא חולשה יתירה, עדיף יותר, כי אף שנדבק בנגיף, עדיין אין זה אומר שהוא בגדר חולה-שאיין-בו-סכנה שנותנים לו היתר גורף לאכול ולא לצום כלל.

'לששון ולשמחה'

שהקב"ה יסיר המגיפה והחולי מעם ישראל בכל מקום שהוא, ונזכה לשמוע בשורות טובות, ושיבוא במהרה משיח צדקינו, ויבנה בית המקדש, יהפך הצום הזה לששון ולשמחה במהרה בימינו אמן ואמן.

יום ר' עשיק פרי ואחחנז, י' אב תש"פ

מעשר-כספים ממענקי הקורונה

מהו חיוב נתינת מעשר כספים? | היכן המקום הראוי ליתן את כספי המעשר? | אימתי יש לערוך מאזן רווחים ולעשר? | אלו מצוות וחפציהם רשאי לרכוש מכספי-מעשר? | האם אברך-כולל צריך להפריש מעשר-כספים? | האם מותר לזון את בניו הקטנים ולהחזיקם בישיבות הקדושות ממעשר-כספים?

שאלה: בשבוע הקרוב יחלו בהעברת מענקים לכל האזרחים, כדי לסייע למסחר. האם צריך להפריש מעשר-כספים ממענקים אלו, שלא באו מרווחים על ידי מסחר, אלא כמענק? ומה הדין באברך-כולל, האם גם הוא חייב במעשר כספים?

היסוד למעשר-כספים

תשובה: נחלקו הפוסקים אם יש דין מעשר גם בכספים. כי בתורה מצינו מעשר בתבואה, פירות וירקות, אך בספרי (הובא בתוס' תענית ט ע"א, ובמדרש תנחומא פר' ראה סי"ח) אמרו על הפסוק (דברים יד כב): 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך' - "אין לי אלא תבואה, ריבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מניין? תלמוד לומר 'את כל תבואת זרעך'". הרי שיש חיוב מעשר גם בשאר רווחים. ובירושלמי (פאה פ"א ה"א) למדו דין מעשר-כספים מהפסוק (משלי ג ט) 'כבד את ה' מהונך'. ובספר חסידים (סי' קמד) כתב שיש להפריש מעשר מכל אשר ירויח, וכנאמר (בראשית יד כ) 'ויתן לו מעשר מכל', וכן (שם כח כב) 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך' (ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' רלב ודר"א הל' מתנ"ע פ"ז ה"ה).

גדר חובת מעשר-כספים

אמנם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' עד) כתב שאין חיוב מעשר כספים מן התורה אלא מנהג שנהגו בו. וכן דעת הב"ח (יו"ד סי' שלא) שמעשר-כספים אינו לא מן התורה ולא מדרבנן. וכן העלה תלמידו של הנודע ביהודה בשו"ת תשובה מאהבה - להגאון

רבי אלעזר פלעקלעס (ח"א סי' פז). וכן העלה בספר משנת חכמים - גאון אשכנזי לפני 250 שנה, רבו של הגאון רבי שלמה קלוגר - (הל' יסודי התורה, דף יז). גם בשו"ת חוות יאיר (סי' רכד) דעתו נוטה לדעת הב"ח, שאין חיוב מעשר כספים מן הדין אלא הוא מנהג חשוב, שהרי לא נזכר בתלמוד דין מעשר-כספים.

מורן בשולחן ערוך לא הזכיר דין מעשר-כספים, וכפי שביאר מרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' רמט סק"ג) שהרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ז ה"ה) והטור (יו"ד סי' רמט) שכתבו שבחיוב הפרשת צדקה לעניים נאמרו שיעורים, "עין יפה - אחד מחמשה, עין בינונית - אחד מעשרה, פחות מכאן - עין רעה" וכו', לא הזכירוהו כדין מעשר-כספים, אלא כללו זאת עם דין צדקה, ליתן בו שיעור בחיוב הנתינה, [ודלא כהט"ז (יו"ד סי' שלא ס"ק לב)]. רק הרמ"א (יו"ד שם ס"א) הזכיר ענין מעשר-כספים בשם מהרי"ל (הל' ראש השנה) שאין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, כרכישת טלית ותפילין וכיו"ב, רק יתנו לעניים. ואמנם אף שמורן בשולחן ערוך לא הזכיר זאת כדין גמור, אבל כבר שיבח מנהג זה בספרו שו"ת אבקת רוכל (סי' ג) וכתב כי אין ספק שענין הפרשת מעשר מהממון, דבר גדול מאד הוא, עד שאמרו חז"ל (תענית ט ע"א, שבת לב ע"ב, קיט ע"א) 'עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂוּר' - "עֵשֶׂר בְּשָׁבִיל שְׁתַּתְעֶשֶׂר", ומותר לנסות את הקב"ה במצוה זו ואין בזה לאו ד'לא תנסו את ה' אלוקים' (דברים ו טז), ועל זה נאמר (מלאכי ג י) "ובחנוני נא בזאת", ובזכות זה מתברכים, ולכן צריך לדקדק בעשיית מצוה זו.

מעשר מן הקרן מלבד הריווח

והוסיף מורן באבקת רוכל כי לפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מן הקרן עד שירווחו ומה שירווחו אין מפרישין מן הריוח רק מה שירווחו יותר על הוצאתם מאכילה ושתייה ולבוש ושאר דברים הצריכים לפיזור ורק מהמותר יפרישו, לזה אני אומר דאינם יוצאים ידי חובתן, כי צריך לעשר בתחילה אף מן הקרן כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו,

עין הקורונה בהלכה יצחק צג

ושיזכה בה למעלת העושר, שיעשה חשבון מכל אשר יש לו גם מהקרן, ומכל עשרה יפריש אחד, לא פחות ולא יותר, ואם ישאר איזה מותר שאינו מגיע לחשבון עשרה, יניחנו בכיס לבדו ולא יערבנו עם השאר. ואחר שהפריש מהקרן יסתחר במעותיו. ובכל חצי שנה יעשה חשבונו ויראה מה שהרויח יותר על כל אשר פיזר בדברים הצריכים לבית ויקח מעשר. ואם ירצה ימתין עד סוף השנה ויפריש.

רכישת מצוות וחפציהם מכספי-מעשר

הש"ך (יו"ד סי' רמט סק"ב) מביא דברי מהרש"ל (הגהות הטור שם) והדרישה (אות א) בשם תשובת מהר"מ, דכל מצוה שתבוא לידו כגון להיות סנדק או להכניס חתן וכלה לחופה וכיו"ב, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשתמש לאחרים ללמוד בהם, אם לא היה יכולת בידו, ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות ממעשר וכי'. וכתב בפתחי תשובה (סק"ב) דדוקא מצוה שחייב בלאו הכי ורוצה לפטור ממנה במעשר אינו רשאי, אבל לעשות בו מצוה שאינו מחוייב, רשאי.

ובשו"ת בית דינו של שלמה [להגאון רבי רפאל שלמה לניאדו, אב"ד בארם צובא במשך 54 שנים, נולד לפני 310 שנה לאביו הרב כלי יקר (הספרדי) רבי שמואל לניאדו] (יו"ד סי' א וסי' ג) כתב שכיון שמרן בשו"ע לא הביא דין מעשר כספים, הרי שאין זה אלא מנהג חשוב, אבל לדידן אינו חיוב גמור. ומכל מקום הנוהג להפריש מעשר-כספים ממשכורתו ומרווחיו, נעשה הדבר עליו כנדר, ואסור לו לבטלו. ולפיכך גם אינו רשאי לתת ממעשר זה לחובת המצוה של מתנות לאביונים בפורים, או תפילין וכדו', שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (הגיגה ח ע"א). אמנם רק מה שהוא חייב לא יתן מכספי מעשר, אך מה שאינו מחוייב, כגון שיש בידו אפשרות לרכוש תפילין ב-1,000 דולר, או מהודרות יותר ב-1,500 דולר, יקנה את המהודר יותר, ואת ההפרש רשאי לשלם מכספי מעשר. וכן מי שחפץ לקנות תפילין דרבינו תם, שהיא חסידות חשובה מאד מאד, אך אינה חיוב גמור, רשאי לרוכשם מכספי מעשר.

החזקת לומדי התורה

ולענין מה יעשה במעשר, כתב בשו"ת אבקת רוכל (שם) שיתן לעניים וראוי שישתדל ליתן חציים או רובם לבעלי תורה וקרובי העניים, והמעשר לבעלי תורה הוא הטוב ביותר, ו'עץ חיים היא למחזיקים בה' (משלי ג יח) - בבעלי תורה עניים. וכבר אמרו חז"ל (קהלת רבה יא א) על הפסוק (שם) 'שלח לחמך על פני המים': "אם בקשת לעשות צדקה - עשה אותה עם עמלי תורה, שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה, שנאמר (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים'".

וכדוגמא לזה, מותר ליתן מכספי-מעשר תשלום עבור מלמד לבנו המלמדו תורה, שמלמדו ברמה גבוהה יותר, או לשלם עבור החזקת בניו בישיבות הקדושות. שכן מצד הדין מחוייב האב לפרנס ולזון את בניו עד גיל שש (כתובות סה ע"ב, שו"ע אהע"ז סי' עא ס"א), ומי שאינו מפרנסם עד גיל שש, הרי זה מתאכזר על בניו כעורב (כתובות מט ע"ב. ועי' עירובין כב ע"א). ומגיל שש עד גיל חמש-עשרה זו מתקנת הרבנות הראשית לישראל (משנת תש"ד). ולכן יכול ליתן עבור החזקת בניו בישיבות הקדושות מכספי-מעשר. וכן אם זכה ויש לו בן אברך-כולל היושב ולומד ועוסק בתורה, לא עסקן עם טלפון... חייב להשתדל ולהתאמץ לתמוך בו כפי כוחו, ויכול לתמוך בו מכספי מעשר וצדקה.

כספי מעשר לטובת הקהילה

שאלו פעם מקהילה קטנה שמצבה הכלכלי ממוצע ומטה, אם אפשר לתת כספי-מעשר וכספי-צדקה לטובת פעילות רוחנית של הקהילה, כגון שיעורי תורה, וכמו כן עבור פעילות תורנית לילדים בשבתות וכיו"ב, שהרי נהנים ישירות או בעקיפין מכספיהם. ובאמת לא זו בלבד שיוצאים ידי חובת צדקה וכספי מעשר הנותנים ותורמים לקופה זו, אדרבה, ישנה מצוה לתרום דוקא לטובת הקהילה, שעניין ועניי עיר אחרת - עניין קודמים (ספרי פר' ראה פיסקא קטז), 'ומבשרך אל תתעלם' (ישעיה נח ז, כפי שנלמד בתנא דבי אליהו פכ"ז), ואע"פ שנהנה מכסף זה, אין בכך כלום,

עין הקורונה בהלכה ייצחק צה

שהרי הוא תורם לכלל הציבור. ומכל מקום לא יתן את כל המעשר-כספים והצדקות שיש לו רק למטרה אחת בלבד, אלא יתן קצת גם לעניים אחרים ולטובת מוסדות אחרים.

מצוות יישוב ארץ ישראל

וכמו כן תושב חו"ל מותר לו לקחת ממעשר כספים עבור מצות יישוב ארץ ישראל, כגון למימון כרטיסי הטיסה לארץ ישראל, לבוא להתפלל בכותל המערבי, וכן הוצאות ההובלה, קניית רהיטים לדירה בארץ ישראל וכיו"ב, כי ראוי וטוב לחזק את היישוב היהודי הרוחני בארץ ישראל בכל דרך.

ניכוי סכום הוצאות הכרחיות

נחלקו הפוסקים בדיון מעשר אם יכול לנכות מהריווח את ההוצאות למחייתו ומחיית בניו, ומהנותר יפריש מעשר. מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' ג) הקיל בזה, וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל (יו"ד ח"ב סי' קס), וכן נקט הכנסת הגדולה (בגיליון השו"ע סי' רמט), וכן פסק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ו), וכן פסק מרן זצ"ל בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' עז). אולם דעת מרן החיד"א בברכי יוסף (שם סק"ה) שצריך ליתן מעשר מסך כל מה שמרויח. וכן כתב בערוך השלחן (סי' רמט ס"ו), וכך דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (תשובה בסוף ספר באורה צדקה אות לב) וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קלג אות ד). אמנם אם כשיעשר יחסר לו להוצאות הכרחיות, הכל מודים שבכה"ג לא חייבו לתת מעשר-כספים, לכן יש לפסוק להם שיורידו הוצאות היומיומיות מהחשבון.

חיוב אברכי-כולל במעשר-כספים

ולכן אברך כולל הדחוק בפרנסתו, שמקבל מילגה של 2,000-2,300 ש"ח, ואם יפריש מעשר יהיה חסר לו בהוצאות ההכרחיות לצרכי הבית, כגון שכירות, אכילה ושתייה, חשמל מים וארנונה, וביגוד מדי פעם, ועל ידי כך יצטרך לבריות, יעשה חשבון כמה הוא מוציא על פרנסת ביתו, ואם נשאר לו מעט, מזה יתן מעשר כספים. גם בשו"ת באר שרים (ח"ד סי' כח) אחרי שכתב שצריך לעשר ממילגת כולל, הוסיף שעל המורה לחשב כל אחד מה מצבו החומרי ומה

צו עין הקורונה בהלכה ייצחק

מצבו עם ב"ב. וכן הורה הגרי"ש אלישיב (הו"ד בספר מעשר כספים עמ' נה) שקשה לחייב בזה. ובפרט לדידן שאינו דין גמור אלא מנהג חשוב.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקס אות ב) כתב בשם הגרי"ז סאלוויצ'יק מבריסק זצ"ל, שמי שמצבו דחוק עד שזקוק לעזרה מאחרים, ואינו חי בדרך מותרות כלל, אין צריך ליתן מעשר, כדברי הרמ"א (סי' רנ"א ס"ג), רק יקח לעצמו את כסף מעשרו, וכן בני תורה הנצרכים לא יקחו ממעשר של אחרים כשאפשר משל עצמם, כדברי התשב"ץ (ח"ב סי' קלא) שאפילו בנדר לתת מעשר אינו צריך לתת לאחרים כשאין לו כדי פרנסתו. ויש אומרים בשם החזון איש זצ"ל דאף שמדינא פטורים, מכל מקום לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים, או לתיקוני מכונת כביסה וכיו"ב שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. וכתב עוד (ח"ג סי' רפה) בשם החזון איש זצ"ל שאף שלוקח לעצמו, מכל מקום ראוי לו לרשום סכום המעשר שחייב לתת, וכשירחיב ה' גבולו יוכל אז לתת. ומאידך גיסא אצל הגרי"ז מבריסק ישנם שמועות סותרות. מחדא, כשנשאל לגבי בן-תורה בכלל שמקבל מצדקה האם מחוייב במעשר, השיב כי "אם בני תורה לא יתנו, מי יתן?!". מאידך שמע ממנו שמתרעם על בני תורה שנותנים מעשר והם בעצמם נצרכים ביותר. ולכן כל אחד לפי מצבו, שאם יש לו לצרכיו המינימליים, למה נפטור אותו ממעשר-כספים, אבל אם הוא חי בדוחק ובצער רב ואין לו אפילו לדברים הכרחיים, אזי המצוה היא לתת לעצמו.

מעשרות מענקי הקורונה

ולנידון שאלתינו במענקי הקורונה שמקבלים עתה בעקבות המגיפה, תלוי במצבו הכלכלי של האדם, ואם זקוק למענק זה עבור הוצאות הכרחיות, ואת הסכום שמקבל על כל ילד צריך הוא כדי לקנות להם אכילה ושתייה וביגוד, לכו"ע אין צריך להפריש מעשר ממענק זה. אך אם יש לו בצמצום להוצאות הכרחיות, ומענק זה הוא כתוספת, יפריש מזה מעשר-כספים לצדקה, ולא

עין הקורונה בהלכה ייצחק צז

יחזיר בחזרה, אלא יתן לחברו אברך-כולל הזקוק לכך. כי כבר כל-
כך קיצצה המדינה לאברכים ובקושי מקבלים רק כמה מאות
שקלים, וגם בזה "נתינתם מועטה וחרפתם מרובה" (כלשון הירושלמי
פ"ד זברכות ה"ב), לכן כאשר בידו להפריש ממענק זה, יתנם
לאברכי-כולל הזקוקים לכך, ובזה יצא ידי חובת מעשר-כספים.

יום ר' עש"ק פר' כי-תבוא, ט"ו אלול תש"פ

הַמְבוּדָדִים בְּאֵמֵרַת הַסְּלִיחוֹת

האם היחיד רשאי לומר פסוקי שלש-עשרה-מידות של רחמים? | וכן האם רשאי לומר 'א-ל מלך' וכל הסליחות שנתקנו בלשון ארמית? | האם צריך לסיים כל הפסוק בו מוזכרים י"ג מידות? | האם נכון לומר י"ג מידות ביום-טוב? | גם: בשל מצב המגיפה בהפצת וירוס הקורונה, לא להאריך מדי בתפילות

שאלה: ישנם רבים השוהים בבידוד, וברצונם לומר סליחות בשעה הרצויה. כיצד ינהגו לענין אמירת י"ג מידות של רחמים, וכן שאר קטעי הסליחות, האם רשאים לאומרים כולם אף שנמצאים ביחידות?

אמירת י"ג מידות ביחידות

תשובה: אין היחיד יכול לומר שלש עשרה מידות של פסוק 'ויעבור' בדרך תפילה ובקשת רחמים, מפני שנחשב כדבר שבקדושה. אבל אם בא לאמרו דרך קריאה בעלמא בטעמי המקרא רשאי. כך מובאר בסדר רב עמרם גאון (ח"ב דף עט) בשם רבינו נתן גאון, שאין מנהג אצלינו לומר י"ג מידות אלא בציבור, ואין רשות ליחיד לאומרו בתפלתו אלא בצבור, כי כאשר הציבור מתקבצים ומבקשים רחמים ומכוונים את לבם לאביהם שבשמים, ומתענים, ועושים צדקה, הקב"ה מרחם עליהם ואינו מואס בתפלתם, ועונה אותם, שנאמר 'הן אל כביר ולא ימאס'. וכבר כרת הקב"ה ברית עם משה ועם אבותינו שאין י"ג מידות חוזרות ריקם, שנאמר 'הנה אנכי כורת ברית' וכו', לפיכך אין אומרים אותן אלא בציבור. וכן כתב בסידור רש"י (סי' תקמ"ה) ובספרו מחזור ויטרי (סי' רע"א עמ' רל"ב).

וכן כתב בשו"ת רבינו יוסף הלוי אבן מיגאש (סי' קלו), ושם (סי' קצ"ג) נשאל האם יש ליחיד לומר 'ויעבור' והשיב כי לא ראה בתלמוד מניעה זו, אך קצת מהראשונים כתבו שאין ליחיד לומר 'ויעבור', ונתלו במה שאמרו חז"ל (ברכות ח ע"א) מנין שאין הקב"ה מואס בתפלת הציבור, שנאמר הן אל כביר ולא ימאס ע"כ. ובאור זרוע

עין הקורונה בהלכה ייצחק צט

(ח"ב סי' תטז) כתב בשם הגאונים: אין היחיד רשאי לומר ויעבור, לפי שאין אומרים י"ג מדות אלא בציבור, שכן אמרו חז"ל (ר"ה י"ז ע"ב) ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. וכ"ה בהגהות אשרי (סוף תענית), וכן פסק בשו"ת מהרי"ו (סי' קל"ב), ובספר המנהיג (דף מז) ובשו"ת הרשב"ש (סי' קצ"א).

אמירת י"ג מידות בטעמי המקרא

בתשובת הרשב"א (ח"א סי' ריא) נשאל אם היחיד אומר י"ג מדות, שמסתברא שכל שאומרם דרך תפילה ובקשת רחמים אין היחיד אומרם, וכדברים שבקדושה הן, שאינם נאמרים בפחות מעשרה (מגילה כ"ג ע"ב). וכן אמרו (ראש השנה י"ז ע"ב) "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח-ציבור לפני משה, ואמר לו: כל זמן שישאל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא, אומר, וכדרך שאומר היחיד קדושת יוצר דרך קריאה. וכוונת הרשב"א שקורא אותם דרך קריאה, היינו בטעמי המקרא כקורא בתורה, וכפי שביאר הרשב"א עצמו בתשובתו (סוף סי' ז) בדין קדושת יוצר בשם גדולי החכמים, שקדושת יוצר אם בא לאומרה כקורא במקרא בנעימה אומר, שאינו אלא כיחיד הקורא סדר קדושת המלאכים בספר ישעיה (פרק ו).

דעת הטור

והטור (סי' תקסה) הביא דברי רבינו נתן גאון הנ"ל, וכתב שאינו יודע מה חשש יש בדבר לומר י"ג מידות ביחידות, שהרי אינו אלא כקורא בתורה, ומאי שנא אם קורא בטעמי המקרא אם לאו, ולא אמרו חכמים שצריך עשרה אלא לכל דבר שבקדושה, כקדיש וקדושה וברכו. ולפי מה שכתב הרשב"א הנ"ל ניחא, שדין י"ג מדות כדין כל דבר שבקדושה שצריך עשרה, ורק כשאומרם בטעמי המקרא מותר. וכן כתב בשבלי הלקט (סי' כט).

ובחידושי הגהות מהרל"ח כתב שאפשר שגם רבינו נתן גאון מודה כשאומרם דרך קריאה בטעמים, ולא אסר אלא כשאומרם דרך

בקשה, ואם כן אין לתמוה על רב נתן גאון מה שתמה רבינו הטור. אולם נראה שהטור סובר להתיר בכל אופן, ואפילו כשכוונתו לאומרו דרך תפילה ובקשה. וכן מוכח מדברי מרן הבית יוסף, שאחר שהביא תשובת הרשב"א, סיים שאף על פי שכתב הרב רבי דוד אבודרהם שרבינו יונה כתב כדברי רבינו הטור שהוא מותר, לא נהוג עלמא הכי. וברור שכוונת מרן שהעולם נוהגים כדברי הגאונים שאין היחיד אומרו דרך תפילה ובקשה, אבל דרך קריאה שפיר דמי, וכמו שכתב הרשב"א.

פסק מרן בשולחן ערוך

וכך פסק מרן בשולחן ערוך (סי' תקסה ס"ה) שאין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, שדבר שבקדושה הן, אבל אם בא לאומרו דרך קריאה בעלמא, אומרו. וכוונתו גם כן כשאומורו בטעמי המקרא, וכמו שכתב בשולחן ערוך (סי' נט ס"ג) בדין קדושת יוצר, שיש לחוש לדברי האומרים שאין היחיד אומר קדושת יוצר, ולכן יזהר היחיד שיאמרנה בטעמים כקורא בתורה. והוא הדין לענין י"ג מדות, וילמד סתום מן המפורש. וכן בספר מנחת אהרן (כלל יז אות ה) העיד שכן המנהג פשוט שהיחיד אומר י"ג מדות בטעמים כקורא בתורה, וכ"כ בספר נתיבי עם (ח"ב עמ' כב).

סיום הפסוק של י"ג מידות

יחיד האומר פסוקי י"ג מידות של רחמים אינו צריך לסיים 'ונקה לא ינקה' עד סוף הפסוק, אלא די לומר עד 'ונקה'. ולכאורה יש להעיר, כי בשלמא מה שהציבור אומרים י"ג מידות, ומסיימים בתיבת 'ונקה', אף על פי שהוא באמצע פסוק, וקיימא לן (מגילה כ"ב ע"א) כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה, וכיצד מפסיקים?! מכל מקום כיון שהם אומרים הי"ג מידות דרך תפילה ובקשה, ולא דרך קריאה בתורה, שפיר דמי להפסיק באמצע הפסוק, וכמבואר כיו"ב במגן אברהם (ריש סי' רפ"ב) ובנשמת אדם (כלל ה ס"ב). אבל יחיד האומר י"ג מידות בטעמים כקורא בתורה, האיך רשאי הוא להפסיק בתיבת 'ונקה'. ובספר חסד לאלפים (סי'

קא עיין הקורונה בהלכה ייצחק

קלא סק"ט) העיר בזה וכתב שהואיל והיחיד אומר י"ג מידות דרך קריאה, לא יסיים באמצע הפסוק בתיבת 'ונקה', דכל פסוקא דלא פסקיה משה און לא פסקינן ליה, אלא יסיים כל הפסוק. וכן כתב בשו"ת דברי יעקב (סי' ד), וכן בשו"ת התעוררות תשובה - להגאון רבי שמעון סופר, נכד החתם סופר (ח"ב סי' קמ).

אולם מסתימת דברי הפוסקים, הרשב"א ומרן השולחן ערוך משמע שגם היחיד מסיים הי"ג מידות בתיבת 'ונקה', אלא שאומרם בטעמים כקורא בתורה. ולכן צריך לומר שעל כל פנים גם היחיד שקוראם בטעמים, ניכרת מחשבתו שעיקר מטרתו להזכיר מידות הרחמים דרך תפילה ובקשה לפני הקב"ה, אלא שאומרם בטעמי המקרא, ולכן רשאי לסיים בתיבת 'ונקה'.

ובספר פתח הדביר (סי' נא סק"ו) הביא הערת מהר"י בן חביב האיך היחיד מסיים בתיבת 'ונקה' ולא עד סוף הפסוק, ויישב כאמור, שעיקר מטרתו להזכיר מידות הרחמים דרך תפילה ובקשה, ואומרם בטעמי המקרא. גם רבינו יוסף חיים בעל ה'בן איש חי' בספרו רב ברכות (מערכת ו דף נא ע"א) ובשו"ת רב פעלים (ח"א האו"ח סי' יא) יישב הדבר.

אמירת י"ג מידות ביום-טוב

וכן פשט המנהג לומר ביום-טוב בפתחת ההיכל הי"ג מידות בטעמים עד תיבת 'ונקה'. ואמנם יש שהעירו על מנהג זה, שלכאורה הוא נגד הקבלה, אך באמת טעות הוא, ומי שהעיר כן לא הבין דברי המקובלים שהזכירו לא לומר ביום-טוב את הפסוק 'ויעבור ה' על פניו ויקרא', אבל י"ג מידות עצמם מותר לומר בכל יום-טוב ומכל שכן בראש-השנה ויום-הכיפורים.

אמירת 'א-ל מלך' ביחידות

מותר ליחיד לומר "א-ל מלך יושב" וכו', אף על פי שאומר בו "זכור לנו היום ברית שלש עשרה", כפי שכתב הב"ח (ס"ס תקסה) ושאר האור זרוע שכתב שאין ליחיד לומר סליחות, יודה לזה. וכל

קב עין הקורונה בהלכה ייצחק

קפידתו אינה אלא משום 'ויעבור'. אולם דעת הט"ז (סי' תקסה סק"ה) שהיחיד ידלג תיבות "וזכור לנו היום ברית שלש עשרה". וכן כתבו להחמיר במטה אפרים (סי' תקפא סכ"א) והחסד לאלפים (סימן קלא סק"ט) והקיצור שולחן ערוך (סי' קכח ס"ט). אולם המנהג להקל בזה, וכמו שכתב מרן החב"ב בספרו שיורי כנסת הגדולה (הגב"י סק"ז) שאין היחיד צריך לדלג תיבות "וזכור לנו היום ברית שלש עשרה". וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' קלא ס"ק יא) פסק כהב"ח ודלא כהט"ז.

הסליחות שנתקנו בלשון ארמית

הסליחות שנתקנו בלשון ארמית כתרגום, כגון "רחמנא", "מחי ומסי", "דעני לעניי ענינן", "מרנא דבשמיא", אין ליחיד לאומרם, מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, ורק אם יש מנין בבית הכנסת אומרים אותם, שהציבור אינו זקוק לעזרת מלאכי השרת, שהשכינה עמהם. ולכן כאשר עדיין לא באו עשרה להשלים מנין, ידלג השליח ציבור 'רחמנא' ושאר קטעי הסליחות הנ"ל, וכשיבואו עשרה ישובו לאומרם.

ונכון לנהוג כאשר טרם באו עשרה לבית הכנסת לסליחות, לומר אחר 'שבט יהודה בדוחק ובצער' [קודם 'א-ל מלך'], יאמרו "רבנו של עולם אתודה על עבירות קלות וחמורות" והיודי ושאר תחינות שבלשון הקודש, וכשיופיע העשירי לסליחות יחזרו ל"א-ל מלך", 'ויעבור', 'רחמנא', 'אנשי אמונה' ושאר הסליחות שדילגו.

אם הזמן מצומצם, בכל זאת יאמרו 'א-ל מלך', 'ויעבור', 'אנשי אמונה' וכו', וידלגו 'אם אפס' ויתחילו "זכרון לפניך בשחק". וכן ידלגו "בזכרי על משכבי", וכן "אליך ה' נשאתי עיני", כפי הצורך, כי מעלת אמירת י"ג מדות עולה על חשיבות הסליחות הללו. וכמובן שאם יש יותר פנאי לא ידלגו מאומה. ואם אין תקוה שיגיע מנין במשך זמן אמירת הסליחות, יאמרו כל הי"ג מדות במקומם, עם טעמי המקרא, כאמור, כמי שקורא בתורה.

עין הקורונה בהלכה ייצחק קג

'ויאמר לקוצרים ה' עמכם'

בתפילות ראש-השנה, מכיון שבשנה זו אנו נמצאים במצב קשה בעולם, במגיפת וירוס הקורונה, לכן אני קורא בקריאת-קודש לשמור על כל כללי הבריאות, לחבוש מסיכה ולשמור מרחק. ובעיקר שהשליח-ציבור יקצר, בבחינת 'ויאמר לקוצרים ה' עמכם' (רות ב ד), ולא יאריכו במנגינות, אלא יאמרם מהר יותר, "ותפלתם מהרה - תקבל ברצון". ויש לפתוח את החלונות, לאזור את המקום, ולא להסתפק בהפעלת המזגן בלבד.

הקב"ה יעזור ויאמר די לצוטינו, "מנע מגיפה מנחלתך", ונזכה לשמוע בשורות טובות, ישועות ונחמות.

יום ר' עש"ק פר' נצבים - וילך, כ"ב אלול ה'ש"פ

הַשׁוֹפֵר בְּעֵידן הַקּוּרֹנָה

האם פתרון כיסוי השופר במסיכה למניעת הפצת וירוס הקורונה, נותן מענה גם מבחינה הלכתית? | האם ישנו שינוי בקול השופר על ידי המסיכה? | האם הנחת מסיכה בפה השופר במקום הנחת הפה פוסל? | האם חסימת פה השופר בצד הרחב מהווה פסול בחציצתו בפני הקול? | על הזהירות שלא יכנס מהמסיכה לתוך השופר | 'שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים'

שאלה: עקב המצב, בהתגברות וירוס הקורונה, יש שעוררו אודות התוקע כי קיים חשש גדול שתרכיסי הרוק יתפשטו למרחק ועלולים לגרום להדבקה ח"ו כאשר חלל בית הכנסת אינו מכיל חלונות החוצה והתוקע קרוב לציבור המתפללים. האם אפשר לכסות את הפתח הרחב של השופר במסיכת פנים ואף, כאשר היא מהודקת בגומייה חזקה, שבדרך זו ניתן הפתרון הטוב ביותר למנוע פיזור תרכיסי הרוק?

שמיעת קול 'שופר'

תשובה: מה שיש לחשוש שיהא בזה כדי לשנות את קול השופר, כעין דין שופר המצופה זהב שלא במקום הנחת הפה. והדבר נבדק עם בעל-תוקע שהוא גם פיזיקאי, ואמר שלא הרגיש באוזנו כל הבדל בקול השופר בין לפני הנחת המסיכה לאחריה, וכמו כן אמר שבדק במכשיר של תדרי-קול ואף כאן לא היה כל הבדל בשינוי בשמיעת קול השופר.

חציצת המסיכה בפני הקול

בראשית יש לדון בנדון זה מצד עצם חסימת פה השופר, בצד הרחב, אם לא נחשב לחציצה בפני הקול. ומבואר במשנה ובגמרא (ראש השנה כז ע"ב, כח ע"א) לענין מי שהיה עובר אחורי בית-הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית-הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כיוון לבו לצאת - יצא, ואם לאו - לא יצא. וכן פסק מרן השו"ע (סי' תקפט ס"ט) שמי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו, ושמע

עין הקורונה בהלכה יצחק קה

תקיעות משליח-צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי שליח-ציבור מכוון להוציא את הרבים ידי חובתם. ומבואר בדברי האחרונים, הט"ז (סי' תקפ"ז) ואליה רבה, הגר"ז ומשנ"ב (ס"ק יט) שכל זה בלבד שלא עמד רחוק כל-כך מבית-הכנסת, שאפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה, וזאת על-פי המבואר במשנה (שם) ובשו"ע (סי' תקפ"ז ס"א) שהתוקע בתוך הבור, אם העומדים בחוץ שמעו קול שופר - יצאו ידי חובה, ואם קול הברה שמעו - לא יצאו ידי חובה. ועכ"פ אם שומע קול שופר, יצא ידי חובה.

וכתבו התוס' (ר"ה כז ע"ב ד"ה ושמע, פסחים פה ע"ב ד"ה וכן לתפילה) שהלכה כרבי יהושע בן לוי שאמר כי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ולכן השומע קול שופר מאחורי בית-הכנסת יוצא ידי חובה. וכן ביאר הר"ן (שם). ובפשטות מוכח מדבריהם ומדברי השו"ע שאפילו החדר סגור ואטום והשומע מבחוץ שומע קול שופר ממש ולא קול הברה, יצא ידי חובה. ואם כן הוא הדין בנידון דידן, אף-על-פי שיש כיוסי מסיכה על השופר, בצד הרחב, כיון שהציבור שומע את קול השופר, יוצא ידי חובה.

שינוי קול השופר על ידי המסיכה

אמנם מה שיש לדון האם באמת שומע את קול השופר, או שמא יש שינוי בקול השופר, שכן יש לדקדק בקול השופר שיעבור דרך השופר, ולא דרך דבר אחר, ולכאורה כאן הקול עובר דרך המסיכה.

מבואר בגמרא (ראש השנה כז ע"ב): תנו רבנן: ארוך וקצר - כשר. גרדו והעמידו על גלדו - כשר. ציפהו זהב, במקום הנחת פה - פסול, שלא במקום הנחת פה - כשר. ציפהו זהב מבפנים - פסול. מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה - פסול, ואם לאו - כשר. ניקב וסתמו, אם מעכב את התקיעה - פסול, ואם לאו - כשר. נתן שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע - יצא, ואם קול חיצון שמע - לא יצא. ודינים אלו נפסקו בשו"ע (סי' תקפו ס"ג-ס"ד).

קו עיץ הקורונה בהלכה ייצחק

והעולה מדברי הראשונים והאחרונים ונושאי-כלי השו"ע, כי מסוגיא זו נלמד כמה דינים: שופר שהיה ארוך וקצרו - כשר, אף שנשתנה קולו ממה שנשמע בתחילה בהיותו ארוך, מכל מקום כיון שהוא קול שופר - כשר. גרדו מבפנים או מבחוץ, והעמידו על גלדו, שעשאו דק כמין 'גלד' - כשר. ואפילו נשתנה קולו מכמותו שהיה, כיון שאין השינוי בא מחמת דבר אחר, אלא מצד עצמותו של השופר, כשר, כי כל הקולות כשרים בשופר. וכמו כן אם ציפהו זהב, דהיינו אם ציפה את עובי פי השופר בצדו הפנימי, במקום הנחת התוקע את פיו, הרי זה פסול, מפני שהזהב חוצץ בין פיו לבין השופר. אבל אם היה הציפוי חיצוני ושלא במקום הנחת הפה - כשר. ואם ציפה את השופר בזהב מבפנים, דהיינו את דופנו הפנימית - פסול, מפני שהתקיעה היא בזהב.

נמצינו למדים דינים הנוגעים לנדון דידן: שלא יהיה דבר חוצץ בתוך השופר, ולכן לא יניח המסיכה על השופר במקום הנחת הפה ויתקע, ואף על פי שלא נשתנה קול השופר, כיון שחוצץ בין פיו לבין השופר. וכן שלא יהא דבר החוצץ בתוך השופר. גם דבר שהוא נמצא מבחוץ על השופר, כגון שופר שמצופה זהב מבחוץ, אף על פי שקול השופר בא מהשופר עצמו, מכל מקום אם נשתנה קול השופר, פסול, כיון שהשינוי גורם לשמיעת קול על ידי דבר אחר, ולא מגוף השופר בלבד.

זהירות מכניסת המסיכה לתוך השופר

ובנידון דידן צריך להיזהר מאד שהמסיכה עצמה לא תיכנס אפילו לא מעט לתוך פה השופר בצד הרחב ותיגע בדופני השופר מבפנים, ולהקפיד שתהיה כולה מתוחה מבחוץ לגמרי, כי אם לא כן יש לחוש שגם אם לא ישתנה קול השופר, מכל מקום יש לחוש שמא הקול בסופו לא עובר על גוף השופר אלא גם על גבי המסיכה וזה פסול, כי אין כאן קול מהשופר, וכמו שפסק השו"ע (שם ס"ח) בשם הרא"ש שאם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב, דהיינו שהוסיף עליו כל שהוא ופסול. וכתב המשנ"ב (ס"ק עד) שפסול בכל גווני, אף אם לא נשתנה הקול. ובמאירי כתב 'ציפהו

עין הקורונה בהלכה יצחק קז

זהב' - פירוש, כולו או רובו מבפנים פסול, והוא הדין "בהיקף משהו לדעתינו, שכל בפנים פוסל אף במשהו". מדבריו חזינן כמה צריך להזהר שלא יכנס מהמסיכה לתוך השופר אפילו במשהו.

ציורים וצורות על גבי שופר

ומה שטענו שלא משתנה הקול בנתינת המסיכה על גבי השופר, גם זה לא ימלט מספק, כי כתב מרן השו"ע (שם סי"ז): המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו, לא יפה הם עושים. ומקורו בטור בשם הרמב"ן בדרשותיו (לר"ה פ"ז ד"ה צפהו זהב), וטעמו, שמא נשתנה קולו מחמת הציורין, אף על פי שאין כולו מצופה במיני הציורין, לפעמים הקול משתנה בהן. ומסתמות השו"ע נראה שלא טוב לכתחילה לעשות כן, כי חיישינן שמא ישתנה קול השופר, אבל בדיעבד אם תקע בשופר עם צורות צבעונים מעלי, עלתה לו התקיעה, כיון "שמסתמא לא חיישינן" שמא נשתנה קולו. וכן כתב הגר"ז בשולחן ערוך הרב (שם אות טז) וז"ל: במה דברים אמורים, כשלא נשתנה קולו מחמת הציפוי, או שאינו יודע אם נשתנה, "דמן הסתם לא נשתנה קולו בשביל ציפוי כל שהוא", אבל אם יודע שנשתנה הקול מחמת הציפוי, ואף על פי "שהשינוי הוא מעט", פסול, לפי שאין קול שופר לבד אלא קול שופר וקול דבר אחר, דהיינו הציפוי. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קלג אות ח) שלכאורה לשון השו"ע שכתב דלא יפה הם עושין, "משמע רק זהירות לכתחילה", אבל אם תקע, יצא.

אלא שבחידושי הריטב"א (ר"ה כז ע"ב) כתב שכל שופר המצופה ומצוייר מבחוץ אין תוקעין בו, "אלא אם כן עמדו עליו בקיאים קודם לכן ומכירין שלא נשתנה קולו כלל מפני הציפוי", ושלא היה בו נקב וסדק גם כן. וכ"כ הרמב"ן ומורי נר"ו, ואין לדייק לקולא, דבאיסורא ספיקא דאורייתא לחומרא, וכתוב שאם נשתנה ודאי פסול, ואם לא נשתנה ודאי כשר, הרי ספיקא כדינו דספיקא דאורייתא לחומרא.

קח עינין הקורונה בהלכה ייצחק

ומבואר מדבריו שמסתמא כן חיישינן שמא נשתנה קולו, וספיקא דאורייתא לחומרא, ודלא כדברי מרן השו"ע. וכן הוכיח בשו"ת שבט הלוי שם. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סי' ק"ס) דייק מדברי הרב המגיד (פ"א מהלכות שופר ה"ו) שלכן החמיר הרמב"ן בצביעת ציורים על השופר, כי מסתמא חיישינן שמא נשתנה קול השופר, ולכן צריך לדקדק שלא יהיה בציפוי ביותר מכל שהוא [וע"ש שדקדק בדברי השו"ע הרב הנ"ל שרק בציפוי כל שהוא לא חיישינן מסתמא שמא נשתנה]. והנה מאן מפסי כמה הוא יותר מכל-שהוא, על כן יש לאסור שלא ידבקו על השופר שום מדבקות אם לא בדקו אם נשתנה הקול מחמת המדביקה.

ורבינו מנוח (שם) שכתב צפהו זהב מבפנים במקום הנחת פה פסול, צפהו בחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, לפי שאין זה קול שופר לבד אלא קול דבר אחר מעורב בו, ואנן בעינן קול שופר לבד. ואם לא נשתנה וניכר וידוע לכל שקולו עכשיו כמבראשונה כשר. ובעבור זה יש לדקדק בשופרות המצויירים ולבדוק אם נשתנה קולו מפני הציור, ודין הוא משום "דלמא איכא שינוי קול דלא מינכר להדיא ואין אדם יכול לעמוד עליו". ומבואר מדבריו שבסתמא חיישינן שמא נשתנה הקול, וכמה צריך להזהר בכך.

חילוק בין ציורים לבין דבר המונח על גבי השופר

ואע"פ שבנדון דידן המסיכה היא על השופר ולא דבוקה בו, ובבית יוסף (סימן תקפו) הביא בשם רבינו ירוחם (נ"ו ח"ב מה ע"ג) שיש מפרשים בדין שופר בתוך שופר שכשר "אפילו אם נשתנה קולו", ואינו דומה ל'ציפהו זהב מבחוץ' שפסול אם נשתנה קולו, כי שם הזהב "מחובר בגוף השופר והוא ליה שופר ודבר אחר, אבל הכא אינו מחובר. וא"כ בנדון דידן שהמסיכה אינה דבוקה בשופר אלא רק מנוחת עליו ותפוסה בגומייה, לכאורה אין לחוש לשינוי קול, [וכן בספר אורה ושמחה (בראנדסדורפר, הלכות שופר פ"א אות עח) דייק מכך שהוא הדין אם כרך בגד על השופר ותקע יצא ידי חובה], מכל מקום כבר כתב הב"י (שם) דלא קי"ל כדברי היש מפרשים, אלא כדעת הרא"ש והר"ן, הסוברים שבכל גוונא גם אם הציפוי לא דבוק

קט עיין הקורונה בהלכה ייצחק

בשופר, אם יש שינוי בקול פסול. וכן פסק בשו"ע (ס"כ): נתן שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר; "והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון"; ואם לאו, פסול.

הלכה למעשה

העולה לדינא, אחרי שראינו כמה זהרוריות יש בדבר מבחינת ההלכה, בכיסוי השופר בקצהו (במקום הרחב) במסיכה. ראשית, שלא יכנס אפילו מעט מהמסיכה לתוך השופר. שנית, שלא ישתנה קול השופר אפילו במעט, ומאן מפיס באיזו מסיכה משתנה הקול ובאיזו מסיכה לא משתנה הקול, ולכן מן הראוי להימנע ולתקוע ללא כיסוי כלל ולהשתדל שהבעל-תוקע יעמוד במקום שאין הציבור צמודים אליו, כפי כללי הבריאות.

ורק במקום שאין ברירה אחרת והמקום צפוף מאד, יכולים להורות שהשליח-ציבור יתקע בשופר עם כיסוי המסיכה על קצה השופר, וזאת בתנאי שהמסיכה תהודק הדק היטב בגומייה, שלא יכנס מהמסיכה לתוך השופר אפילו במעט. וכמו כן יש להיזהר ולהקפיד לבדוק זאת כבר מערב יו"ט שלא נעשה שינוי כל שהוא בקול השופר על ידי המסיכה. ובפרט כפי הנראה שיש לעשות כן רק במסיכה הנפוצה בציבור, כירורגית אוניברסלית המצויה כיום.

ברכת השנים

שזוכה לבשורות טובות, ונכתב ונחתם בספר החיים, ויתקיים בנו "מנע מגיפה מנחלתך". שתכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה. תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות, אמן ואמן.

קִי עֵינן הַקּוּרּוּנָה בַּהֲלָכָה יִצְחָק

יום ר' כ"ט אלול חש"פ, ערש"ק ראש השנה חשפ"א

רֵאש־הַשָּׁנָה בְּצֵל הַמַּגִּיפָה

כיצד יש להנהיג את סדרי התפילה בימים-נוראים? | כיצד יקיימו החולים ויתר המבודדים מצוות תקיעת-שופר, והאיך יאמרו הסליחות בעשרת-ימי-תשובה? | חשיבות תפילות ודמעות נשות ישראל לפני הקב"ה | אלו קבלות טובות יש לקבל לקראת יום-הדין והשנה החדשה? ומהו הכח להגן על עם ישראל? | וגם: על חומרת ההסתה הנוראה נגד דת ישראל

שאלה: בתקופה קשה זו של מגיפת הקורונה, כיצד ניתן לקיים התפילות ומצוות תקיעת שופר ביום ראש-השנה, כמצוות התורה ומצוות חכמים, ככל האפשר, על פי הוראות השמירה על הבריאות?

חלוקת המתפללים לקבוצות

תשובה: בבתי-הכנסת יש לחלק את ציבור המתפללים באופן שיהיה על-פי תקנות השמירה על הבריאות. ויש להעדיף לקיים מניני תפילה בשטח פתוח, במקום מוגדר, עם הצללה, שיהיה שם אויר טוב ולא תהיה השמש קופחת על ראש המתפללים. לסדר הכל כפי האפשר שיהיה נוח, נקי ומסודר להתפלל שם.

על מנת להכיל את ציבור המתפללים במידה המירבית, רצוי לארגן ב' מנינים. הראשון בהנץ החמה, והשני מיד אחר סיום מנין הראשון. ויקצרו ככל האפשר, וימעטו במנגינות, ואין חובה להאריך בכל מנגינות פתיחות הפיוטים כבכל שנה אלא במהירות יותר. כי בתקופה זו אין טוב שישוהו זמן רב במקום אחד, ולכן יזדרזו ככל האפשר, 'ויאמר לקוצרים ה' עמכם'. לא לדלג מהתפילה עצמה, חס-ושלום, אלא שאת הפיוטים יש לומר יותר במהירות.

עין הקורונה בהלכה ייצחק קיא

‘ויאמר לקוצרים ה’ עמכם’

במקום הצורך, כשיש חוס גדול, הגבאים יקצרו את מכירת המצוות והעלויות ובאמירת ‘מי שבירך’, הכל לקצר. ולא להאריך קודם חזרת הש"ץ, ויאמרו רק הפיוט "אתאנו לחלות פניך", וידלגו שאר הפיוטים שנוהגים לומר. ולא יחזור הש"ץ בסיום כל קטע כפי הנהוג בכל שנה ושנה, אלא ימהרו יותר.

הרבנים יקצרו מאד בדרשות שדורשים לפני התקיעות. יזרוז את העם בדברים קצרים, לכוין לצאת ידי חובה, הוראות ההלכה לפני התקיעות, כגון שלא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' על ברכות התוקע, וכן שלא לומר הוידוי בין התקיעות. יעוררו אותם על ההלכות והדברים המעשיים, ושכולם יהרהרו ויחזרו בתשובה ויקבלו עליהם קבלות טובות לשנה החדשה.

המזמור 'למנצח' שאומרים קודם התקיעות יאמרוהו רק פעם אחת, ואין צריך לאומרו שבע פעמים, ככל שנה. וכן ידלגו על אמירת 'לשם יחוד', אלא מיד אחר כל הפסוקים, 'קום אלוקים יפוצו אויביו', יאמרו 'ויהי נועם' ויתקעו בשופר.

ידיעת ההלכות וזיכוי הרבים

רבני הערים והמושבים, ישתדלו ללמד את היודעים לתקוע על-פי כל דיני התקיעות, ללמוד את הלכות תקיעת שופר, יש גם ב'ילקוט יוסף' פרטי פרטים של הלכות תקיעת שופר. וישתדלו התוקעים לזכות את הרבים, לתקוע בכמה וכמה מנינים, כפי כוחם, וכן לתקוע בחצרות הבתים, להוציא ידי חובה אותם השוהים בבידוד, ותבוא עליהם ברכת טוב.

שמירת מרחק מהתוקע בשופר

יש להזהיר את הציבור להתרחק מהתוקע, לבל יותז עליהם מרוק היוצא מפיו הרחב של השופר. וכשאין ברירה, במקום צפוף מאד, יכולים להורות שהתוקע יתקע עם כיסוי מסיכה עד קצה השופר, בתנאי שהמסיכה תהודק הדק היטב בגומיה, שלא יכנס מהמסיכה

קִיב עֵינְךָ הַקּוֹרוֹנָה בַּהֲלָכָה יִצְחָק

שום דבר לתוך השופר. כמו כן יש לזיזתו ולהקפיד לבדוק ולנסות כבר מערב יום-טוב שלא נעשה על-ידי המסיכה שינוי כל שהוא בקול השופר (כמבואר במאמר הקודם).

מחיצות ניילון

העומדים מאחורי מחיצות של ניילון, כיון שזה פתוח למעלה או למטה, אין קול השופר משתנה, והוא בדיוק קול השופר. ואף אם הניילון סגור לגמרי, עד למטה ולמעלה, הרי שומעים את קול השופר, ואמנם יש בזה מחלוקת, וכבר דיברו בזה ה"ט"ז (סי' תקפ"ז ס"א) ובביה"ל (שם ד"ה אם), אך בשנה זו שתקיעת שופר הוא מדרבנן, שכן ביום הראשון חל בשבת ואין תוקעים בשופר, ניתן להקל בדבר. וגם יש לתלות שבדרך כלל אין קול השופר משתנה על-ידי מחיצת הניילון.

תקיעת שופר ליחידים

זמן תקיעת שופר הוא מהנץ החמה ועד שקיעתה, והמתפלל ביחידות יכול לשמוע תקיעת שופר אף קודם התפילה, ואין זה מעכב, ויכוין לצאת ידי חובה.

יחיד היוצא ידי חובת תקיעת שופר על ידי אחר, לכתחילה צריך השומע לעמוד בעת התקיעות. והתוקע להוציא אחרים ידי חובה יברך הוא עבורם ברכות 'לשמוע קול שופר' ו'שהחיינו'. וכאשר התוקע מכוין להוציא ידי חובה את כל השומעים, והשומע מתכוין לצאת, יוצא הוא ידי חובה, אפילו באופן שהתוקע עומד רחוק מביתו, בחצר וכדו', כי אין שיעור מרחק בשמיעת קול שופר, ובלבד שהוא שומע את קול השופר.

חולה וכל השוהים בבידוד, וכן אותם שהם בקבוצת סיכון, ואינם באים לבית-הכנסת מחמת השמירה על בריאותם, יכולים הם להתפלל כל התפילות בביתם, וישתדלו להשיג מבעוד מועד מי שיתקע להם בשופר סמוך לביתם, בחצר, או בחדר המדרגות וכדו', וישמעו את התקיעות דרך החלון ובכל דרך שהיא, ואף

עין הקורונה בהלכה ייצחק קיג

כאשר דלת הבית סגורה, אם שומעים הם את התקיעות, יוצאים ידי חובה בתקיעות אלו.

תפילת מוסף

המתפלל ביחידות, אינו יכול להתפלל קודם שלוש שעות מעת הנץ החמה, וכמו כן המתפלל ביחידות אסור לו להפסיק באמצע תפילת העמידה כדי לשמוע קול שופר, וכל-שכן שאסור לו לתקוע בעצמו. תקיעות-שופר אלו שבחזרת הש"ץ נועדו בעת תפילה בציבור, ולא בתפילה ביחידות (ראה ילקוט יוסף סי' תקצ ס"ז).

תפילת הנשים ושמיעתן קול שופר

נשים הרגילות לבוא בכל שנה לבית-הכנסת לתפילות ימים-נוראים, ובהעדרן יוכלו עוד אנשים להכנס לעזרת-נשים בכדי לערוך שם מנין תפילה נוסף, יש לאתר להן מקום אחר נוסף על מנת שלכולם יהיה מקום להתפלל. ואם לא מצאו להן מקום אחר, ואין ביכולתן להגיע, אינן צריכות התרה על כך, שהרי נשים אינן חייבות במצוות תקיעת-שופר, ולא בתפילה בציבור, ולכן בעת הזו אם אין די מקומות מרווחים בבית-הכנסת עבור האנשים, אפשר לארגן תקיעות-שופר מיוחדת אחרי התפילה, לתקוע להן.

כמובן שאם התוקע הוא מבני ספרד לא יברך את הברכות, אלא אם כן נמצא שם איש אחר שהוא עדיין לא שמע התקיעות, שאז התוקע יברך להוציא את השומע ידי חובתו וגם הנשים תשמענה.

ובכל אופן יש להשתדל ולעשות מאמץ למצוא מקום מיוחד, כגון בחצר-בית הכנסת, במקום מוצל, שתוכלנה גם הנשים לבוא ולהתפלל ולשמוע התקיעות. ומי יודע, אולי תפילות הנשים חשובות יותר משל האנשים, הן בוכות יותר לפני הקב"ה, וכבר אמרו חז"ל (בבא מציעא נט ע"א, כתובות סב ע"ב) "אשה דמעתי מצויה", ועתה אנו זקוקים להרבה הרבה רחמי שמים.

קיד עין הקורונה בהלכה ייצחק

'תשליך'

במקום שיש עירוב, כמו ברוב המקומות בארץ-ישראל, אומרים תשליך ביו"ט ראשון שחל בשבת. והמבודדים יכולים לומר תשליך ביחידות בביתם על-יד קערת מים או ברז-מים פתוח.

סליחות והתרת נדרים

בעשרת-ימי-תשובה אומרים סליחות. ואותם השוהים בבידוד, יכולים לצאת ידי חובה באמירתם יחד עם הציבור דרך הטלפון וכיו"ב. וכמו כן, יכולים הם לצאת ידי חובה בהתרת-נדרים שעורכים בערב יום-הכיפורים, דרך הטלפון וכיו"ב, באופן שיאמרו עם הציבור את נוסח ההתרה, והמתירים יכוונו להוציא את כל השומעים וכל המשתתפים בכל דרך שהיא.

שנה של הסתה חמורה ומגיפה קשה

אנו מתפללים לבורא עולם שישלח רפואה שלימה לכל החולים, ויעצור המגיפה והמשחית מעלינו, מעל כל ישראל, מעל כל יושבי תבל.

עברנו שנה קשה. בראש-השנה תש"פ לא חשבנו שתעבור עלינו כזו שנה. השנה התחילה בהסתה גדולה מאד נגד הדת, נגד שמירת השבת, נגד ציבור החרדים לדבר ה'. היתה הסתה נוראה בתחילת החורף. משעברנו את מערכת הבחירות, והארץ נרגעה, פתאום קפצה עלינו רוגזה של מגיפה זו, שבארץ ובעולם, אלפים אלפים מתו. אם כי בארץ ישראל פחות, ואנו מזוים על כך להקב"ה ומשבחים את הבורא יתברך. אולם גם המעט הזה, כל נפש אחת מישראל חשובה (בבא בתרא יא ע"א, סנהדרין לו ע"א).

בארצות-הברית, בצרפת, בספרד ובארגנטינה, התקשרו אלינו, מכל המקומות בעולם, שם נפטרו מאות מאות אנשים, ביניהם אדמו"רים, רבנים, ראשי-ישיבות, תלמידי-חכמים, אנשים יראי-שמים. וכבר אמרו חז"ל (בבא קמא ס ע"א) "כיון שניתן רשות

קטו עיין הקורונה בהלכה ייצחק

למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים, וכו", ובשעה שיש את הגזירה, ה' ירחם!!!

קבלות טובות לקראת יום הדין

לכן בראש-השנה הקרוב אנו צריכים להתפלל הרבה, "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך", שיפסיק מגיפה זו, ואנו נשמע רק בשורות טובות, ישועות ונחמות. כל אחד יקבל על עצמו קבלות טובות, כדי שיחתם בספר החיים והשלום. מי לא ירא מיום הדין הנורא. כולנו עוברים לפני הקב"ה (ראש השנה טז ע"א). אף אחד אינו יכול להתחמק מהמשפט לפני מלך-מלכי-המלכים - בורא העולם. דנים אותנו מי למוות ומי לחיים, מי באש ומי במים מי במגיפה ומי במחלה, ה' ירחם.

צריך הרבה לקבל קבלות, ובעיקר, בראש ובראשונה, לקבל קבלות בלימוד התורה, שלא יעבור עלינו יום אחד בלי לימוד התורה, ובעיקר לימוד הלכה למעשה. להחדיר בציבור את לימוד ההלכה, לא רק מספרי קיצורים, אלא ללמוד את ההלכה ממקורותיה ויסודותיה, עם כל הפוסקים, והתורה הקדושה תגן עלינו אלף המגן. "אין לנו שיוור רק התורה". התורה היא זו שמגינה עלינו והיא תגן עלינו. ובזכות התורה הקדושה נכתב ונחתם כולנו בספר החיים והשלום. שהקב"ה יקבל תפילותינו ברצון. תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות. תכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה. שלכולם יהיה בריאות איתנה ונהורא מעליא, כתיבה וחתימה טובה לכל עם ישראל.

קטז עין הקורונה בהלכה ייצחק

יום ר' עש"ק פ"ר האזינו, שבת-שובה, ז' תשרי תשפ"א

הקורונה במבט יהודי

מהו המקור ההלכתי לשמירה מפני הנגיף, ואיסור הדבקת הזולת? | האם מותר לחטא הידיים באלכוהול ביום הכיפורים? | אלו מתסמיני הנגיף פוטרים מלהתענות ביום הכיפורים? וכיצד ינהגו אותם חולים, כמו גם השוהים בבידוד? | מי מגדולי ישראל זי"ע בדורות עברו נפטרו ממגיפה? | מהן הסיבות שגרמו לגזירות ת"ח ות"ט? | מהי חובת-השעה לתקן ולחזק?

שאלה: כיצד יש לנהוג בענין התפילות וצום יום הכיפורים בתקופה קשה זו של נגיף הקורונה, לקיימם כראוי, ועל פי הוראות שמירת הבריאות?

איסור הדבקת הזולת במחלה

תשובה: כתבו התוס' (בבא קמא כג ע"א) כי "יותר יש לאדם ליזהר עצמו שלא יזיק אחרים משלא יזיק", ומבואר בתורה שהמזיק ממון חברו חייב לשלם, וכפי שדרשו בגמרא (בבא קמא פג ע"ב), וכן פסק הטור (חו"מ סי' שעה) שאסור להזיק ממון חברו. ובודאי שבכלל האיסור להזיק את חברו, גם החובה למנוע מצב העלול להדביק את חברו במחלה ח"ו. והגאון רבי עקיבא אייגר זצ"ל פירסם קריאה בתקופה בה השתוללה הכולי-רע באירופה, בשנת תקצ"ב, שם כתב: "גם הזהרתי פעמים הרבה, באזהרה אחר אזהרה, שיהיו הנהגתם וכו' כפי אשר סידרו ואשר שפטו הרופאים להזהר מזה וכו' ולא יעברו על דבריהם אף כמלא נימא" (אגרות רבי עקיבא אייגר, אגרת עג).

לכן חובה קדושה מוטלת על כל אחד ואחד מאתנו לחפש ולמצוא מקום סמוך לביתו בו יוכל להתפלל את כל התפילות ביוה"כ על-פי הנחיות וכללי הבריאות, החשובות והנחוצות. לא יסיר המסיכה מעל פניו, וישב בריחוק 2-3 מטר האחד מרעהו, ויעמידו בכל מקום 'גבאי קורונה' להשגיח על המתפללים להרחיקם זה מזה בכל

עין הקורונה בהלכה ייצחק קיז

שעות היום, מרחק הגון כראוי, ויקפיד שלא יסירו המסיכה מעל פניהם. ויש לדאוג להצללה ולאוויר טוב, ולפתוח את כל החלונות, לאוורר את המקום, גם כשיש מזגן. ובכדי שלא לשהות הרבה זמן עם הציבור, יש לקצר במנגינות ובפיוטים.

מי שיש לו חום או שיעול, ועדיין לא ערך בדיקה, ויש לו מעט תסמינים, אסור לו לבוא לבית הכנסת, אף לא ל'כל נדרי' ולא לתפילת נעילה. ואם בכל זאת הוא מגיע לבית הכנסת עם חום או שיעול ותסמינים מסויימים, קרוב להיות שהוא בגדר 'רודף' אם הוא מדביק אחרים ח"ו.

חובת השמירה על הבריאות

תורתנו תורת חיים היא, ומצווה אותנו (דברים ד טו): "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ועוד נאמר בתורה (ויקרא יח ה): "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ובגמרא (יומא פה ע"ב) דרשו חכמים: "וחי בהם - ולא שימות בהם". ולכן פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, וחולה שיש בו סכנה אוכל ביום הכיפורים, וכן חולה בשבת, אפילו רק ספק סכנה, מחללים עליו את השבת, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות שבת) כי דחווה היא שבת אצל סכנת נפשות, כשאר כל המצוות, וכשעושים דברים אלו לצורך חולה, אין עושים אותם לא על-ידי גוי ולא על-ידי קטנים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם. ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. ואלו האפיקורסים האומרים כי זהו חילול שבת ואסור, עליהם הנביא יחזקאל אומר (יחזקאל כ כה) 'וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם'. ולכן ישנם מקרים שאנו פוטרם אנשים מלצום ביום הכיפורים, ובפרט השנה שהמגיפה משתוללת.

כל מי שהוא בקבוצת סיכון, כגון שיש לו מחלות רקע, או עודף משקל רב, יתפלל מחוץ לבית הכנסת, ליד החלון או הדלת, באופן

ק"ח ע"ן הקורונה בהלכה ייצחק

שלא ישהו לידו בתוך 2 מטרים, וכמובן יקפיד על חבישת מסיכה. ואם קשה לו לעמוד בתנאים אלו, ילך מיד לביתו, כדי שלא יבוא לידי סכנה. וכשמתפלל בביתו, ידלג את הקטעים הנאמרים בארמית, 'רחמנא', 'דעני לעניי', 'מחי ומסי'. ואת כל י"ג מידות יאמר בנגינות ובטעמים, כמי שקורא בתורה, [ראה גליון 'עין יצחק' פר' נצבים-וילך תש"פ, גליון מס' 204]. ו'כל נדרי', אף שנאמר בארמית, רשאי לאומרו.

השוהים בבידוד

השוהה בבידוד עקב כך שנחשף לחולה מאומת, אך הוא חש בטוב ואין לו חום או שיעול וכל תסמינים כלל, יצום כרגיל. וכן מי שהיה חולה בנגיף וכבר הבריא לגמרי, אף שיש לו עדיין מעט חולשה כפי שמצוי, יצום כרגיל. הנמצא בבידוד ויש לו כאבי שרירים וקצת שיעול, יתחיל לצום, ויהיה עירני לעצמו, אם במשך היום מרגיש חולשה יתירה מן הרגיל וכאבי ראש מיוחדים, ישתה ביום ליטר מים לשיעורין כפי הדין. ואם הוא מעל לגיל 45, או שיש לו מחלות רקע, ומשתעל, או שיש לו כאבים בשרירים, או מעט חום, על-פי התייעצות עם רופאים בכירים לא די רק בשתייה, אלא יש להוסיף גם אכילה, לשיעורין. הנמצא בבידוד ויש לו שיעול חזק ומשמעותי, ומכל שכן אם יש לו קשיי נשימה, לא יתחיל לצום כלל, אף שעדיין לא ערך בדיקה ונתאמת כחיובי לנגיף, פטור מלצום, ומיד בבוקר ישתה מים לשיעורין. וכאמור אם הוא מעל גיל 45 או עם מחלות רקע, אזי גם יאכל לשיעורין.

נשאים מאומתים של נגיף הקורונה

מי שנדבק בנגיף, ויש לו רק תסמינים של איבוד ריח וטעם, אך אין לו חום ושיעול וחולשה מיוחדת, יצום כרגיל, כי לא נותנים פטור גורף לכל מי שנדבק בנגיף, לאכול ולשתות ביום הכיפורים שהוא מדאורייתא. ואינו כשאר צומות, כתשעה באב וי"ז בתמוז. אך מי שנדבק בנגיף, ויש לו חום, חולשה משמעותית, שיעול, או כאבי פרקים, ונפל למשכב, או שיש לו קשיי נשימה, בזה יש חשש שמא

עין הקורונה בהלכה יצחק קיט

יכבד עליו חוליו ויבוא לידי סכנה, כפי שקרה במקרים רבים, ולכן במקרה זה הוא פטור מלהתענות, אבל ישתה ויאכל לשיעורין. ובפרט אם הוא מעל גיל 45 או בעל מחלות רקע, שיש לחוש מאד.

מי שנדבק בנגיף ולאחר שלושה ימים כבר עבר החום ומרגיש כמעט כאחד האדם, מלבד איזו חולשה כמצוי, יתענה כרגיל. ואין לזה קשר אם חזר לו חוש הריח וחוש הטעם או לא, שאין זה משנה מאומה לענין הצום, וכל מה שקובע זה חום, שיעול, או שסובל מעט מקשיי נשימה, ויש לו חולשה מיוחדת ונפל למשכב, זהו חולה הפטור מלצום וישתה ויאכל לשיעורין. אך אם ירגיש גרוע ביותר במהלך הצום, יאכל פחות מכשיעור.

חיטוי הידיים באלכוג'ל ביום הכיפורים

מותר להשתמש לניקוי וחיטוי הידיים באלכוג'ל, אף ביום הכיפורים, שמטרת רחיצה זו היא לחטא את הידיים מחיידקים, ואין כל מטרת רחיצה של תענוג. ואולי יש בזה אף משום חולי שיש להקל, והרי דעת רוב הפוסקים, כי שאר עינווי יוה"כ, מלבד אכילה ושתייה, הן מדרבנן, וכן איסור הרחיצה הוא מדברי סופרים. ולכן אף אם יש מעט ספק אולי ניקוי וחיטוי זה הוא רחיצה של תענוג, כיון שהוא ספק דרבנן, לכן מותר לחטא הידיים באלכוג'ל אף ביוה"כ. ברם, זהו רק כאשר חש צורך בדבר, אך לא ירבה בזה, שיש לחוש שמא בזה כוונתו לשם תענוג, שזה כבר אסור ביום הכיפורים.

נסתרים דרכי ה'

ברצוני להתייחס למגיפה הקשה שהכתה בכל העולם, ואף בארץ ישראל, עליה נאמר (דברים יא יב) "ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלוקיך בה, מראשית שנה ועד אחרית שנה", לצערינו הרב, בעוונות הרבים, אלפים אלפים שנדבקו בנגיף זה, וכבר למעלה מ-1,300 ששבקו חיים לכל בריה, ל"ע. ובחול"ל יהודים רבים נפגעו במגיפה זו, רבים מהם הינם אדמו"רים, ראשי-ישיבות,

קכ עיין הקורונה בהלכה ייצחק

ראשי-קהל, גבירים. אין אתנו יודע מה המה חשבונות שמים. הכל מידו יתברך.

יודוע שעל-פי הלכה אסור לומר למי שנחלה ויסורים באים עליו, שנעשה לו כן מחמת עוונותיו, ועל כך נאמר (ויקרא כה יז) "לא תונו איש את עמיתו". ובשו"ע (חו"מ סי' רכה ס"ה) שאם היו יסורים באים על חבריו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב (איוב ד ו) 'הלא יראתך כסלתך, תקותך ותם דרכיך, זכור נא מי הוא נקי אבד, ואיפה ישרים נכחדו'.

גדולי ישראל זי"ע שנפטרו במגיפות

ובאמת שגם בעבר מצינו לגדולי ישראל שנפטרו במגיפה, ואין מאיתנו יודע מה. כדי לכפר על הדור, וכל מיני סיבות, חשבונות שמים. האריז"ל, קדוש-עליון, שר בית הזוה"ר, נפטר במגיפה בגיל 38 בשנת של"ב. הרדב"ז נפטר במגיפה בצפת בשנת של"ג. המהרימ"ט חלה מאד במגיפה בשנת של"ג ונפל למשכב במשך חדשים רבים, ולבסוף ניצל והאריך ימים. הרמח"ל (רבינו משה חיים לוצאטו) נפטר במגיפה בגיל 39 בשנת תק"ד. כמו כן אחרי כמה דורות היה הגאון רבי יהוסף שוורץ, מחבר ספרי שו"ת זכר יהוסף ועוד, גם הוא נפטר במגיפה. גם הסבא מסלבודקא חלה בעת מגיפה, ויש אומרים שאף נפטר במחלתו.

נמחלין לו כל עוונותיו

רבינו אליהו האתמרי בספר חוט של חסד (פרשת מטות) כתב שכל מי שמת במגיפה נמחלין לו כל עוונותיו, שהוא חולי קשה ומנוול, שמנוול את האדם, כולם בדלין הימנו, ואין עושים לו כבוד במותו. תשעה מתים מחולי אחר. ואם על כל מי שירד דלף על מיטתו, אמרו שסימן טוב לו, שנמחלו עוונותיו, קל-וחומר מי שמת במגיפה, שלא נעשה הכבוד הראוי לו כפי שנעשה לאחרים, לפי שכולם בורחים מהם, בכדי שלא לידיבק ח"ו. לכן בוודאי שמוחלין לו על עוונותיו.

עין הקורונה בהלכה יצחק קכא

ענינים הנדרשים לתקן ולחזק

עלינו להתחזק בכל הענינים שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ובפרט להתחזק בעניני דיבור דברים בטלים בבית-הכנסת. מובא על הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע ותלמידו המגיד הגה"ק רבי יעקב יוסף, המכונה רבי ייבי, שהתווכחו ביניהם בשל מה היו הגזירות בשנות ת"ח ות"ט. רבי ייבי טען כי זהו בגלל שדיברו בבתי-כנסיות. רבי פנחס מקוריץ טען שזהו בגלל הפירצה בעניני קדושה, עריות וכו'. החליטו לפתוח חומש, כדי לקבוע עם מי הצדק, והקב"ה זימן לידיהם ונפתח להם בפסוק בפרשת וישלח (בראשית לד לא) את הדברים שאמרו שמעון ולוי במעשה דינה אחותם. ונמצאו דברי רבי פנחס מקוריץ כנים באמת על-פי קדשו, שזהו בגלל עניני קדושה. אולם ענהו לעומתו רבי ייבי שיראה מה כתבו שם בתרגום ירושלמי ותרגום יונתן בן עוזיאל: "לא יאי [-לא יאה] הוא דיהוי מתאמר [-שיאמר] בכנישתהון דישראל [-בבתי כנסותיהם של ישראל] ובבית מדרשהון וכו'. הרי שהכתוב תלה את כל חומר הענין של גזירות ת"ח ות"ט, מחמת שדיברו דברים בטלים בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות.

כבוד קדושת בית-הכנסת

ובאמת רבי ייבי חיבר קונטרס שלם על חומר האיסור של דיבור בבית-הכנסת, וקראו בשם 'מורא מקדש', שם הביא דברי התרגום הנ"ל, וכן מה שמקובל שבעל התוס' יו"ט עשה שאילת-חלום מדוע באו גזירות ת"ח ות"ט, שאלפים ורבבות מעם ישראל מתו באותן הגזירות, וענהו מן השמים בחלום כי הן באו מחמת שמדברים דברים בטלים בבית-כנסיות ובתי-מדרשות. ולכן תיקן בעל התוס' יו"ט לומר 'מי שבירך' לכל מי שאינו מדבר בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות.

בס' עבודת הגרשוני (פרשת ויקרא) הביא בשם האדמו"ר ה'אמרי אמת' מגור זצ"ל שמסיבה זו פסחה השואה הנוראה על ארצות

קבב עיין הקורונה בהלכה ייצחק

המזרח, שם הקפידו יותר על קדושת בית-הכנסת ודיבורים בטלים.

מעשה נורא בגודל איסור הדיבור בבית-הכנסת ובתפילין

מסופר שבעיר אוסטראה (עירו של המהרש"א ורב ייבי סבא, ועוד) פרצה פעם מגיפה, ורבים חללים הפילה. רב העיר ובית-דינו גזרו יום תפילה, [בזמן מגיפה אין גוזרים תענית, כדי שלא יחלשו הגופות, (כמבואר בס' תקע"ו)], והכריזו שכל מי שיודע איזה דבר חשוב בעיר שאינו כהוגן, חייב לבוא להודיע לבית דין, כדי לידע מה לתקן כדי לעצור את המגיפה. ובעיר זו היה יהודי שלא היה רגיל לבוא לבית הכנסת להתפלל, ואחרי הכרזת בית הדין לקחו על עצמם שני אנשים מבני העיר, לחקור ולעקוב אחר האיש, עד שיוודעו מהותו, וכך עשו והתחילו לעקוב אחריו כל היום, אך לא ראו מאומה. אחר כך עקבו אחריו גם בלילה וראו שבחצות הלילה קם ממתנו ויוצא מחוץ לביתו, והולך מחוץ לעיר. שני האנשים הלכו אחריו שלא ירגיש בהם, וראו שאחר שיצא מחוץ לעיר נכנס ביער הסמוך ונעלם מעיניהם, וחזרו לעיר.

למחרת באו לרב העיר וסיפרו לו מה ראו בלילה זו, ומי יודע מה הוא עושה ביער. ענה הרב "אני אבדוק זאת בעצמי", וכן עשה. בלילה הלך הרב בעצמו יחד עם אנשים אלו, ועקבו אחריו גם ביער, עד שראו שעמד במקום מסוים, וישב לו לארץ והתחיל לומר 'תיקון חצות' בקול בכי ובדמעות שלישי, עד שנמס לבבם מגודל הבכי והנעימות, אולם היה דבר שעורר את תמהונם, ששמעו עוד קול בלתי ידוע שאומר עמו יחד את התיקון, ולא ראו שום אחד שעמד יחד עמו.

משגמר לומר 'תיקון חצות', אמר לו הרב: עתה ראינו בעינינו כי איש קדוש אתה, ואני מבקש לדעת של מי הקול השני שאמר עמך ביחד את ה'תיקון חצות'. האיש ניסה להתחמק מלענות על שאלה זו, ואמר לו הרב: דע שאני המרא דאתרא וגוזרני עליך שתגיד לי את האמת. כשומעו את גזירת הרב ענה: מנהגי כבר מאז, להתאבל

עין הקורונה בהלכה ייצחק קכג

כראוי על חורבן בית המקדש, ונתנו לי מתנה מן השמים שבכל לילה ירמיהו הנביא בא אלי ליער לומר עמי יחד 'תיקון חצות'. שאלו הרב: מכיון שיש לך זכייה גדולה כזו לערוך 'תיקון חצות' יחד עם ירמיהו הנביא, אם כן למה אינך מתפלל לבטל גזירת המגפה הנוראה מהעיר? אמר לו כי למחר ישאל את ירמיהו הנביא.

למחרת בא ואמר לרב שירמיהו הנביא אמר לו כי ארבעים שנה קודם שנחרב בית המקדש, כבר היה צריך להיחרב, אך כיון שלא היו מדברים דברים בטלים בבית הכנסת, נשאר בית המקדש עוד ארבעים שנה ולא נחרב, ואפילו שהיו רשעים באותו דור, אבל כשהתחילו לדבר בבית הכנסת, נחרב בית המקדש, וכל הצרות שאירעו ליהודים, הם משום שמדברים דברים בטלים בבית הכנסת.

רב העיר החליט להכריז בכל העיר שכולם יתאספו בבית הכנסת הגדול, ודרש על ענין קדושת ומורא וכבוד בית הכנסת, וסיפר כל המעשה הנורא הזה, שזהו סיבת המגיפה, וגעו כל העם בבכיה והיתה התעוררות גדולה, ובאותו מעמד קבלו על עצמם ועשו תקנה שאסור לשום איש לדבר בבית הכנסת שום דיבור חול, ובפרט עם התפילין, ותיכף אחר קבלה זו נעצרה המגיפה, וליהודים היתה אורה ושמחה.

תקנה למחלה

מפורסם על אחד מתלמידיו של הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל, שנתגלה לו כי הוא סובל מהמחלה הנוראה, ל"ע, ובא להתחנן על נפשו אצל רבו. שאלו הרב, האם הוא מתפלל בבית-כנסת אשר מדברים שם דברים בטלים ח"ו, וענהו כי אכן כן. ענה לו הרב, אם כן, אין לי תקנה למחלתך. התלמיד העתיק מקום תפילתו לבית-כנסת אחר בו מקפידים ונזהרים מאד משיחות דברים בטלים, ונתרפא ממוחלתו.

קבד עיין הקורונה בהלכה ייצחק

ומכאן, רבותי, מוסר השכל לכולנו, עד כמה הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה (בבא קמא נ ע"א, יבמות קכא ע"ב), כפי שנאמר (תהלים נ ג) 'וסביביו נשערה מאד'.

נמחלין לו כל עוונותיו

בתפילה לבורא עולם שישלח רפואה שלימה לכל החולים, ויעצור המגיפה והמשחית מעלינו ומעל כל עמו ישראל, בכל העולם כולו, ונשמע בשורות טובות ישועות ונחמות, ונחתם כולנו בספר החיים והשלום, בבריאות איתנה, ויקבל תפילותינו ברצון, בגאולה השלימה בקרוב, אמן ואמן.

עין הקורונה בהלכה ייצחק קכה

יום ר' עשיק פרי חיי שרה, כ"ו חשוון תשפ"א

אַלְכוּג'ל בַּשַּׁבַּת

האם יש בשימוש בסבון משום איסור מוליד בשבת? | באלו פירות ישנה גזירת איסור סחיטה בשבת? | מהו ההבדל בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד? | האם יש איסור בעשיית קצף ובועות סבון בשבת? | האם יש איסור 'מְמַרְח' בשימוש בסבון? | מהי ההלכה לאחר שנתגלה כתב-יד הרמב"ם? | הצורך המיוחד בתקופה זו בנקיטת וחיטוי הידיים בסבון ואלכוג'ל

שאלה: כידוע, בתקופה זו של מגיפת הקורונה, יש להקפיד לשמור מאד על נקיטת וחיטוי הידיים. האם מותר בשבת ליתן אלכוג'ל על הידיים ולשפשףן זו בזו. וכן האם מותר בשבת לרחוץ הידיים בסבון נוזלי ומוצק?

ריסוק שלג וברד בשבת

תשובה: בגמרא (שבת נא ע"ב): "תנו רבנן, אין מרסקים לא את השלג ולא את הברד בשבת, אבל נתן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש". ופירש רש"י: אין מרסקים, כלומר, אין משברים בידיים לחתיכות דקות את השלג והברד, מפני שהוא מוליד בשבת, שזה דבר חדש, ודומה למלאכה שבזמנים האלה. שהיה שלג וברד ועתה נעשה מים, אסור מדרבנן. אבל מותר לתת אותם לתוך כוס מים ויין לצננו בימות החמה, ואף שנימוחים מאליהם, אינו חושש, כי אינו מרסק בידיים. וכן כתב האור זרוע (ה"ב ס"ו) כשיטת רש"י.

גזירה משום איסור סחיטת פירות בשבת

בחידושי הרשב"א (שבת שם) הביא מה שכתב בספר התרומה, שהטעם הוא משום נולד, כשיטת רש"י, ולפי זה למד שאסור להניח קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה, מפני שמתחילה הוא קפוי ועבה, ולאחר מכן הוא נימוח ונעשה צלול, והרי זה נולד. והקשה הרשב"א על דברי ספר התרומה, שאם כן למה התיירו לתת

קבו עין הקורונה בהלכה ייצחק

שלג וברד לתוך הכוס והם נימוחים מאליהם, והרי על כל פנים השלג והברד נפשרים בתוך הכוס ויש כאן דבר חדש. ועוד, שהרי מותר לכתחילה לסחוט פירות שאינם עומדים למשקים, כגון מילון וכיו"ב, שברוב המקומות בעולם אין דרך לסחוטם, מותר לסחוטם בשבת. ואפילו תותים ורמונים שאסרו חכמים לסחוטם בשבת, מפני שהם עומדים לסחיטה, (מדאורייתא דוקא זיתים וענבים אסור), הרי המשקה היוצא מהם מעצמו מותר. ואם האיסור הוא משום מוליד, הרי המשקה היוצא הוא דבר חדש, ומה שונה מדין איסור ריסוק שלג.

לכן כתב הרשב"א שאין טעם האיסור לרסק שלג וברד משום מוליד בשבת, אלא משום גזירה שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים האסורים מדאורייתא, כי השלג והברד למימיהם עומדים, ולכן גזרו בזה. אך אם נותן לתוך כוס יין ונימוחים מאליהם, שאינו נראה כסוחט, מותר, ואם משום מוליד, מה החילוק?

המגיד משנה (פכ"א מהל' שבת הי"ג) הביא דברי הרשב"א וכתב שנראה שכן דעת רבינו הרמב"ם שהביא דין ריסוק שלג וברד בדיני סחיטה בשבת ולא בדין נולד, ומשמע שאין בזה משום איסור נולד, כדעת רש"י והתרומה. ולפיכך כתב שמותר לתת קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה או בחמה, ואף על פי שהוא נימוח ונעשה צלול, אין לחוש בזה משום איסור נולד. וכן כתבו הרמב"ן והר"ן (שבת נא ע"ב) שכן דעת הרמב"ם כדברי הרשב"א, וכן כתב המאירי (שם), ודחה סברת בעל התרומה שאסר מטעם מוליד. ומרן בשולחן ערוך (סי' שב ס"ט) כתב שטעם האיסור לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים.

מחלוקת השולחן-ערוך והרמ"א

ובבית יוסף (סוף סי' שיה) ביאר כי הואיל והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א חולקים על בעל התרומה, והיא מחלוקת באיסור דרבנן, בשל סופרים הלך אחר המיקל, ואין איסור נולד בשבת. וכן פסק

עין הקורונה בהלכה יצחק קכז

עוד (או"ח סי' ש"ח ס"ז) שמותר לתת אינפאנדה - מאכל שיש בו שומן קרוש - כנגד האש במקום שהיד סולדת בו, אף על פי שהשומן שבו חוזר ונימוח, אין בזה משום איסור מוליד, וכל האיסור הוא כשמרסק שלג וברד, גזירה שמא יסחוט זיתים וענבים. אבל הרמ"א (סי' ש"ח שם) כתב כדברי ספר התרומה. בדרך כלל מרן בשו"ע נוקט כדעת רוב הראשונים. אולם הרמ"א בהרבה מקומות חושש לדעה החולקת. וכאן חשש לדעת ספר התרומה וכתב (שם): "ויש אוסרים, ונהגו להחמיר, ובמקום צורך יש לסמוך על סברא ראשונה". נמצא שלדעת השו"ע אין איסור מוליד בשבת, ולדעת הרמ"א יש איסור.

החילוק בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד

בספר פחד יצחק - להגאון רבי יצחק לאמפרונטי - (ערך בורית) למד מדברי הרמב"ם וסיעתו ומרן השלחן ערוך, שמותר לרחוץ בסבון בשבת, אפילו בסבון מוצק, ומכל-שכן בסבון נוזלי, שמפו וכיו"ב, הואיל ואין האיסור בריסוק השלג והברד אלא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים, ולא מטעם מוליד, שכן בסבון שאין אפשרות טבעית להופכה למים, לא אסרו חכמים. וכתב שזה דלא כמו שפסק הרמ"א (סי' שכו ס"ט) שאסור לרחוץ בסבון בשבת משום נולד, והרמ"א לשיטתו (סוף סימן שיח) שהחמיר כדעת בעל התרומה. וכבר כתב המגן אברהם (שם) שיש החולקים על הרמ"א ומתירים לרחוץ בסבון, שדוקא בשלג וברד שעומדים למשקים והופך למשקה, בזה גזרו שלא יבוא לסחוט זיתים וענבים, מה שאין כן בסבון, כן כתב השלטי הגבורים (שבת נא ע"ב).

קצף ובועות סבון

הגאון רבי אברהם הלוי - אב"ד במצרים לפני כשלוש מאות שנה - בשו"ת גינת ורדים (כלל ג סי' יד) נשאל האם מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת, ופסק להתיר, ושלא כדברי הרמ"א, ואף שנעשה קצף ובועות מהסבון, אין זה דומה לבורא דבר חדש, כיון שאין

קכח עין הקורונה בהלכה ייצחק

הקצף מתקיים אלא לשעה קלה, ומיד נמחה ומתערב במים, וחלף הלך לו. ולכן מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת. וכן כתב להקל בשו"ת נוה שלום (שולאל, סי' יא).

מערכה לקראת מערכה

אמנם כנגד המתירים עומד הגאון רבי שלמה לניאדו - אב"ד ארם צובה, לפני למעלה ממאתיים שנה - בתשובה שהביא הראשון לציין הגאון רבי יעקב שאול אלישר בספרו שו"ת מעשה אי"ש (דף קט ע"ג) שהעלה לאסור לרחוץ בסבון בשבת, כדברי הרמ"א, ודלא כדברי הגינת ורדים שהקל בזה, והסכים עמו הראשון לציין שם. וכן כתב הבן איש חי (פרשת יתרו אות טו) לאסור. ולפי מה שבארנו דעת הרשב"א, הרמב"ם, הרמב"ן, הר"ן והמאירי, וכן השו"ע, אין בכך איסור. ופלא מדוע הראש"ל היש"א ברכה, ונמשך אחריו הגאון הבן איש חי, שפסקו להחמיר בשימוש בסבון בשבת.

ואכן, הגאון מוילנא בביאורו (או"ח סוף סי' שכו) התיר לרחוץ ידי במלח בשבת, אע"פ שהמלח נימוח, ואין לחוש לנולד, ושכן מבואר בתוספתא, וחלק על הרמ"א. ובספר שביתת השבת (מלאכת דש אות סא) למד מדברי הגר"א שכמו כן מותר גם לרחוץ בסבון בשבת. וכן הגאון רבי אליהו חמויי - אב"ד בארם צובה (בחאלב היו הרבה גדולי-תורה שעסקו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, ולא פלפולים בעלמא) - בספרו פה אליהו (דף קסט ע"ב) כתב להתיר לרחוץ בסבון בשבת, ודחה דברי מהר"ש לניאדו, ושהעיקר כדברי הגינת ורדים והגר"א להתיר רחיצת פניו וידיו בסבון בשבת. וכן הסכים הגאון רבי יצחק אבולעפייא - אב"ד בדמשק, להתיר בזה להלכה למעשה. וכן בתימן נהגו להקל בזה, כפי שכתב הגאון רבי יחיא צאלח - אב"ד צנעא - בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' קנח).

איסור 'מְמַרְח' בשימוש בסבון

ואמנם בספר מעשה רוקח (פכ"ב מהלכות שבת הי"ג) הפליג להחמיר בזה, אך מצד אחר, שהרוחץ בסבון בשבת הרי הוא ממרח, וממחק הסבון בהכרח, שהוא אב מלאכה, ואפילו אינו מתכוין, הרי זה

עין הקורונה בהלכה ייצחק קנט

פסיק רישיה דניחא ליה ואסור. אולם מדברי הרמ"א וסיעתו שלא אסרו אלא מטעם נולד, שהוא איסור מדרבנן בעלמא, ולא אסרו מטעם ממחוק שהוא איסור תורה, משמע שאף להרמ"א אין כאן איסור ממרח כלל. ולא נחשב ממרח אלא כשצריך לאותו דבר שמחליקו וממחקו, כגון שמורח שעוה לסתום בה נקב בחבית, וממרחו היטב על פני החבית, אבל כאן מה שממרח הסבון על ידי אינו רוצה בקיומו, שאינו עושה אלא לנקיון כפיו, אין בזה איסור ממרח.

ובמגן אברהם (סוף סימן שטז) כתב לענין מריחת משחה בשבת, דכל שאין כוונתו אלא להבליע את המשחה אין בזה משום איסור ממרח. והגאון המהרש"ם בדעת תורה (סי' שכח ס"כ) הסכים כדבריו. וכתב בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ד סי' ל סקי"ג) שדברי המג"א יתד היא שלא תמוט. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ד סימן קעה, תליתאה ח"ג סי' ג), ואף על פי שסוף סוף הוא מחליק את הסבון עצמו על ידי שפשוטו בידים, מכל מקום יש לומר שזה דומה למה שכתב הרב המגיד (פי"ב מהלכות שבת הי"ב) לענין המכבה גחלת של מתכת שאינו חייב משום מצרף, שכשאינו מתכוין לכך אין בו שם מלאכה כלל. וכן כתב הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל בספר קצות השלחן (ח"ח בדי השלחן עמ' נז) להתיר להשתמש בסבון בשבת. גם בשו"ת ארץ צבי (פרומר, סי' ע) כתב שאין כל חשש איסור ממחוק ברחיצת סבון בשבת, לא משום ממחוק ולא משום ממרח ולא משום נולד.

כתב-יד הרמב"ם שנתגלה

הרמב"ם בתשובתו (ירושלים, תרצ"ד, סי' קלט) כתב: "ורחיצת הידיים בבורית וזולתו, מכל מה שלא ישיר השיער בהכרח, מותר". ובהגלות נגלות דברי רבינו הרמב"ם אשר מפורש התיר לרחוץ בסבון בשבת, בודאי שכך עיקר להלכה. ואילו הרב מעשה רוקח והגאון רבי שלמה לניאדו וסיעתם, היו רואים דברי הרמב"ם הללו, (שבזמנם היו עדיין בכת"י וטרם נדפסו), היו חוזרים בהם, שכן ראוי

קל עיין הקורונה בהלכה ייצחק

להיות חוזר, וכמו שכתב הרמ"א (חו"מ סי' כה), וכן מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' נו, שו"ת יוסף אומץ סי' פ).

נקיון וחיטוי הידיים

לפיכך נראה שאפשר להקל לרחוץ בסבון בשבת, ועל כל פנים בני ספרד שהולכים בעקבות הוראות הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, יכולים להקל בשופי ברחיצת הסבון בשבת, אבל בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, ראוי להם להחמיר, כדעת הרמ"א, אלא אם כן יש צורך בדבר, כגון רופא שצריך לרחוץ ידיו בסבון אחר בדיקת חולה, מטעמי בריאות, או בתקופה זו שנדרשת מכל אחד שמירה על נקיון והיגיינה, יש להקל. וכמו כן במה שמקפידים כיום לחטא את הידיים באלכוג'ל. לכן העיקר לדינא מותר ליתן אלכוג'ל בידיים ולשפשפן זו בזו, ואין בכך שום חשש איסור.

נרות-חנוכה במניני החצרות

מהו מקור הדלקת נרות-חנוכה בבית-הכנסת, ומה הטעמים לכך? | האם מברכים על ההדלקה בבית-הכנסת ויוצאים בה ידי חובה? | במסיבות ואירועים הנערכים בימי חנוכה, האם מדליקים נרות-חנוכה ומברכים? | כיצד יש לנהוג בהדלקה שברחבת הכותל המערבי? | האם מדליקים נרות-חנוכה במניני-החצרות, המתקיימים בתקופה זו בעקבות נגיף הקורונה?

שאלה: כידוע, רבים ממשיכים להתפלל בחצרות ובחניות הבתים. האם כאשר מתפללים שם מנחה וערבית בימי החנוכה, מדליקים שם נרות חנוכה בברכה, כפי שנוהגים להדליק בבית-הכנסת, או כיון שאינו בית-הכנסת, אלא מקום ארעי, עד יעבור זעם, אין לברך על ההדלקה?

טעמי ההדלקה בבית-הכנסת

תשובה: כידוע, מלבד החיוב על כל אחד ואחד להדליק נר חנוכה בביתו, לבני ספרד כל משפחה ומשפחה, ולבני אשכנז כל אחד ואחד, נהגו מזה כשמונה-מאות שנה להדליק נרות-חנוכה בבית-הכנסת, וכמה טעמים נאמרו לכך: א. כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו מדליק בביתו, מכל סיבה שהיא. כן כתב בארחות חיים (הלכות חנוכה אות יז) וכן כתב הכל בו (סי' נ). ב. זכר להדלקת הנרות שהיה בבית-המקדש, ובבית-הכנסת שהוא מקדש מעט, מדליקים בו נרות חנוכה זכר למקדש. כן כתב בספר המנהיג (הלכות חנוכה עמ' תקלא) ובארחות חיים (שם). ג. כדי לפרסם הנס ברבים. וכ"כ המאירי בבית הבחירה (שבת כג ע"א) וזה שנהגו להדליקה בבית הכנסת, עיקר הענין משום פרסומי ניסא, ולא לכוונה אחרת.

וכך ביאר בשו"ת הריב"ש (סי' קיא), לפי שכיום מדליקים אנו בתוך הבית, וכדברי הגמרא (שבת כא ע"ב, שו"ע סי' תרעא ס"ה) ש"בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו", ומאז שהיתה שעת הסכנה, שינו

קלב עיין הקורונה בהלכה ייצחק

מקום הדלקת נר חנוכה מבחוץ והעמידו על עיקר התקנה לפרסם הנס ומדליקים בפנים. ויש הנוהגים הידור, למצוה מן המובחר, להדליק בחוץ או בחלון, שהוא פרסום הנס גדול יותר, אך מעיקר הדין אפשר להדליק בפנים. וכיון שנתמעט ענין פרסום הנס, מדליקים נרות חנוכה בבית-הכנסת, כדי לתקן את ביטול פרסום-הנס הגדול כאשר הדליקו בחוץ.

הדלקה במסיבות ואירועים

לטעמים אלו יש בזה נפקא-מינה, כאשר עורכים מסיבות חנוכה ברבים, וכן שמחת בר-מצוה, אירוסין, נישואין, שבע-ברכות, הילולא וכיו"ב, האם להדליק שם ולברך על הדלקת נרות חנוכה. אם טעם הדלקת נרות בבית-הכנסת הוא זכר להדלקת הנרות בבית-המקדש, הרי זה שייך רק בבית-הכנסת, ואין לך בו אלא חידושו, שרק בבית-הכנסת, ולא במסיבות ואירועים. אך להטעם שהוא כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו מדליק בביתו, וכן כדי לפרסם הנס ככל האפשר, הרי זה שייך גם במסיבות ואירועים, ולא רק בבית-הכנסת. ואכן, רוב הראשונים הביאו הטעם משום פרסום הנס.

המקור למנהג ההדלקה בבית-הכנסת

ואמנם מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת אינו מוזכר בתלמוד, לא בתלמוד בבלי ולא בתלמוד ירושלמי, ואף לאחר התלמוד, בתקופת הגאונים, לא הוזכר מנהג זה, ואף לא הוזכר בדברי רש"י, הרי"ף והרמב"ם. מי שהיו הראשונים שהזכירו מנהג זה הוא בספר המנהיג (הלכות חנוכה עמ' תקלא, אות קמה) וכן בספר העיטור (הלכות חנוכה) לחכמי צרפת, לפני כשבע-מאות-וחמישים שנה, וחזרו על זה מהר"ם מרוטנבורג (ח"א סי' קלו, דפוס פראג ח"ד סי' סו), הריב"ש (סי' קיא), הסמ"ק (סי' רפ בהגהות הר"פ), הטור (סי' תרעא), רבינו דוד אבודרהם (סדר תפלת חנוכה ופירושה, וכן בערבית של שבת), שו"ת תרומת הדשן (סי' קד, ובלקט יושר ח"א עמ' קנא) והביאם בשו"ע (סי' תרעא ס"ז): "מברכים ומדליקים בבית-הכנסת, משום פרסומי

עין הקורונה בהלכה ייצחק קלג

ניסא", הרי שהדגיש מרן הטעם משום פרסומי ניסא, שזהו עיקר הטעם.

אמנם יש פוסקים הדנים על עצם מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת, מקורו ומהותו. בין התוקפים בחריפות את מנהג זה, אף-על-פי שכבר בימיהם היה המנהג נפוץ בכל קהילות אירופה, כאיטליה, צרפת, ספרד ועוד, כתב בשבלי הלקט (סי' קפה) בשם בעל העיטור, שנהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, וכתב על זה ש"גם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת, ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה. ומורי רבי יהודה נר"ו היה נמנע מלהדליקה, שלא לברך עליה, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו, מה צורך להדליק בבית הכנסת. ואילו היו אורחים ישינים בבית הכנסת, היו הם צריכין להדליק, דקיימא לן שאכסנאי חייב בנר חנוכה, ואם אין שם אורחים, מה צריך להדליק. ושמא מפני שהיא בית-דירה לחזן בית-הכנסת נהגו כן, ואם כן עתה שאין בהם בית-דירה, אין להדליק".

אולם כאמור, רוב הראשונים הזכירו מנהג זה וכתבו כמה טעמים לכך. ומרן הבית יוסף (סוף סי' תרעא) כתב כי מה שנוהגים להדליק נרות חנוכה בבית-הכנסת, נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו נרות חנוכה. וכמו שתיקנו קידוש בבית-הכנסת משום אורחים. והביא הטעם שכתב הכל-בו (שם), לפי שיש בזה פרסום גדול. וכך נהגו הכל להדליק נרות חנוכה בבית-הכנסת.

ברכה על מנהג

אף בני ספרד מברכים על מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת, למרות שלפי מנהגם אין מברכין על מנהג קריאת ההלל בראש חודש, וכמו שכתב מרן בשולחן ערוך (סי' תכב ס"ב) כדברי הרמב"ם (הל' ברכות פ"א הלכה טז, פ"ג מהל' חנוכה): "כל דבר שהוא מנהג, אף על פי שמנהג נביאים הוא, כגון נטילת ערבה בשביעי של החג, ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת ההלל בראשי חדשים ובחול

קלד עין הקורונה בהלכה ייצחק

המועד של פסח, אין מברכים עליו, ומרן בשו"ע כתב שכן נוהגים בכל ארץ ישראל ובסביבותיה. הרי שלא מברכים על מנהג, ואם כן לכאורה לא היה לנו לברך על ההדלקת נרות-חנוכה בבית-הכנסת, שהיא מנהג. וכבר עמד בזה בשו"ת חכם צבי (סי' פח). אולם יש לחלק בין מנהג למנהג, דשאני הכא דאיכא במנהג זה פרסומי ניסא. וראיה לזה מהלל של פסח שמברכין עליו, כפי שפסק בשו"ע (סי' תפז ס"ד), וכפי שביאר הגר"א (שם וכאן) שדוקא במנהג קל, כמנהג חיבוט ערבה, שאינו אלא חבטה בעלמא, אין מברכים, ולא במנהג שבא לפרסם הנס ברבים.

זמן ההדלקה בבית-הכנסת

בני ספרד, הנוהגים להתפלל מנחה וערבית בסמיכות, נהגו להדליק נרות החנוכה שבבית-הכנסת בין תפילת מנחה לערבית, עם שקיעת החמה, ואף על פי שזמן הדלקת נרות חנוכה לכל אחד בביתו הוא בצאת הכוכבים, מכל מקום הואיל ואי אפשר לעכב את הקהל שיוצאים מבית-הכנסת מייד אחר תפילת ערבית, לכן מדליקים עם שקיעת החמה בין מנחה לערבית, כדי שבמשך כל זמן תפילת ערבית יראו הציבור את נרות החנוכה, ויש פרסומי ניסא. ואילו היו צריכים להמתין עד אחר ערבית, לא היה פרסומי ניסא כל כך בהדלקתם בבית-הכנסת, כי מייד הקהל יוצאים לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בביתם.

הדלקת נרות חנוכה ברחבת הכותל המערבי

ברחבת הכותל המערבי המנהג פשוט שמברכים ומדליקים נרות-חנוכה בברכה, בין מנחה לערבית, ויש בדבר פרסומי ניסא. וגם ברחבת הכותל הגדולה, שאינה מקורה, מדליקים שם נרות-חנוכה ומברכים. ואמנם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היתה שלא לברך ברחבת הכותל, ורק אם מדליקים במערה יכולים לברך, אולם מרן אאמרו"ר זצ"ל כבר לפני כחמישים שנה חלק עליו, וכך נהג בעצמו בעת שכיהן כרב הראשי לישראל, משנת תשל"ג, שבירך בימי

עין הקורונה בהלכה ייצחק קלה

החנוכה על הדלקת הנרות אף ברחבה הפתוחה, שיש דין בית-הכנסת לכל הרחבה, כולל המקום שאינו מקורה.

האם יוצאים ידי חובה בהדלקה בבית-הכנסת?

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה שבבית-הכנסת, ואף המדליק בברכות בבית-הכנסת או בכותל המערבי וכיו"ב, כתב בשו"ת הריב"ש (סי' קיא) שחוזר ומדליק בביתו, לפי שמצוות חנוכה "נר איש וביתו", וחוזר ומברך את כל הברכות (וביום הראשון גם ברכת 'שהחיינו') בהדלקתו בביתו, להוציא את בני ביתו ידי חובתם.

אם הוא מתגורר לבדו בביתו, והדליק נרות-חנוכה בבית-הכנסת במעמד הציבור, ובירך כל הברכות, כשמדליק בביתו לא יברך אלא ברכת 'להדליק נר חנוכה' בלבד, ולא יחזור לברך בביתו 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' ביום הראשון, מפני שכבר בירך ברכות 'שעשה נסים' ו'שהחיינו', ויצא ידי חובה.

הדלקה במניני חצרות הבתים

על-פי האמור, יש להדליק נרות-חנוכה ולברך על ההדלקה גם כשמתפללים מנין שלם בחצרות הבתים או בחניות וכדו', אך לא במקום שיש צירוף מנין דרך מרפסות הבתים, שניים מכאן ושניים מכאן וכו'. וכבר אמרנו לענין תפילה וחזרת הש"ץ וקריאת התורה, שזה עצמו אינו פשוט כלל, ויש בזה מחלוקת. ואמנם יש כמה שהקילו בזה, אך דעת רוב ככל הפוסקים, כשלושים וחמש ראשונים ואחרונים, ובהם הרמב"ן, האור זרוע, הרקאנטי, הרשב"ץ, מהר"י אבוהב ומרן השו"ע, דעתם שזו ברכה לבטלה. וכך למדו רוב האחרונים בדברי מרן השו"ע. ועל כן למרות שיש בזה מחלוקת, מכל מקום עלינו ללכת אחרי רוב הפוסקים החשובים. ולכן פרסמנו שאין לערוך חזרת הש"ץ וקריאת התורה דרך צירוף מרפסות הבתים. וכמו כן לענין הדלקת נר חנוכה, אם עומדים מפוזרים במרפסות, אינם מצטרפים למנין כדי להדליק נר חנוכה

קלו עין הקורונה בהלכה ייצחק

בחצר. אך אם יש עשרה בחצר ומתפללים שם מנחה וערבית, מדליקים ומברכים, שדינו כבית-הכנסת.

וגם במסיבות הנערכות באולמות בלילי חנוכה, שמשמיעים בהם דברי תורה לקרב את ישראל לצור מחצבתם, נוהגים להדליק נרות חנוכה בברכה בשם ומלכות, משום פרסומי ניסא, כי מאחר וקהל גדול מתאסף במקום, לא גרע מבית הכנסת שמדליקין בו נרות חנוכה לפרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם ערבית בציבור. וכן כתב בספר משנת יעקב (להגר"י רוזנטל בהל' חנוכה עמ' רס), וכן הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל בספרו שו"ת אז נדברו (ח"ה סי' לז, וח"ו סי' עה, וחלק יא סי' לב ולד) ובהערותיו לספר מועדי ה' (משולמי, עמוד סא), שו"ת בית מרדכי (סי' מא), שו"ת יד נתן (ח"ב סי' כה), וכן שו"ת משנה שכיר (סי' רב) דזיל בתר טעמא שהוא משום פרסומי ניסא במקום שיש עשרה, כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלו הוא גדול ביותר.

כמובן שכאשר ממתנינים בקופת-חולים או בתחנת אוטובוס וכיו"ב בודאי שאין מדליקים שם, אך במסיבות ואירועי שמחה כשנועדו להם יחדיו לשבת שם, מדליקים ומברכים, ועדיף שגם יתפללו שם תפילת ערבית.

עין הקורונה בהלכה יצחק קלז

יום ר' עש"ק פר' ויגש, עשרה בטבת תשפ"א

החסון נגד הקורונה

האם התחסנות נגד נגיף הקורונה הוא רק בגדר 'רשות', או 'חובה הלכתית'? | על מצוות השמירה והזהירות על הבריאות, וניצול החיים לקיום התורה והמצוות | האם מותר לאדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל מסכנה ודאית? | האם מותר לחלל שבת-קודש ולערוך בו חיסונים אלו? | וגם: אימתי נתגלה החיסון הראשון בעולם? ואיזה תואר ושכר זכה ממציאו לקבל?

שאלה: בימים אלו החלו לערוך חיסונים כנגד נגיף הקורונה. רבים שואלים מהי עמדת ההלכה, האם 'חובה' להתחסן, כפי הוראת הרופא, או שהוא רק 'רשות' למי שחפץ בכך, והאם יש איזה סיכון בחיסון?

חובת השמירה על הבריאות

תשובה: נאמר בתורה (דברים ד טו) "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ומפורש בגמרא (ברכות לב ע"ב) שהוא גם אזהרה על שמירת הגוף, שצריך האדם להזהר מאד שלא יביא עצמו לידי סכנה (לבוש יו"ד סי' קטו: וראה העמק דבר, דברים שם). עוד נאמר בתורה (ויקרא יח ה): "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'", ודרשו בגמרא (יומא פה ע"ב): 'וחי בהם' - 'ולא שימות בהם', שאין משפטי התורה אלא דרך של חיים (רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ג). האדם החי יכול לעשות רצון הבורא יתברך, ולקיים מצוותיו. להניח תפלין, להתעטף בציצית, ללמוד תורה ולגמול חסדים. אך משמת, שוב אינו יכול לקיים מצוות ולעסוק בתורה, ובגמרא (שבת ל ע"א, שם קנא ע"ב, נדה סא ע"ב) דרשו על הכתוב (תהלים פחו ו) 'במתים חפשי' - "כיון שמת אדם, נעשה חופשי מן התורה ומן המצוות". "לא המתים יהללו י-ה ולא כל יורדי דומה" (תהלים קטו יז), ולכן צריך האדם לעשות השתדלות שיוכל לחיות עוד ועוד, כדי לעשות רצון הבורא.

קלח עין הקורונה בהלכה ייצחק

הרשות לרופא לרפאות

עוד נאמר בתורה (שמות כא יט): "וְרֵפָא יִרְפָּא", ולמדו בגמרא (ברכות ס ע"א, בבא קמא פה ע"א): "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות". וכתב הש"ך (יו"ד סי' שלו סק"א) שהרופא רשאי לרפא גם כאשר יש חשש שמא הוא יזיק, שלא ימונע הרופא מלטפל ויאמר: מה לי ולצער הזה, שמא אטעה ונמצאתי הורג בשגגה. לכן באה התורה ואומרת "וְרֵפָא יִרְפָּא", למרות הסיכון המועט שבטיפול, יש לרופא רשות לרפאות.

החיסון הראשון בעולם

לפני מאתיים עשרים וחמש שנה, כאשר המציאו לראשונה את החיסונים נגד אבעבועות הרוח, היו ילדים מסוימים שהחיסון לא רק שלא השפיע עליהם לטובה, אלא אדרבה, הזיק להם. ומצינו בגמרא (נדה ל ע"ב) שלא כל גוף מקבל תרופה, ופעמים יתכן שיכול להזיק. החיסונים שפותחו לכל מיני מחלות, נעשו עבור הרבים כדי לדכא את המחלה משורשה. בתפארת ישראל על המשניות (יומא פרק ח, בועז אות ג) שחי באותה תקופה לפני כ-225 שנה, כתב שאף שבחיסון יש סכנה מסוימת, כי יש מיעוט שמתו על ידי קבלת החיסון, אבל כיון שבמניעת קבלת החיסון הסכנה גדולה יותר לאין ערוך, על כן יש להתחסן. הוא דיבר על היתר החיסון נגד אבעבועות רוח, אף שאחד מאלף מת מחמת כך, מכל מקום במניעת קבלת החיסון אם יתהוו בו אבעבועות רוח הטבעיים, הרי שהסכנה למות גדולה וקרובה הרבה יותר, ולכן רשאי להתחסן ולהכניס את עצמו בסכנה-רחוקה כדי להציל את עצמו מסכנה-קרובה.

להכניס עצמו לספק-סכנה להציל חבירו מסכנה ודאית

התפארת ישראל הביא לכך ראיה מהבית יוסף (חו"מ ס"ס תנו) בשם הגהות מיימוניות בשם הירושלמי (תרומות פ"ח) שחייב אדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה-ודאית, והוסיף שהרי אף ברואה את חבירו טובע בים, והוא יודע לשחות

עין הקורונה בהלכה ייצחק קלט

ולהצילו, חייב להיכנס ולהצילו, אף שאינו מוחלט בודאות שיטבע אם לא יצילו הוא, כי אפשר שינצל ממשוהו אחר. ואם להציל את חבירו יש חיוב להכניס עצמו בספק-סכנה, מכל-שכן שתהיה רשות בידו להציל את גוף עצמו על-ידי הכניסו את עצמו בספק-סכנה, וכל-שכן בספק רחוק של סכנה.

הסמ"ע (חו"מ סימן תכו שם) העיר שמרן השולחן ערוך והרמ"א השמיטו דין זה שחייב אדם להכניס עצמו לספק-סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה-ודאית, לפי שגדולי הפוסקים, הרי"ף הרא"ש והרמב"ם והטור, השמיטו דברי הירושלמי. ובתפארת ישראל ביאר שסוברים הם כדברי רבי יוסי שאמר (נדרים פ ע"ב, בבא מציעא סב ע"א) "חייך קודמים לחיי חבירך". אך כאמור, כל זה כדי להציל חבירו, משא"כ בהצלת גוף עצמו. אמנם כתב בתפארת ישראל שגם בהצלת עצמו אין 'חיוב', מכל מקום 'רשאי' הוא להכניס עצמו בסכנה-רחוקה כדי להציל עצמו מסכנה-קרובה.

חובת קבלת החיסון

אולם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' כט אות ד) הביא משו"ת רבי עקיבא איגר (מהדו"ק סי' ס) בגדר של סכנה, שכל שיש כאב וצער הרבה, ואפשר על צד הריחוק אחת מני אלף שיצמח מזה סכנה, אף שאין אנו דנים אותו כעת בכלל סכנה, או ספק סכנה, מכל מקום כיון שיש צד אפשרות לבא לזה, הרי זה נקרא בלשון סכנה. וכיוצא בזה כתב בחזון איש (אהלות סי' כב ס"ק לב) שבזמן שהדבך מצוי ומתריעים עליו, אף שאין חולה לפנינו, משום חולי המהלכת הרי הוא בכלל אויבים שצרו על עיר הסמוכה לספך, ומחללים שבת עבור זה. והוסיף הגרשז"א זצ"ל לענין עיקר הדבר מה נקרא ספק-פיקוח-נפש ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, כי מצד הסברא נראה דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה, הרי זה נחשב כספק פיקוח נפש, וקרינן ביה בכהאי גוונא 'וחי בהם' - ולא שימות בהם. אבל אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה, אין זה חשיב סכנה.

קמ עין הקורונה בהלכה ייצחק

והביא קצת דוגמא לכך מהרכבת [זריקת] אבעבועות לילדים, אף שמצד הדין אפשר שצריך באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי, אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אף-על-פי-כן אין עושים אותם בבהילות ובזריזות, ואינו זקוק לטיפול באופן מיידי, מהרגע להרגע, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה, הריהו כפי שאמרו חז"ל דהאידנא 'שומר פתאים ה', וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שידוע ברור שאם לא יזריק עכשיו את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות זמן רב של ד' או ה' שנים, כיון שבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דבזה שפיר חשיב כפיקוח-נפש ודוחה שבת, אך בלאו הכי, לא.

על-כל-פנים מבואר לעניינינו שכאשר הציבור מקבל את החיסון וסבור שאם לא יקבלו את החיסון הרי הוא ספק-סכנה, ובאופנים חריגים ביותר, כאמור, אף יהא מותר לחלל את השבת לצורך כך, מכל-שכן שצריך לקבל את החיסון בימי החול. וכאשר אין צריך לחלל השבת עבור החיסון, ועושים כן בימי החול, כיון שהרופאים מתריעים שאם לא יקבלו את החיסון, תחריף המגיפה, יש לקבל את החיסון, על-אף הסיכון-הקטן-מאד שאולי יש בו.

שכרו של מגלה החיסון

מי שגילה את החיסון, לפני מאתיים עשרים וחמש שנה, היה חוקר ורופא אנגלי, אדוארד ג'נר. הוא פיתח את החיסון נגד האבעבועות השחורות, ואז עלתה השאלה על שולחנם של גדולי ישראל, האם לקבל את החיסון או לא. ובתפארת ישראל (אבות פ"ג, בועז אות א) הביא דברי חז"ל (סנהדרין קה ע"א, רמב"ם הל' מלכים פ"ח ה"ה) שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, וצ"ח כמה שהטיבו ביותר לכל באי עולם, ביניהם מנה את "החסיד יענער" שהמציא את החיסון, שעל ידו ניצולים כמה רבבות בני אדם מחולי וממיתה וממומין, ובדין הוא שיטול שכרו לעולם הבא.

עין הקורונה בהלכה ייצחק קמא

דעת פוסקי ההלכה

אחד מרבני הזמן באותם ימים, רבי אברהם האמבורג, שהיה רב בלונדון, פרסם ספר שלם 'עלה תרופה' העוסק בשאלה אם להתחסן, וליקט תשובות מרבני זמנו, וכולם כאחד ענו ואמרו שיש לקבל החיסון, אף שבזמנם ידעו שיש איזה מיעוט קטן של אנשים שאכן ניזוקו מחמת חיסון זה, אף-על-פי-כן הולכים אחרי הרוב הגדול.

בשו"ת זרע אמת - להגאון רבי ישמעאל הכהן, מגדולי הפוסקים באותו דור (ח"ב סי' לב) התכתב בשאלה זו עם חכם אחד, רבי חיים יהודה גירון. השואל פקפק אם מותר לקחת את החיסון, מחמת סכנה רחוקה, והגאון הזרע אמת השיב בארוכה שאילולי החיסון שעושים המומחים הסכנה גדולה לאין ערוך מהסכנה שעל ידי החיסון. ובספר זבחי צדק - להגאון רבי עבדאללה סומך, לפני כ-140 שנה (יו"ד סי' קטז) הביא דברי הזרע אמת, וכתב לעומתו, אכן בדין תהילות לא-ל יתברך יש לנו רופאים מומחים שעושים הזריקה ולא ניזוק אדם מעולם, וכן מעשים בכל יום. ובכף החיים (יו"ד סי' קטז אות ט) כתב שעתה נתחכמו הרופאים יותר שעושים זריקה על-ידי מחט ביד הילדים ובכך אין יותר חולי האבעבועות. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו תוכחת חיים (סוף פרשת ויצא) שיש להשתדל בזה ולקבל את החיסון.

וכל זאת אף שבימיהם היו ניזוקים יותר מחמת החיסון, אך היה זה רק מיעוט-דמיוטא, ולולי החיסון היו מתים יותר, ולכן הורו לקבל החיסון. אם כן מכל-שכן בזמנינו אנו, קל-וחומר שהחיסונים בטוחים יותר לאין ערוך ממה שהיה בימי קדם, ולכן נראה שעל-פי הלכה, כל שהרופא אומר לקבל החיסון, לא רק 'רשאי' אלא 'צריך' לקבל החיסון, כדי למנוע המחלה, שלא יחלה הוא ולא ידביק אחרים. ואף איש צעיר אשר רובם אינם נפגעים מכך, מכל מקום אם יחלה הרי יכול הדבר לפגוע באנשים מבוגרים ובעלי מחלות רקע, ולגרום לידי סכנה ח"ו. לפיכך, כיון שעל הרוב הגדול

קמב עיין הקורונה בהלכה ייצחק

אין כל סכנה בחיסון, ואולי רק מיעוטא-דמיעוטא, ההלכה מחייבת לקבל את החיסון.

יהי רצון שהקב"ה ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, ולבריאים הקב"ה יתמיד בריאותם, וימנע מגיפה מנחלתינו ונשמע בשורות טובות, אמן ואמן.

עין הקורונה בהלכה ייצחק קמג

יום ו' עש"ק פר' רחמי, י"ז טבת תשפ"א

תפילה לרפואת גוי

האם מותר לרפאות גויים, עובדי עבודה-זרה? | מהי הסיבה שהרמב"ם התיר להיות רופא במצרים? | האם ישמעאלים נחשבים עובדי עבודה-זרה? | והאם יש חילוק בין הנוצרים לבין המוסלמים? | אלו גויים נעשה סתם יינם יין-נסך האסור בהנאה? | האם מותר לכתוב קמיע לרפואת גוי? | התועלת בתפילה הגורמת קידוש ה' | מהו היחס והשייכות בין גר-צדק לאביו הגוי?

שאלה: האם מותר להתפלל לרפואת גוי שנחלה בקורונה ומאושפז בבית-החולים? ומצוי כן בגר-צדק, האם רשאי להתפלל לרפואת אביו הנכרי שלא התגייר?

רפואת עובדי עבודה-זרה

תשובה: כתב בשולחן ערוך (יו"ד סי' קנח ס"א): "עובדי עבודה-זרה - אסור להצילם אם נטו למות, ואין לרפאותם אפילו בשכר, אם לא במקום איבה", כלומר שכאשר יש חשש איבה מותר לרפאות לכתחילה אפילו עובד עבודה-זרה ממש, אך בלא סיבת איבה אסור לרפאותו. וכתב מרן החבי"ב - הגאון רבי חיים בן רבי ישראל בנבנישת, בעל כנסת הגדולה, בספרו דינא דחיי (לאוין מה) שהרמב"ם שהיה רופא לישמעאלים בארץ מצרים, מפני שאין דין הישמעאלים כעובדי עבודה-זרה, וכל שאינו עובד עבודה-זרה מותר לרפאותו אפילו בחינם, אף על פי שאין לחוש לו משום איבה.

והביא דברי הסמ"ג שהרמב"ם היה רופא לישמעאלים במצרים, מפני שהיה חושש לאיבה, שאם לא היה מרפאם היתה סכנה לישראל. וכתב כי נראה שסבר הסמ"ג שהישמעאלים במצרים היה דינם כדין עובדי עבודה-זרה, ואינם כמו התוגרמים שבארצותינו שאינם עובדים עבודה-זרה, שארץ מצרים מלאה גילולים, וההיתר היה משום איבה.

קמד עין הקורונה בהלכה ייצחק

האם הישמעאלים נחשבים עובדי עבודה-זרה?

אולם יש לתמוה, שהרי כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"א ה"ז) שכל נכרי שאינו עובד עבודה-זרה, כגון אלו הישמעאלים, יינם מותר בהנאה, ואסור רק בשתיה, וכן הורו כל הגאונים, אבל אותם שעובדים עבודה-זרה, יינם אסור בהנאה, וכן פסק מרן בשולחן ערוך (יו"ד סי' קכד ס"ו), ומבואר שהישמעאלים יינם מותר בהנאה, כיון שאינם נחשבים עובדי עבודה-זרה. וכן בספר האשכול - לרבינו הראב"ן, חמיו של הראב"ד בעל ההשגות (ח"ג עמ' קנ) כתב שבזמן הזה הישמעאלים עובדי עבודה-זרה הם וכו', אך שוב הביא תשובת הגאון ישמעאלים אינם עובדי עבודה-זרה.

ומה שהקשה בספר טהרת המים (מערכת י' אות כז) על דברי הרמב"ם והשו"ע שהרי הישמעאלים זורקים אבנים למרקוליס, וכמו שכתב הר"א אבן עזרא וכו', כבר כתב הרמב"ם בתשובה (הוצאת פריימן, סי' ססט) שאמנם כן היו עושים הישמעאלים מקדמת דנא, אבל כהיום הם אומרים 'נשליך אבנים בפני השטן' וכו', ולעולם אינם עובדי עבודה-זרה.

וכן המנהג פשוט להתיר בהנאה מטעם זה סתם יינם של ישמעאלים, וכמ"ש הגאון רבי יונה נבון - רבו של מרן החיד"א, בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב יו"ד ס"ס ד), הגאון רבי אליהו ישראל בשו"ת קול אליהו (ח"א יו"ד סי' כג), הגאון רבי יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (יו"ד סי' נב), והגאון הראשון לציון הגאון רבי יעקב שאול אלישר, היש"א ברכה, בשו"ת בני בנימין (סי' ו). ולפי זה ברור שאם הוריו של גר-צדק ישמעאלים, והם חולים, מותר להתפלל עליהם לרפואה שלימה, כיון שאינם עובדי עבודה-זרה, ואף אם אין כל חשש איבה, מותר. וכן מתבאר בכסף משנה (הלכות עכו"ם פ"י ה"ב).

דין הנוצרים בזמנינו

ואפילו אם הוריו נוצרים, שמשתפים שם-שמים ודבר אחר, אין דינם כעובדי עבודה-זרה ממש, כנראה בדברי התוס' (סנהדרין סג

עין הקורונה בהלכה ייצחק קמה

ע"ב) שבני נח לא הוזהרו על השיתוף, וכן כתב הרא"ש (שם), וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' קנו) שלא הוזהרו בני נח על השיתוף. ואמנם בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת, יו"ד סי' קמה) כתב כי מה שמורגל בפי האנשים שאין בני נח מוזהרים על השיתוף, טעות הוא בידם, ואין הכוונה כן אלא לומר שבאופן שהגוי נשבע בעבודה-זרה עם שיתוף שם-שמים, אינו מוזהר על כך, אבל לא שאינו מוזהר כלל. ולדבריו הנוצרים המשתפים שם-שמים ודבר-אחר, דינם כעובדי עבדה-זרה.

אולם הפתחי תשובה (יו"ד סי' קמז סק"ב) דחה דברי הנודע ביהודה. וכן בספר משנת חסידים (ריש הלכות יסודי התורה) כתב שהגאון רבי ישעיה ברלין האריך בזה בעוצם פלפולו ובקיאיותו, והוכיח בראיות שבאמת אין בן נח מוזהר על השיתוף. וכן הגאון היעב"ץ בספרו מזור קציעה (סי' רכד) כתב שאמנם כל עבודה-זרה שלהם בזמן הזה אינה אלא שיתוף שם-שמים ודבר-אחר, ואולם בני נח אינם מוזהרים על השיתוף. וכן כתב הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בשו"ת שואל ומשיב (תנינא, ח"א סי' נא).

תפילה על נוצרים ורפואתם

ולפי זה נראה שכיון שאף הנוצרים אין דינם כעובדי עבודה-זרה ממש, מותר לרפואתם, ואפילו במקום שאין לחוש לאיבה (שבאופן זה מותר לרפואת אף עובדי עבודה-זרה), וכל שכן שמותר להתפלל לרפואתם. והטור (יו"ד סוף סי' קמה) הביא דברי הרשב"ם בשם סבו רש"י, שבזמן הזה אין הגוים נחשבים עובדי-עבודה-זרה, ולכן מותר לשאת ולתת עמהם בימי אידיהם, כי אינם הולכים ומוזים לעבודה-זרה, וכתב הבית יוסף דהיינו כפי שאמרו בגמרא (חולין יג ע"ב) שגוים שבחוץ-לארץ לאו עובדי עבודה-זרה הם, אלא מנהג אבותיהם בידיהם. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (יו"ד סי' קמ"ח ס"ב) שבזמן הזה אין הגוים בקיאים בטיב עבודה-זרה, לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם.

קמו עין הקורונה בהלכה יצחק

אלא שיש לדקדק בדברי מרן בשו"ע (ריש סי' קכג) שאסר סתם יינם של גויים בהנאה, ושם (סי' קכד ס"ו) פסק שסתם יינם של ישמעאלים שאינם עובדי עבודה-זרה מותר בהנאה, משמע ששאר אומות חוץ מהישמעאלים, עובדי עבודה-זרה הם. אך בשו"ת הרשב"ץ (ה"ב סי' מח) כתב בשם הרמב"ן שמשום גזירת חתנות אסרו בהנאה גם סתם יינם של ישמעאלים. ואיך שיהיה, להתפלל עליו לפני השם יתברך, אשר בידו נפש כל חי, יש להקל בכל אופן.

ואפילו אם נכרי זה אינו ראוי לרפואה שלימה, ה' הטוב בעיניו יעשה (עפ"י שמואל-ב י"ב), 'והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אוותה ויעש' (איוב כג יג). לפיכך אין לאסור להתפלל לרפואת גוי. וכל שכן אם הגוי בעצמו מבקש שיתפללו עליו, שמזה נראה שיש לו אמונה בהשם יתברך, ודאי שמותר להתפלל עליו.

קידוש ה' והכרת הטוב

הגאון רבי יצחק עטייה בספרו רוב דגן (קונטרס אות לטובה, סי' מה) נשאל האם מותר ללחוש ולהתפלל על גוי חולה שיתרפא, והשיב שאם הוא יודע שהוא מחסידי אומות העולם ושומר שבע מצוות בני נח, פשוט מאד שמותר לברכו ולהתפלל עליו שיתרפא, אבל אם הוא מסופק אם הוא שומר שבע מצוות בני נח, אם לאו, יתפלל עליו שיחזור למוטב ויתרפא, וכמו שאמרו בגמרא (ברכות י"ע"א) במעשה של ברוריא, על הפסוק (תהלים קד לה) 'יתמו חטאים מן הארץ' - יתמו 'חטאים' ולא 'חוטאים'. וכפי שאמרו (גיטין נט ע"ב) שמפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, כן יש להתיר להתפלל על גויים חולים שיתרפאו.

ופעמים שיש בכך קידוש ה', כאשר היהודי מתפלל על הגוי ורואה הוא שנרפא בזכותו, וגם אפשר שעל ידי כך יתגייר ויהיה גר-צדק. וראיה ממעשה רב, שאלישע הנביא ריפא את נעמן [שהיה שר צבא מלך ארם] מצרעתו, ועל ידי כך נעשה גר-תושב (עיין סנהדרין

עין הקורונה בהלכה ייצחק קמז

צו ע"ב, וע"ז סד ע"ב), וכל-שכן בזמן הזה שאנו בגלות, וצריכים אנו להם.

והוסיף הגאון רבי יצחק עטייה שבא מעשה לידי הגאון הצדיק רבי יהודה קצין, שבא אליו גוי אחד ותינוק מוטל בידו כפגר מת, ואחר שלחש עליו איזה לחש ובירכו ונתרפא מיד ויצא ממוות לחיים, ונעשה בדבר זה קידוש ה' גדול. ועל פי זה פסק הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת חיים ביד (סי' לג) ביהודי שיש לו שותף גוי, ועשה לו טובות, וחלה הגוי, שמותר להתפלל עליו שיתרפא, שלא להיות כפוי טובה. וכמו כן נשאל גם אם מותר לכתוב קמיע לחולה גוי, והתיר לכתוב נוסח תפילה אך בלי הזכרת שם-שמים, ושיהיה בכתב רש"י ולא בכתב אשורית. וכן עשה מעשה בגוי אחד שחלה ונטה למות, ושלח הגוי לבקש מהרב שיתפלל עליו, וכן עשה ונתרפא, וחלם הגוי שתפילת הרב היא שעשתה פירות, ועל ידי כך נעשה קידוש ה' גדול.

היחס בין גר-צדק לאביו הגוי

ולפי זה כל שכן גר-צדק רשאי להתפלל על אביו הגוי שיתרפא מחוליו, ואפשר שאף מצוה יש בזה, שהרי הוא הביאו לעולם וגידלו עד שנעשה חי נושא את עצמו. ואף על פי שאמרו חכמים (יבמות מח ע"ב) "גר שנתגייר - כקטן שנולד דמי", ומטעם זה אמרו (קידושין יז ע"ב) שאין הגר יורש את אביו מן התורה, מכל מקום יש זיקה כל שהיא כלפי אביו, שכן גוי שנתגייר והיו לו בנים בגיותו ונתגיירו עמו, קיים מצוות פריה ורביה, וכדברי רבי יוחנן (יבמות סב), וכן פסק בשו"ע (אהע"ז סי' א ס"ז). וכמו כן נפסק להלכה (רמב"ם פ"ה מהל' ממרים ה"א, ושו"ע יו"ד סי' רמא ס"ד) כי גר אסור לקלל אביו ואמו, אף על פי שהם רשעים גמורים, כדי שלא יאמרו 'באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה'. והוא הדין לענין זה שראוי להתפלל עליו שיחיה ויחזור למוטב.

קמח עין הקורונה בהלכה ייצחק

גוים המאמינים באלוקי ישראל

גם בשו"ת בית שערים (יו"ד סי' רכט) האריך בענין זה והעלה שמותר להתפלל על חולים גוים שיחיו, על פי דברי הכסף משנה (ריש פ"י מהל' ע"ז) שכל שאינו עובד עבודה-זרה מותר לרפאותו ולהצילו ממיתה, ונכרים בזמן הזה לאו עובדי עבודה-זרה הם. ומכל שכן כשמבקשים להתפלל עליהם, שנראה שמאמינים באלוקי ישראל, והרי בן נח אינו מוזהר על השיתוף. ואפילו נאמר שאסור לרפאותם, מכל מקום להתפלל עבורם מותר, כי השם יתברך יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותם, וכל רז לא אניס ליה, ואם יודע שאין החולה הזה מקיים שבע מצוות בני נח, לא ישמע תפלתו על החולה הזה. ואם יודע שהוא מקיימן ותועיל תפלתו עליו, הרי מותר להצילו מרדת שחת.

והוסיף כי אמנם ממעשה אלישע שריפא לנעמן מצרעתו, אין ראיה, שכן שם עשה משום איבה, וכי הותר נכון לומר שהנביא ידע שיוכל לרפאו ויהיה קידוש ה' בדבר, כפי שהיה בסופו של דבר (מלכים-ב ד ח). ושוב הביא ראיה ממרדכי שהציל את אחשוורוש מבגתו ותרש שזממו להמיתו, שעל-כל-פנים סיבב הצלתו, וכמו כן מותר ליהודי להתפלל בעד גוי.

מסקנת ההלכה

לפי האמור, מותר ליהודי להתפלל לרפואת גוי החולה, ומכל-שכן גר-צדק רשאי להתפלל לרפואת אביו ואמו, וכן אחד מחסידי אומות העולם שחלה בקורונה, ומבקש מהיהודים להתפלל לרפואתו, מותר לכתחילה להתפלל עליו, ויאמרו 'יהי רצון שיחיה ויחזור למוטב', ואין בכך כל חשש.

להתחזק ולתקן

דברי מרן הראשון לציון שליט"א - ערב ראש חודש אב תש"פ

אנו נמצאים בתקופה קשה, מגפת הקורונה הולכת ובאה. בכל העולם כולו כבר מתו מאות אלפים מהמגיפה הזו, וברוך ה' בארץ ישראל פחות, אבל עדיין יש כמה מאות שנפטרו מהמגיפה, כמה עשרות אלפים שנהיו חולים וחלשים, ויש שהחלימו ונשאר להם כל מיני תסמינים.

היום ערב ראש חודש אב, אנו צריכים להתפלל להקדוש ברוך הוא, לזעוק לקדוש ברוך הוא: "אבינו מלכנו, מנע מגיפה מנחלתך!" אני מבקש מכל הציבור היקר, במשך התקופה הקרובה, בכל יום אחר חזרת הש"ץ, לומר את כל הנוסח של "אבינו מלכנו", חוץ מהקטעים "חדש עלינו שנה טובה", "כתבנו" וכו'. צריכים לעורר רחמי שמים. וכן להתחזק באמירת פיטום הקטורת.

אנחנו לא יודעים חשבונות שמים, "על מה עשה ה' ככה", אנשים חרדים ויראי שמים נפטרים מהמגיפה הזו, עם שאר המון העם. גם בחוץ לארץ הרבה אנשים תלמידי חכמים, יראי ה' ואדמו"רים נפטרו. "על מה עשה ה' ככה" - אנחנו לא יודעים, אבל ברור שצריכים לעשות חשבון-נפש. כל אחד ואחד יתקן מה שצריך לתקן.

דבר ראשון יש להיזהר מביטול תורה, צריכים לקבוע עיתים לתורה, רבותי! שלא יעבור יום אחד בלי תורה. בני ישיבות, אברכים, לא לדבר באמצע הסדרים, אחר כך אומרים בוידוי של כיפור "קטפנו מלוח עלי שיח", זה על הדיבור באמצע הלימוד [א.ה. בגמרא (חגיגה יב ע"ב, וע"ז ג ע"ב) אמר רבי לוי, כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר "הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם]. שהלימוד יהיה ברצף, בהתמדה. ולקבוע עיתים לתורה בבוקר ובערב. להתחזק בלימוד התורה.

להתחזק גם כן בכבוד בית הכנסת, כידוע שגזירות ת"ח ות"ט היו בגלל שדיברו בבית כנסת דברים בטלים, כמה צריך להיזהר בדבר.

קני עין הקורונה בהלכה ייצחק

להעמיד בכל בית כנסת גבאי שיהיה מיוחד לכך, להעיר בעדינות, לא בצעקות או בגערות, לרמוז לאנשים לשתוק בבית הכנסת. לא להכניס טלפונים לבית הכנסת, או לכל הפחות לכבות את הטלפונים, שלא יהיה לא נענוע ולא זעזוע, וכל שכן שלא יהיה "ואשמע אחרי קול רעש גדול"... לשמור על כבוד בית הכנסת בלי דברים בטלים, אולי זה העוון שבידינו, מי יודע.

כמה צריך לחזק הענין של שמירת שבת, לצערנו הרב בחודשים האחרונים פרצו הגדרות של שמירת השבת, בכל מיני ערים, ברמת גן בתל אביב, ה' ירחם! לא מבינים שהייחודיות שלנו היא בתורה ובמצוות.

כשהתמודדתי לרבנות הראשית לישראל, שאל אותי ראש עיר גדולה בישראל: "מה דעת כבוד הרב שתהיה תחבורה ציבורית בשבת?", הוא ציפה שאגמגם, או שאחניף, כי באתי עכשיו לבקש את תמיכתו. אך קיימתי בעצמי "ויגבה ליבו בדרכי ה'", אמרתי לו במפורש: "תשמע, ארץ ישראל - ירושלים, תל אביב, רמת גן, ראשון לציון, זה לא מוסקבה, וילנא וכדומה. זה ארץ ישראל! כל הייחודיות של עם ישראל היא על ידי התורה הקדושה. אמרתי לו, תגיד לי, בלי התורה - מה אתה עושה כאן? ! היו כאן פלסטינים, גרשנו אותם ולקחנו את ארץ ישראל, רק מכוח התורה הקדושה, רק בגלל הבטחת הבורא יתברך. אז מה, ניקח רק דף אחד מהתנ"ך והכל נזרוק?!", לכן צריכים לחזק את שמירת השבת.

אני קורא לכל מי שבירדו להשפיע, כל אחד ואחד יעשה הכל איך לחזק את שמירת השבת כהלכתה. וכאמור, כיון שאנחנו לא יודעים על מה נעשה הדבר הזה, יש להתחזק בכל הדברים.

נתפלל להקדוש-ברוך-הוא, נזעק לפניו, "מנע מגיפה מנחלתך". ויהי רצון שיתבטלו כל הגזירות הקשות, שה' יתברך ישלח רפואה שלימה לכל החולים, בריאות איתנה ונהורא מעליא. ונזכה כולנו לבשורות טובות, ישועות ונחמות, אמן ואמן.